

UNIVERZITA KARLOVA V PRAZE

Přírodovědecká fakulta

katedra sociální geografie a regionálního rozvoje

Studijní program: Geografie

Studijní obor: Regionální a politická geografie

Kamila Klingorová

VLIV NÁBOŽENSTVÍ NA POSTAVENÍ ŽEN VE VYBRANÝCH STÁTECH

The influence of religion on the status of women in selected countries

Diplomová práce

Praha 2013

Vedoucí diplomové práce: RNDr. Tomáš Havlíček, Ph.D.

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem závěrečnou práci zpracovala samostatně a že jsem uvedla všechny použité informační zdroje a literaturu. Tato práce ani její podstatná část nebyla předložena k získání jiného nebo stejného akademického titulu.

V Praze dne 26. dubna 2013

.....

Kamila Klingorová

Poděkování

Na tomto místě bych ráda poděkovala svému vedoucímu práce RNDr. Tomáši Havlíčkovi, Ph.D. za jeho cenné a podnětné připomínky a za čas, který mi věnoval. Dále také děkuji GA ČR, projektu č. 13-35680S „Vývoj, transformace a diferenciacce náboženství v Česku v kontextu globálních a evropských proměn“, v jehož rámci byla tato práce zpracována.

Abstrakt

Vliv náboženství na postavení žen ve vybraných státech

Diplomová práce vychází z teoretických konceptů feministické geografie, geografie náboženství a výzkumu genderových nerovností. Pokouší se analyzovat vliv vybraných religii na postavení žen ve společnosti a komparovat křesťanství, buddhismus, hinduismus, islám a kategorii „bez vyznání“ v tomto vlivu. Vychází z myšlenky, že genderová rovnost je prvkem důležitým pro sociální a ekonomický rozvoj státu a pro demokracii. Klíčovým výzkumným problémem práce je, jak výrazný vliv má náboženství na postavení ženy ve společnosti. Na základě kvantitativní analýzy dat z vybraných 41 států světa se práce snaží posoudit vliv náboženství na postavení žen v sociální, politické a ekonomické rovině. Jedním z předpokladů práce je, že postavení žen je nejlepší ve společnosti s převahou lidí bez vyznání, dále v křesťanské, buddhistické a hinduistické společnosti a nejhorší je v muslimské společnosti. Na základě výsledků statistické analýzy lze konstatovat, že zapojení žen do veřejné sféry má pozitivní vliv na socioekonomický rozvoj státu. Náboženství umocňuje genderové nerovnosti a ovlivňuje participaci žen ve veřejné sféře, čímž působí na demokracii ve státě i na některé další oblasti fungování společnosti.

Klíčová slova: náboženství, feministická geografie, geografie náboženství, postavení žen, genderové nerovnosti

Abstract

The influence of religion on the status of women in selected countries

The diploma thesis comes from theoretical concepts of feminist geography, geography of religion and from the research of gender inequalities. It tries to analyze the influence of selected religions on the status of women in the society and to compare Christianity, Buddhism, Hinduism, Islam and those without religion in this field. It comes from a thought, that gender equality is an important element for social and economical development of the state and for democracy. The key research topic for this thesis is how extensive influence the religion has on the status of woman in the society. Based on quantitative analysis of data from 41 chosen states of the world, the thesis endeavours to judge the impact of religion on the status of women in terms of social, political and economical level. One of the premises of the thesis is a presumption, that the status of women is the best in society where the majority of population is without religion, then in Christian society, Buddhist and Hinduism society and the worst in Muslim society. Based on results of statistical analysis it may be stated, that involvement of women in the public sphere has a positive impact on the socio-economical development of the state. Religion amplifies gender inequities and influence participation of women in the public sphere, by which it has an effect on democracy in the state as well as other fields of the society.

Keywords: religion, feminist geography, geography of religion, status of women, gender inequalities

Obsah

Přehled použitých zkratk	8
Seznam grafů, tabulek a obrázků	9
Seznam příloh	10
1. Úvod	11
2. Vstupní poznámky	12
2.1. Cíle a předpoklady	12
2.2. Struktura práce	15
2.3. Použité metody	16
3. Feministická geografie	18
3.1. Genderová studia a feminismus jako východiska feministické geografie	18
3.2. Historie feministické geografie	20
3.3. Výzkumná témata a definice feministické geografie	21
3.4. Feminismus a kulturní, politická a historická geografie	22
4. Geografie náboženství	24
4.1. Historie geografie náboženství	27
4.2. Geografie náboženství v posledních 20 letech	28
4.3. Vybrané religie a jejich charakteristika	31
5. Postavení žen v náboženských společnostech	36
5.1. Křesťanství	37
5.2. Islám	38
5.3. Hinduismus	41
5.4. Buddhismus	44
5.5. Ženy bez vyznání	46
5.6. Srovnání postavení žen ve vybraných náboženských společnostech	46
6. Statistická analýza vlivu náboženství na postavení žen	49
6.1. Metodologie statistické analýzy	49
6.2. Vztahy mezi ukazateli a rozdíly mezi náboženstvími	59
6.3. Vliv státního náboženství na postavení žen	72
6.4. Rozdíly v postavení žen podle náboženství	74
6.5. Vliv žen na ekonomický rozvoj státu	81
6.6. Ženy, náboženství a demokracie	90
6.7. Náboženství a genderové nerovnosti	96

6.8. Vliv náboženství na postavení žen.....	99
7. Závěr	107
Seznam literatury	112
Informační prameny.....	118
Přílohy.....	122

Přehled použitých zkratk

CIA	Central Intelligence Agency, Ústřední zpravodajská služba
GII	Gender Inequality Index, Index genderové nerovnosti
HDI	Human Development Index, Index lidského rozvoje
HDP	Hrubý domácí produkt
OSN	Organizace spojených národů
SPSS	Statistical Package for the Social Sciences
UNESCO	United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization, Organizace OSN pro výchovu, vědu a kulturu
UNICEF	United Nations Children's Fund, Dětský fond Organizace spojených národů
USD	United States dollar, Americký dolar
VŠ	Vysoká škola

Seznam grafů, tabulek a obrázků

Seznam grafů

- Graf č. 1: Průměrný věk při uzavření manželství věřících a nevěřících žen
- Graf č. 2: Podíl žen v parlamentu
- Graf č. 3: Ženy na pracovním trhu
- Graf č. 4: Index genderové nerovnosti
- Graf č. 5: Průměrné HDP v náboženských kategoriích
- Graf č. 6: Rozdíly rozložení GII v náboženských skupinách

Seznam tabulek

- Tabulka č. 1: Popisná statistika použitých proměnných „descriptives“
- Tabulka č. 2: Test rozdílů v rozložení podílu věřících a GII
- Tabulka č. 3: Popisná statistika „descriptives“ podílu věřících a GII podle statusu náboženství
- Tabulka č. 4: Rozdíly v podílu věřících a GII ve skupině států bez vyznání
- Tabulka č. 5: Rozdíly v postavení žen v náboženských skupinách
- Tabulka č. 6a: Regresní analýza ekonomické aktivity žen, podílu žen v parlamentu a na VŠ a HDP (Model Summary)
- Tabulka č. 6b: Regresní analýza ekonomické aktivity žen, podílu žen v parlamentu a na VŠ a HDP (ANOVA)
- Tabulka č. 6c: Regresní analýza ekonomické aktivity žen, podílu žen v parlamentu a na VŠ a HDP (Coefficients)
- Tabulka č. 7: Regresní analýza ekonomické aktivity žen, podílu žen v parlamentu a na VŠ a HDP (Casewise Diagnostics)
- Tabulka č. 8a: Regresní analýza ekonomické aktivity žen, podílu žen v parlamentu a na VŠ a HDI (Model Summary)
- Tabulka č. 8b: Regresní analýza ekonomické aktivity žen, podílu žen v parlamentu a na VŠ a HDI (ANOVA)
- Tabulka č. 8c: Regresní analýza ekonomické aktivity žen, podílu žen v parlamentu a na VŠ a HDI (Coefficients)
- Tabulka č. 9: Regresní analýza ekonomické aktivity žen, podílu žen v parlamentu a na VŠ a HDI (Casewise Diagnostics)

- Tabulka č. 10: Test o shodě rozdělení podílu žen v parlamentu a indexu demokracie v náboženských skupinách
- Tabulka č. 11: Kontingenční tabulka proměnných index demokracie a podíl žen v parlamentu
- Tabulka č. 12: Chí kvadrát test nezávislosti proměnných index demokracie a podíl žen v parlamentu
- Tabulka č. 13: Kontingenční koeficient proměnných index demokracie a podíl žen v parlamentu
- Tabulka č. 14: Korelace podílu žen v parlamentu a indexu demokracie
- Tabulka č. 15a: Regresní analýza podílu věřících a GII (Model Summary)
- Tabulka č. 15b: Regresní analýza podílu věřících a GII (ANOVA)
- Tabulka č. 15c: Regresní analýza podílu věřících a GII (Casewise Diagnostics)
- Tabulka č. 16: Regresní analýza podílu žen v parlamentu a podílu věřících
- Tabulka č. 17: Regresní analýza ekonomické aktivity žen a podílu věřících
- Tabulka č. 18: Regresní analýza podílu žen na vysokých školách a podílu věřících
- Tabulka č. 19: Test o shodě rozdělení naděje dožití, gramotnosti a věku při sňatku mužů a žen
- Tabulka č. 20: Test o shodě rozdělení proměnných určujících postavení žen
- Tabulka č. 21: Postavení žen ve vybraných státech

Seznam obrázků

- Obrázek č. 1: Státy vybrané k analýze
- Obrázek č. 2: Kvóty na počet žen v parlamentech a v politických stranách
- Obrázek č. 3: Vybrané státy světa podle postavení žen

Seznam příloh

- Příloha č. 1: Výchozí tabulka proměnných
- Příloha č. 2: Korelační tabulka

1. Úvod

Role člověka ve společnosti je spjata především s tím, zdali je mužem či ženou. Genderové nerovnosti¹ počínají již v rodině a dosahují až do nejvyšších sfér společnosti. Jedná se o jednu z nejrozšířenějších forem nerovností a vyskytují se téměř ve všech komunitách.

Jedna z hlavních genderových nerovností vychází z toho, jakou roli zastávají ženy v rodině. I v pracovním procesu mají ženy podobnou pozici jako v domácnosti, jsou učitelkami, zdravotními sestrami či sociálními pracovníkyněmi (Kabeer 2003). Muži jsou naopak společností předurčeni k vládnutí.

Genderové nerovnosti se vyskytují ve všech koutech světa. V každé společnosti se projevují odlišně. Rozdíly jsou způsobeny hlavně kulturním prostředím, historickou zkušeností a v neposlední řadě náboženskými normami, ze kterých společnost vychází. Náboženství² totiž hraje zásadní roli v kulturním životě různých skupin a míst. Je hluboce zakořeněné v přesvědčení a zkušenostech lidí, má vliv na socioekonomické a politické směřování té dané skupiny (Stump 2008).

Náboženství lze považovat za klíčový ukazatel identity lidí. Abychom pochopili konstrukci společnosti a prostoru, potřebujeme znát její náboženské praktiky i institucionální organizaci (Brace, Bailey, Harvey 2006). Náboženství, geografie a lokalita podle mnohých akademiků ovlivňují třídy, státy a etnické skupiny, mají vliv na politiku a rozvoj (Zalanga 2007). Je jedním z důležitých prvků formování jak chování společnosti, tak genderových nerovností a postavení žen.

Role ženy ve společnosti je složitým výsledkem interpretace náboženských textů, kulturních a institucionálních podmínek v náboženských komunitách. Lidské chování totiž podle mého názoru neovlivňují pouze individuální preference, ale vliv na něj mají především kulturní a institucionální vzorce a normy. Samozřejmě je třeba uvažovat také o vlivu globalizace, multikulturalismu či náboženské diverzifikace. Předkládaná práce se s vědomím, že se nejedná o jediný aspekt, věnuje pouze vlivu náboženství na postavení žen, a to především analýzou kvantitativních ukazatelů.

Postavení ženy je velmi subjektivním faktorem. Veličiny, které postavení žen podle mého názoru formulují, jsou blíže představeny na začátku empirické části práce.

---

¹ Genderové nerovnosti lze definovat jako kulturně a sociálně vytvořené rozdíly mezi muži a ženami, kdy obě pohlaví nemají stejný podíl na rozhodování a bohatství společnosti (Ridgeway 2004).

² Pro potřeby práce je náboženství chápáno jako ideologie působící ve společensko-politické praxi, jako kulturní systém a komplex významů, symbolů a chování komunity příslušníků (Stump 2008).

Postavením ženy ve společnosti myslím úroveň rovnosti mezi muži a ženami v přístupu k zaměstnání, ke vzdělání a v rozhodování o vlastní osobě či chodu státu. Za lepší postavení žen považuji jejich vyšší gramotnost a naději dožití, vyšší ekonomickou aktivitu žen, vyšší procento na pracovním trhu, více žen v parlamentu země a na vysokých školách aj.

V poslední době, možná i v souvislosti s událostmi 11. září 2001 a se strachem z islámské civilizace, jsou média plná příběhů muslimských žen, které jsou týrány a beztrestně zneužívány. Jejich postavení ve společnosti je špatné. Často se hovoří například o Afghánce Ajše, kterou manžel zohavil proto, že utekla před jeho bitím. Také násilí páchané na ženách v Indii tento trend v posledních měsících posiluje. Proto byla jednou z motivací ke zpracování diplomové práce touha zjistit, zdali je postavení žen v muslimských a hinduistických státech opravdu tolik jiné než v ostatních společnostech. Nejedná se pouze o senzace, které vytvářejí média? Je chování muslimské a hinduistické společnosti k ženám opravdu horší než chování křesťanské nebo buddhistické komunity? A má vůbec náboženství významný vliv na to, jak se společnost k ženám chová?

2. Vstupní poznámky

Výzkumným problémem předkládané práce jsou genderové nerovnosti, jejichž možnou příčinou je náboženská víra a její různé formy. Vychází z myšlenky vyslovené americkou velvyslankyní pro globální ženské otázky Melanne Verveer: „gender equality benefits everyone“ (Verveer 2011). Genderovou rovnost považuji za prvek důležitý pro ekonomický a sociální rozvoj společnosti a za znak demokracie ve státě. Vytváření podmínek pro rovnoprávné postavení žen ve společnosti je podle mého názoru klíčové pro budoucí vývoj společnosti, respektive rozvoj daného regionu. Tento proces ovlivňují jak institucionální normy, tak tradice a kultura, které jsou často determinovány rolí náboženství ve společnosti.

2.1. Cíle a předpoklady

Cílem předkládané práce je nejprve kvantitativní analýza vlivu vybraných náboženství na sociodemografické a další ukazatele hodnotící postavení žen ve společnosti. Dalším cílem je zhodnotit srovnání vybraných religii a jejich příčinných souvislostí. Pro tento účel byla vybrána čtyři největší světová náboženství: křesťanství,

islám, hinduismus a buddhismus. Pro porovnání vlivu náboženství na postavení žen ve společnosti obecně byla zvolena také pátá kategorie „obyvatelstvo bez vyznání“.

Práce si klade za hlavní cíl vysvětlit diferenciaci na příkladu těchto pěti vyčleněných náboženských kategorií. Snaží se zhodnotit vztah náboženství a role žen ve společnosti na základě analýzy situace v jednačtyřiceti státech světa. Způsob výběru oblasti výzkumu je představen v dalších částech práce.

Klíčová otázka, na kterou se diplomová práce snaží odpovědět, zní:

Jak výrazný vliv má náboženství na postavení ženy ve společnosti?

Předpoklady práce se zaměřují na tři roviny postavení žen ve společnosti: politickou, ekonomickou a společenskou ve smyslu genderových nerovností. Hlavní předpoklad je stanoven na základě studia odborných zdrojů zabývajících se vlivem náboženství na postavení žen ve společnosti. Pomocí závěrů, ke kterým jsem dospěla při analýze literatury, jsem seřadila náboženství od nejlepšího k nejhoršímu v rámci religiózního vlivu na postavení žen ve společnosti. Pro ucelenost úvodu práce tento předpoklad předesílám:

- **Nejlepší postavení mají ženy ve společnosti bez vyznání, dále v křesťanských, buddhistických a hinduistických státech a nejhorší v muslimských státech.**

Další předpoklad práce se týká ekonomické vyspělosti státu jako sekundárního projevu vlivu religiozity, protože na hospodářský rozvoj mají vliv i další aspekty (industrializace, nerostné bohatství státu, poloha atd.). Dovoluji si tvrdit, že ekonomická aktivita, vzdělanost a politická angažovanost žen jsou přínosem pro společnost a mají pozitivní vliv na ekonomický a sociální rozvoj státu. Tyto domněnky jsou shrnuty v následujícím předpokladu:

- **Zapojení žen do veřejné sféry a jejich vyšší vzdělanost mají pozitivní vliv na socioekonomický rozvoj státu.**

Výraznějším zapojením žen do veřejné sféry mám na mysli jak politickou angažovanost žen, tak jejich podíl na zlepšování hospodářské situace státu. Práce se také zabývá problematikou vzdělání (poměrem žen a mužů na vysokých školách), protože vysokoškolské vzdělání žen považuji za faktor významný pro ekonomickou vyspělost státu.

Dále se domnívám, že ženy mají ve své povaze směřování k demokracii nejen proto, že v minulosti byla politická práva žen téměř na celém světě potlačována. Další předpoklad byl stanoven na základě teze, že „...women's political participation is

fundamental to democracy and essential to the achievement of sustainable development and peace“ převzaté ze společného prohlášení světových politických vůdkyň „Joint Statement On Advancing Women’s Political Participation“ z 19. září 2011 (United Nations Entity for Gender Equality 2013). Náboženství lze považovat za jeden z nejdůležitějších stimulátorů politického chování lidí (Huntington 2001), religie tedy ovlivňuje i chování žen v politice a jejich postoj k demokracii. Předpoklad zní:

- **Náboženství ovlivňuje participaci žen ve veřejné sféře a tím i demokracii daného státu.**

Náboženské tradice se začaly formovat před staletími a na jejich vytváření se podílejí převážně muži. Náboženství ve mně zanechává dojem prvku, který upozaduje ženskou veřejnou a ekonomickou aktivitu, ženy směřuje spíše do rodinného kruhu. Tím pádem podle mého názoru podporuje nerovnosti mezi muži a ženami. Proto si dovoluji vyslovit poslední předpoklad:

- **Náboženství umocňuje genderovou nerovnost.**

V neposlední řadě se práce zabývá odpověďmi na mnohé otázky, které vyvstanou v průběhu bližší analýzy dostupných dat. Na tyto otázky je průběžně odpovídáno. Zde bych ráda předeslala jen dvě z nich, které představí možné směřování výzkumu zabývajícího se postavením žen ve společnosti.

Zajímavým jevem, který podle mého názoru ovlivňuje chování lidí ve společnosti, je vztah státu a náboženství na oficiální úrovni. Mohu se tedy zabývat tímto problémem:

- **Je menší genderová rovnost ve státech, kde je náboženství zakotveno v ústavě?**

Vliv náboženství na rodinný život lze vyjádřit několika způsoby. Zajímavým ukazatelem je věk, ve kterém ženy uzavírají sňatky. Fenoménem posledních let se v některých částech světa stal stále se zvyšující věk při uzavírání manželství. Dospěla jsem k názoru, že ženy ve státech s vyšší mírou religiozity vstupují do manželství dříve než ve státech s většinovým obyvatelstvem bez vyznání. V této souvislosti budou mezi vybranými náboženstvími značné rozdíly.

- **Vdávají se věřící ženy dříve než nevěřící?**

2.2. Struktura práce

V první části předkládané práce je představeno její teoretické zarámování. V jednotlivých kapitolách se práce věnuje nejprve feministické geografii, jakožto i genderovým studiím a feminizmu jako východiskům feministické geografie, historii feministické geografie, jejím dnešním směrům a vztahům s dalšími podobory geografie. Další kapitola se zabývá geografii náboženství. Snaží se popsat historii tohoto vědního oboru a jeho vývoj v posledních letech. Dále jsou v této kapitole představeny základní charakteristiky vybraných náboženství, tedy křesťanství, islámu, buddhismu a hinduismu, a je zde definována kategorie bez vyznání.

Pátá kapitola se věnuje postavení žen ve vybraných náboženských společnostech. Snaží se postihnout nejdůležitější rysy vybraných religii v kontextu role žen ve společnosti, kde věrouka převládá. U křesťanství je to například emancipační hnutí z 19. století, u islámu zahalování žen nebo mnohoženství, u hinduismu postavení vdov, u buddhismu role řádů mnišek. Na závěr je charakterizováno postavení žen bez vyznání. Poté se věnuje srovnání předešlých kapitol a stanovení z nich vyplývajícího předpokladu. Hlavním smyslem této kapitoly je na základě prostudované literatury komparovat postavení žen v jednotlivých náboženstvích.

Následuje empirická část práce, která se zabývá analýzou diferenciacie religii na základě vybraných proměnných. V úvodu této části je představena metodologie statistické analýzy, tedy způsob, jakým byly vybrány státy pro analýzu. V další kapitole jsou charakterizovány proměnné, které v analýze používám, a jejich zdroje.

Dále se práce zabývá primární analýzou dostupných dat a vztahy mezi ukazateli. Zde je popsáno, které proměnné se kterými korelují, a zároveň jsou nastíněny rozdíly mezi náboženstvími ve vybraných ukazatelích. Již tato část práce evokuje několik zajímavých závěrů, které charakterizují rozdíly mezi religii. Obě kapitoly jsou rozdělené podle proměnných.

Další kapitola analytické části se zabývá nalezením odpovědi na otázku stanovenou v úvodu práce týkající se státního náboženství. Následují kapitoly věnující se ověření předpokladů, které byly nastíněny. K tomuto cíli jsou využity metody statistické analýzy a jednoduché komparace. Kapitoly 6.4 až 6.7 se zabývají nejprve postavením žen dle náboženství, dále vlivem žen na ekonomický a politický rozvoj země a tím, jestli náboženství umocňuje genderové nerovnosti.

Kapitola 6.8 je věnována odpovědi na klíčovou otázku práce: jak výrazný vliv má náboženství na postavení ženy ve společnosti. I přesto, že odpověď na tento problém je několikrát předeslána v předchozích kapitolách, zde je znovu ověřena pomocí statistického testu. Také se tato kapitola zaměřuje na uvedenou otázku na úrovni států.

2.3. Použité metody

Práce vychází ze dvou teoretických konceptů, z feministické geografie a geografie náboženství. Z větší části se řídí podle geografické výzkumné strategie. Feministický výzkum je využit ve smyslu analýzy nerovností, které vyplývají z genderových rozdílů (Blažek, Rochovská 2006).

Empirická část práce vychází z feministicko-geografické teorie (Massey 1994, Sharp 2007, 2009, Rose 1993). V práci je využit především nomotetický přístup. Jedná se o zkoumání jednotlivce prostřednictvím velkých skupin lidí, získávání údajů pomocí různých výzkumných metod a jejich zobecnění, formulování předpokladů a usuzování zákonitostí chování jednotlivců (Blažek, Rochovská 2006).

Práce také využívá principu výzkumu feministické geografie podle Harding (1986) pomocí tzv. výzkumu rovnosti. Zahrnuje analýzu diskriminace podle rodu při přístupu k různým zdrojům, jako je vzdělání, pracovní příležitosti a další.

Ve feministické geografii převládá kvalitativní výzkum, ale vzhledem k využití metod statistické analýzy v empirické části je v práci použit především kvantitativní nomotetický přístup.

Práce je rozdělena na dvě části, teoretickou a analytickou. V teoretické části práce jsou pomocí rozboru literatury představeny základní koncepty a východiska práce, například teoretický koncept vlivu náboženství na postavení žen. Na základě závěrů v teoretické části dochází v následující empirické části pomocí statistické analýzy dat k ověření výše uvedených předpokladů. K tomuto cíli jsou využity mimo jiné metody statistické analýzy dat (např. analýza descriptives, korelační analýza, regresní analýza, neparametrické testy o shodě nezávislých výběrů, kontingenční tabulka a Chí kvadrát test nezávislosti).

Pro analýzu v empirické části jsou zvolena čtyři náboženství a kategorie „bez vyznání“. Z každého náboženství a „bez vyznání“ jsou vybrány státy, které mají první až desáté nejvyšší procento lidí hlásících se k této religii na světě. Pro příklad vlivu hinduismu byl, na rozdíl od ostatních kategorií, zvolen pouze jeden stát (Indie), v jehož

rámci bylo vybráno deset federativních států s nejvyšším podílem hinduistů. Další podrobnosti k výběru států pro analýzu jsou představeny v kapitole 6.1.

Státy jsou analyzovány na základě ukazatelů, které podle mého názoru mohou vyjadřovat roli žen ve společnosti, a dalších pomocných proměnných. Jedná se o tyto proměnné: podíl náboženských příslušníků, podíl věřících, poměr mezi náboženstvím a státem, sex ratio, naděje dožití při narození mužů a žen, fertilita, gramotnost mužů a žen, minimální věk k uzavření manželství mužů a žen, průměrný věk při svatbě mužů a žen, podíl žen zapsaných ke studiu na vysokých školách, podíl žen v parlamentu, ekonomická aktivita žen, podíl žen v dospělé pracující populaci, index genderové nerovnosti, hrubý domácí produkt, index lidského rozvoje a index demokracie.

3. Feministická geografie

Feministická geografie je podoborem sociální geografie. Sociální geografové byli dlouho slepí vůči genderu a rozdílům mezi ženami a muži, i přestože je gender tradičním odvětvím sociální geografie, stejně jako rasy, třídy, etnicita nebo sexualita (Del Casino 2009). Na sociální geografii má feminismus vliv přibližně od 70. let 20. století se vznikem genderových studií, kdy se akademici přiklonili k názoru, že vyloučení ženy z geografického bádání nebylo důsledkem nedopatření, ale samotné konstrukce konkrétních teoretických předpokladů (Blažek, Rochovská 2006). V posledních letech se v sociálních vědách začala stále více objevovat témata jako gender, sexualita a intimita.

3.1. Genderová studia a feminismus jako východiska feministické geografie

Gender lze charakterizovat jako „...an institutionalized system of social practices for constituting people as two significantly different categories, men and women, and organizing social relations of inequality on the basis of that difference“ (Ridgeway 2004, s. 510). Jedná se o označení kulturně a sociálně vytvořených rozdílů mezi muži a ženami. Nezaobírá se tedy biologickými rozdíly, ale diferencí sociální povahy, různých vlastností a chování žen a mužů ve společnosti. Genderové vlastnosti jsou přisuzovány společností. Z historického hlediska jsou proměnlivé.

Největší vliv na gender mají kulturní prostředí a sociální vztahy, které nejvíce ovlivňují to, čím se člověk cítí být a jak na něj hledí okolí (Ridgeway 2004). Kulturní prostředí utváří spolu s náboženstvím sociální strukturu společnosti. Udává tedy i genderové odlišnosti.

Genderová studia jsou multidisciplinárním oborem zabývajícím se těmito rozdíly. Souvisí se sociologií, antropologií nebo filozofií. Rozebírají genderové vztahy a rozměr v různých oblastech. Věnují se distribuci zdrojů na makro úrovni, vzorům chování na mezilidské úrovni a genderové identitě na úrovni osobní. Hlavním úkolem genderových studií je rozvinutí důsledků genderové diverzifikace všech vrstev společnosti a odhalení jejích klíčových součástí (Chafetz 1999, cit. v Ridgeway 2004).

Jedná se o relativně nový obor, ale i přesto je v dnešní vědecké společnosti již silně zakořeněn. Vznikl v 70. letech minulého století jako protest žen z akademického prostředí, které se snažily poukázat na přílišnou zaměřenost vědeckých oborů na muže

a ignoraci vlivu ženských aspektů na společnost. Kolébkou oboru jsou Evropa a Severní Amerika, kde se v 70. letech začala hojně zakládat centra ženských studií, ve kterých se přirozeně angažovaly hlavně ženy.

Genderová studia jsou těsně napojena na feministická hnutí. Cílem těchto studií je změnit mužsky zaměřený pohled na společnost, politiku nebo kulturu. Snaží se kriticky zaměřit na všechny dosavadní cíle akademických zájmů ve vztahu k ženám. Zkoumají hlavně sexualitu, etnicitu, rasovost, národnosti nebo věk. Již od začátku byla genderová studia centrem kritiky, objevily se pochybnosti o potřebnosti tohoto oboru nebo o samotné podstatě jeho studia. Byla ovlivněna například empiricismem, marxismem, psychoanalýzou nebo poststrukturalismem. Studia se velmi rychle rozvinula a rozšířila se do celého světa, kde ovlivnila spoustu regionálních a národních hnutí (Samuelsson 2012).

Podle různých studií dnes existují genderové stereotypy a rozdíly na celém světě. Například ve Spojených státech jsou silně zakořeněné, a to jak hierarchické, tak horizontální. Příkladem stereotypu je například to, že ženy jsou více společenské a milejší povahy. Muži jsou nápomocnější a hlavně kompetentnější pro důležitější věci nebo funkce (Ridgeway 2004). Otázkou potom je, co tyto stereotypy způsobuje, jestli je jejich podstatou kulturně a nábožensky ovlivněná společenská tradice, nebo jestli i ve společnostech bez těchto tradic je genderová nevyváženost stejná. Ovšem nerovnosti v těchto ohledech nejsou tak důležité jako nerovnosti ve smyslu právních norem nebo společenské přípustnosti.

Ženské hnutí neboli feminismus je filozofií, politickým hnutím nebo sociální teorií zabývající se nerovnostmi pohlaví a prosazující konec utlačování žen. Objevilo se v období nástupu buržoazie a posléze kapitalismu, což přineslo stratifikaci práv a úloh jednotlivých pohlaví a otázku práva na majetek pro ženy. Klíčovými událostmi pro rozvoj feminismu bylo přiznání volebního práva a práva na vzdělání ženám (Blažek, Rochovská 2006).

Feminismus lze historicky rozdělit na tři vlny. Každá z vln chápe konstrukci maskulinismu a feminismu jiným způsobem.

První vlna z počátku 20. století (od poloviny 18. století podle Blažek, Rochovská 2006, s. 14) byla založena na přesvědčení, že ženy a muži jsou v základě totožní. Společnost ale vzhledem k jejich historické dominanci preferovala muže. Kdyby ženám byla poskytnuta stejná privilegia jako mužům (na pracovním trhu, právo volit atd.), genderové rozdíly by se setřely (Sharp 2004). První vlna feminismu skončila ve 30.

letech 20. století, protože její hlavní požadavky, tedy jistá míra rovnoprávnosti mezi muži a ženami, byly naplněny (Blažek, Rochovská 2006).

Druhá vlna feminismu (60. - 80. léta) přinesla změnu tématu ženského hnutí. Viděla ženy a muže ve své podstatě rozdílné (v biologickém i sociálním směru), a tedy zkoumala tyto rozdílnosti. Vzhledem k vrozené odlišnosti ve všech aspektech se ženy nikdy nestanou rovnocennými s muži, ani kdyby dostaly stejné možnosti jako oni. Úspěšné ženy, jako například Margaret Thatcherová, se mužům vyrovnaly pouze přijetím maskulinní kulturní identity. Tato druhá vlna byla politicky významnější (Sharp 2004).

Třetí vlna feminismu poskytuje komplexnější pohled na genderové vztahy. Gender vidí jako základ rozdílnosti lidí, vliv na ni má ovšem i řada dalších aspektů, jako například rasa, třída, národnost atd. Genderovou identitu považuje za všeobjímající a nestálou. Větší důraz než na biologickou podstatu genderu klade na sociální konstrukt. Stejný pohled na gender má například i kulturní geografie (Sharp 2004).

Feminismus jako sociální hnutí nebo životní styl se v dnešní době člení na mnoho proudů, dělit ho lze například na liberální (řešení nerovnosti pohlaví je ve změně institucionální struktury) a radikální feminismus (nerovnosti je potřeba odbourat pomocí rekonstrukce rodinných a osobních vztahů, veškeré formy útlaku pocházejí z mužské nadvlády). Jiný způsob dělení je na radikální (hlavní příčinou společenské struktury moci je sexualita) a sociální (marxistický) feminismus. Dalšími proudy jsou například mužský feminismus, multirasový feminismus atd. (Blažek, Rochovská 2006, s. 17-20).

3.2. Historie feministické geografie

Do geografie pronikly analýzy týkající se genderu v poválečném období a hlavně v 70. letech se vznikem genderových studií a feminismu. Od té doby je na gender kladen stále větší důraz. Feminističtí geografové zaměřili pozornost na genderový vztah společnosti a prostoru poté, co se sociální geografie přestala zaměřovat na třídní rozdíly a na marxistickou geografii, protože zvláště pro ženy je důležitější rozložení sociálních rolí než sociálních tříd v prostoru (Del Casino 2009, s. 49-52).

Feminističtí geografové tedy v 70. letech přidali do geografie ženy jako předmět výzkumu i jako výzkumnice. Skončil tím téměř výhradně mužský pohled na sociální geografii. Začaly se mapovat genderové rozdíly v prostoru nebo vliv žen na urbanitu, zkoumat sociální vztahy a identita, problematika domova či rozdílnost mezi muži a ženami v pohledu na prostor. Jedním z hlavních výzkumných témat geografie genderu

se staly genderové nerovnosti a jejich vliv na místa sociální produkce a reprodukce. Feminističtí geografové se rovněž postavili skepticky k názoru, že sociální nerovnosti jsou způsobeny ekonomikou, a nabádali ke zkoumání vztahu tříd, ras, etnicity a genderu (Del Casino 2009, s. 49-52).

Jedním z důležitých milníků feministické geografie je rok 1993, kdy Gillian Rose vydala knihu „Feminism and Geography“ (Rose 1993), ve které kritizuje přílišné nahlížení na geografii z mužské perspektivy. V knize argumentuje například tím, že prostor a krajina jsou vytvářeny nejen rozdíly mezi sociálními třídami, ale hlavně vztahy mezi pohlavími. Následující rok vydala Doreen Massey další, pro feministickou geografii významnou, knihu „Space, Place and Gender“ (Massey 1994).

Feministická geografie přinesla do sociální geografie nové možnosti, koncepty a změny v pohledu na samotný vědní obor. S tím, jak nabývala na důležitosti, vstoupila sociální geografie do nové fáze, která se projevila například potlačením „ekonomické“ sféry sociální geografie (Del Casino 2009, s. 49-52).

„As a result ... of the influence of feminists or ... the cultural turn, gender has become ubiquitous, a now accepted marker of identity and difference alongside class, ethnicity and race“ (Sharp 2009, s. 74). Podle Sharp (2009) je v každé sociálně-geografické studii a analýze z posledních let zastoupen gender, jeho význam pro geografii je tedy značný.

3.3. Výzkumná témata a definice feministické geografie

Feministická geografie má několik proudů a perspektiv, které spojují feminismus s geografii a liší se v teoretických koncepcích, v metodologii či ve svém geografickém začlenění. Feministické myšlenky totiž pronikly do několika podoborů geografie (Blažek, Rochovská 2006, s. 67). Z tohoto pohledu by se dalo hovořit spíše o feministických geografích, protože jediná definice feministické geografie nebude nikdy správná, pouze nastiňuje jeden ze směrů bádání, kterým se tento obor ubírá. Další autoři (Massey, Sharp, Del Casino) hovoří o feministické geografii jako o jedné disciplíně, čehož se tato práce bude držet.

Feministická geografie vidí tělo, národ a svět jako celek propojený stejnými procesy (Sharp 2007). Zkoumá gender jako důvod sociální diferenciaci a sociálních nerovností v prostoru. Zabývá se mimo jiné geografii žen a jejich omezeními, odlišným prostorovým chováním a vnímáním žen, genderovou identitou a sexualitou, dětskou geografii či sociální reprodukcí. Snaží se o propojení mysli a těla člověka s politikou

a prostředím. Postupem času přerostla hlavně v kritiku nerovného postavení mužů a žen ve společnosti (Del Casino 2009, s. 49-52).

Feministé volají po větším důrazu na osobní sféru, přesunuli tak zájem akademiků od studia formálních mocenských institucí ke zkoumání důležitosti povahy systémů, kulturních pravidel ve vytváření identity a tedy i genderových rolí (Sharp 2004).

Gender hraje podle mnohých analýz významnou roli v nastavení globální výroby a spotřeby, což je ovšem v sociálních vědách stále mírně opomíjeno, zvláště například ve studiu globalizace (Freeman 2001, cit. v Sharp 2007). Nevládní organizace se v posledních letech začínají více zajímat o lokální sociální vztahy genderu (Del Casino 2009, s. 151). Feministická geografie se snaží „genderově vyvážit“ analýzy o globální ekonomice a globalizaci. Neoliberální ekonomiky národních států mají totiž přímý vliv na ženy a na to, jak se ženy se svými možnostmi vypořádají. Feministické geografky kladou důraz na ovlivnění globalizace a celosvětové migrace sociální reprodukci a spotřebou i přesto, že se jedná spíše o mikroprocesy v domácnostech nebo rodinách. Uvažují o „mezinárodní rodině“ jako o důležité strategii ekonomických vztahů (Sharp 2007).

Jedním z hlavních oborů zájmu feministické geografie je sexualita a témata s ní spojená, například lesbická geografie, existuje také geografie sexuality (poslední dobou je jedním z témat feministické geografie vztah mezi feminismem a homosexualitou) či ekofeminismus (podle tohoto směru dominance mužů ničí životní prostředí). Feministické geografky protestují proti mytizaci ženské krásy v rámci světových soutěží krásy atd. (Sharp 2007, 2009, Del Casino 2009).

V diplomové práci se budou nejvíce prolínat témata z politické a kulturní, potažmo historické geografie. Role feminizmu v těchto třech oborech je představena níže. Je nutné podotknout, že existuje rozdíl mezi genderem a feminismem v geografii. Gender je v geografii stále přítomen a jeho role je zřejmá ve všech oblastech zájmu (sociální vztah atd.), feminismus je spíše okrajovou disciplínou zabývající se subjektivními tématy (Sharp 2009).

3.4. Feminismus a kulturní, politická a historická geografie

Již od počátku považovala kulturní geografie gender společně s prostorem a kulturou za základní aspekt svého zkoumání. Genderové vztahy podle ní silně ovlivňují kulturu a naopak každý kulturní systém utváří své genderové normy (Sharp

2004, s. 67). S kulturní geografii má feministická geografie spoustu společných oblastí zájmu. Po obratu k „nové“ kulturní geografii se tento obor stal méně materialistickým a více se zaměřuje na každodenní činnosti lidí. Jedná se například o každodenní život a jeho praktiky, rozdílné identity, role žen a mužů, emocionální geografie (hlavně ve feministické geografii), koncepty vnímání krajiny atd. Jejich výzkumy se často prolínají (Sharp 2009). Společně studují vztahy hýbající každodenním životem člověka, aby porozuměly otázkám identity. Lze tedy stanovit tři oblasti zájmu společné pro feministickou a kulturní geografii: identitu, krajinu a lidské tělo (Sharp 2004, dále k tématu feminismus a kulturní geografie viz Friedman 1998, Jacobs, Nash 2003).

Emocionální geografie je směr, který se poslední dobou dostává do popředí. V dnešní neoliberální kultuře je upozaďován kolektivismus a nahrazuje ho individualismus a emoce. To souvisí i s politickou geografii, kdy politika (stejně tak například ekonomie) jsou stále více ovlivňovány individuálními emocemi, které s nimi manipulují. To otevírá nové pole působnosti pro geografii, zvláště feministickou, která se emocionální geografii věnuje nejvíce. Ženy podle Sharp vnesly se vzestupem feminismu v 70. letech do politiky a všeobecně do světa emoce, se kterými se dnešní převážně patriarchální vědecká společnost musí vyrovnat (Sharp 2009).

Feministická a kulturní geografie mají mnoho stejných oblastí zájmů, ale v mnoha směrech jsou feminističtí geografové opatrní v tom, kam by je kulturní geografie mohla zavést. V některých případech dokonce kulturní geografii kritizují. Kulturní geografie je například ve zkoumání mikroprocesů každodenního života a rolí či identit žen a mužů pouze deskriptivní, feministická geografie se spíše snaží tento determinismus změnit (Sharp 2004).

V politické geografii je vliv žen marginalizován, jedná se o podobor geografie nejméně ovlivněný feministickým přístupem. I toto se feministická geografie snaží zvrátit. Feministické politické geografky se zaměřují spíše na analýzy a procesy menšího rozměru než na celosvětová témata. Jejich hlavním cílem je dostat gender z lokálního rozměru a prokázat jeho zásadní vliv na globalizaci. Tématu feministické politické geografie se věnují například Kofman, Peake 1990, Staeheli 2001, Staeheli a kol. 2004. V posledních letech se objevuje feministický názor v tomto oboru i přesto, že není příliš viditelný. Směry výzkumu feministické politické geografie jsou zaměřeny například na vliv genderu na bezpečnost či na válku proti teroru po září 2001, kdy se západní svět snaží prezentovat jako ochránitel afghánských žen. Poukazuje také na

výraz „remaskulinizace“ společnosti, kdy je prezentován obraz hrdinství ve válce proti teroru a během 11. září v podobě muže (Sharp 2007, Tickner 2002).

Geopolitika je stále výhradně mužskou subdisciplínou i přesto, že se ženy stále více podílejí na utváření směrů v politické geografii (Sharp 2007). Nejradikálnějším názorem je, že politická geografie je čistě maskulinní (Staeheli and Kofman 2004, cit. v Sharp 2007).

Je zřejmé, že v politické geografii feminismus a genderová rovnost zatím nezískaly na významu. Feminismus je v politické geografii považován spíše za vedlejší proud než za směr, který by mohl ovlivnit celý obor. Na základě toho se lze domnívat, že i v politice samotné bude působit v poměru méně žen než v ostatních oborech.

Feministickou historickou geografii lze definovat jako „... podrobné zkoumání procesů a činností patriarchátu, často zahrnující odpor mužů a žen k patriarchálnímu tlaku...“ (Rose, Ogborn 1988, cit. v Blažek, Rochovská 2006, s. 96). Historická geografie totiž podle Rose vyloučila ženy ze zkoumaných historických procesů, což se snaží feministická historická geografie napravit zahrnutím rodu jako kategorie feministické analýzy do svého bádání. Obor lze dále rozdělit na tři směry bádání, tzv. novou severoamerickou historickou geografii, britskou historickou geografii a další anglofonní směr z Austrálie či Jižní Afriky (Blažek, Rochovská 2006, s. 96-8).

4. Geografie náboženství

Náboženství má ve světě stále větší význam. V poslední době zaznamenáváme celosvětový návrat k náboženským strukturám, probíhá proces „revitalizace náboženství“ v důsledku globální světonázorové dezorientace a krize hodnot (Henkel 2011, Havlíček, Hupková 2008, Huntington 2001). Jedním z důvodů jeho narůstající důležitosti je například to, že věřící společnosti všeobecně vykazují větší porodnost než sekularizované. Náboženství proto stále častěji zasahuje do veřejného dění a nepřímo ovlivňuje všechny sféry života společností.

Význam náboženství je samozřejmě odlišný v rozdílných regionech světa. Ekonomicky vyspělejší prostor severní polokoule vykazuje všeobecně vyšší tendence k sekularizaci³, kdy za sekularizované lze považovat okolo 15-40% obyvatel, naopak méně vyspělé regiony, nacházející se na jižní polokouli, vykazují přibližně 4% sekularizaci. Velký význam mají náboženské struktury v Jižní a Jihovýchodní Asii

---

³ Proces potlačení vlivu náboženství probíhající zejména v západním světě od druhé poloviny 20. století (Henkel 2011).

a v Severní i Subsaharské Africe. V některých světových regionech je naopak paradoxně nízký podíl věřících, ovšem ekonomický, politický, kulturní a hlavně společenský vliv křesťanské tradice je tam vysoký. Lze hovořit například o Spojených státech amerických (Havlíček 2003).

„Náboženství je nejen významným fenoménem ve společnosti, ale také důležitým faktorem ovlivňujícím socioekonomické atributy určitého území“ (Havlíček 2003, s. 155). Například lze vystopovat pozitivní závislost mezi křesťanstvím a sekularizací se sedmi socioekonomickými ukazateli (jako jsou hrubý domácí produkt na obyvatele, průměrná délka dožití, podíl gramotného obyvatelstva aj.), z čehož vyplývá, že makroregiony s významným zastoupením křesťanského a sekularizovaného obyvatelstva lze považovat za bohatší. Naopak islám a ostatní náboženství vykazují negativní korelace s výše uvedenými ukazateli. Dokonce v Subsaharské Africe jsou převážně křesťanské oblasti vzdělanější a bohatší než muslimské oblasti (Havlíček 2003).

Studiem náboženství se zabývá teologie (zkoumá náboženskou nauku a věrouku, vztah člověka a náboženství nebo prameny víry, dogmatiku a etiku), religionistika (analyzuje, popisuje a porovnává různé náboženské systémy) a geografie náboženství.

Ve světě s procesem globalizace, novými technologiemi komunikace a migrací stále více vzrůstá náboženská pluralita (Henkel 2011). S náboženskou pluralitou se otevírá nové pole působnosti pro religiózní geografii. Tento koncept se přímo setkává s již zmíněnou sekularizací.

Geografie náboženství je interdisciplinárním oborem, prolíná se v ní politická a kulturní geografie, religionistika nebo historie a sociologie. Zabývá se vzájemnými spojitostmi mezi společenskými, hospodářskými a politickými strukturami a náboženstvím. Usiluje o popis rozmístění jednotlivých náboženství v geografickém prostoru (Kokaisl 2009). Věnuje se rovněž vývoji a zákonitostem územního rozmístění světových civilizací⁴ či komponentům duchovní kultury zemí a národů.

Dalšími užšími tématy jejích analýz jsou například sakrální prostor nebo vztah náboženství a ochrany prostředí. Všeobecně zkoumá vliv krajiny na symboliku jednotlivých náboženství nebo naopak to, jak náboženství ovlivňuje krajinu

---

⁴ „Civilizace se definují jak společnými objektivními prvky, tak jazykem, dějinami, náboženstvím, zvyky, institucemi i subjektivním ztotožněním jednotlivých individuí.“ Hlavním faktorem, který civilizaci charakterizuje, je náboženství (Huntington 2001, s. 32,37).

a ekonomicko-sociální prostředí, sociální strukturu a komunity. Zkoumá také náboženské poutě společně s náboženskou migrací a segregací (Kokaisl 2009).

Největší zázemí má religiózní geografie v Polsku, Spojených státech amerických a Německu. Jednou z nejvýraznějších osobností tohoto oboru je německý badatel Manfred Büttner, zakladatel „International Working Group on the Geography of Belief Systems“. Ve Spojených státech existuje odnož Asociace amerických geografů zabývající se religiózní geografii, v Polsku se tímto oborem zabývá mimo jiné Geografický ústav Jagelonské univerzity v Krakově (Matlovič 2001).

Náboženství ovlivňuje a formuje etnikum. Světová náboženství mají velký vliv na kulturu společností (Huntington 2001). Některé rysy náboženství formulují etnicko-kulturní makroregiony nebo podle Huntingtona civilizace. Huntington (2001) ve své neokonzervativní knize *Střet civilizací* rozdělil svět do devíti makroregionů, tzv. civilizací, které mezi sebou budou v budoucnu soupeřit⁵. Indická a islámská civilizace jsou podle jeho názoru na vzestupu, největší tření je mezi islámskou a západní civilizací. Podle Huntingtona je základním hybatelem v rozvoji civilizace náboženství, civilizace je jím formována, je základním prvkem kolektivní identity a tímto způsobem je hlavním stimulem politického chování lidí. V Huntingtonových civilizacích se tedy propojují kultura, civilizace a náboženství. Zároveň nebere na vědomí rozdíly uvnitř civilizací.

Religiózní geografie se zaměřuje hlavně na vztah mezi náboženstvím a obyvatelstvem, který je oboustranný, pro geografii je ovšem významnější vliv náboženství na obyvatelstvo. Ten se projevuje v populačních procesech jako migrace (misionářská činnost nebo náboženští uprchlíci), v sociálně-ekonomickém rozvoji společnosti a v politickém vývoji regionů. Ovšem vliv náboženství se mísí s vlivem kulturních a sociálně-ekonomických procesů, které je potřeba pro účely této práce potlačit (stejně tak i Matlovič 2001, s. 179).

Velký vliv má náboženství na přirozený přírůstek obyvatel, což souvisí s povolením či zákazem plánovaného rodičovství, kdy například v muslimských zemích je přirozený přírůstek nadprůměrný (28%, fertilita okolo šesti dětí na ženu), islámské společnosti patří k nejrychleji rostoucím na světě, i vzhledem k polygamii. V katolické společnosti přirozený přírůstek ovlivňuje přísný zákaz antikoncepce a interrupce (například v Severním Irsku mají nejvyšší plodnost katoličky (fertilita 3,25) oproti

---

⁵ Hinduismus, křesťanství a islám jsou spojeny s civilizacemi, buddhismus se začlenil po svém zániku v Indii do již existujících konfuciánské a japonské civilizace (Huntington 2001).

protestantkám (fertilita 2,29) a nevěřícím ženám (fertilita 2,16, Matlovič 2001, s. 179-80). Model rodiny, vycházející z náboženství, tedy silně ovlivňuje počet obyvatel státu.

Náboženství má také vliv na strukturu obyvatelstva. Religióznější jsou vesnice než města. Například v Indii kastovní systém i přes zrušení v 50. letech 20. století dodnes ovlivňuje strukturu společnosti a v Severním Irsku funguje segregace obyvatelstva podle náboženského klíče (Matlovič 2001).

Práce v jistém smyslu ověřuje rovněž vliv náboženství na hospodářství. Tento vliv je dokázán mnohými ekonomickými a sociálními studii. Ekonomické rozhodování člověka je ovlivněno náboženským prostředím, ze kterého pochází. Geografie se ovšem tomuto tématu věnuje méně. Náboženství má z primárního sektoru vliv například na prodej zemědělských produktů a alkoholu, na chov dobytka či ryb. Ovlivňuje také hodnoty, jako jsou pracovní disciplína a oddanost, vliv má i na turismus (Matlovič 2001, s. 222-6).

Ekonomický rozvoj je také ovlivněn náboženstvím, kdy náboženské hodnoty a praktiky mohou formovat strategická rozhodnutí např. o úsporných opatřeních, nových technologiích, vzdělávání, struktuře pracovního trhu atd. Mohou tedy brzdit nebo povzbuzovat ekonomický rozvoj. Například v Itálii lze katolicismus považovat za brzdu ekonomického rozvoje, naopak v Brazílii za jeho motor (Matlovič 2001, s. 226-7).

Vliv náboženství na ekonomiku lze shrnout tezí, že vzestup životní úrovně se projeví poklesem religiozity a hospodářský úpadek se projeví naopak šířením náboženských hnutí (Matlovič 2001).

Náboženství má rovněž vliv na politiku, přímo vstupuje do vnitropolitického vývoje států a ovlivňuje mezinárodní vztahy, projevuje se například národními emancipačními pohyby. Silný vliv má ve státech se státním náboženstvím nebo fundamentalistickými režimy. Náboženstvím jsou ovlivňováni rovněž voliči (Matlovič 2001, s. 237).

4.1. Historie geografie náboženství

Geografie náboženství má dlouhou tradici. Jako samostatný obor vznikla v 16. století a formovala se v osvícenské době. V 16. a 17. století se věnovala biblické a církevní geografii⁶. Zabývala se mapováním rozšíření jednotlivých náboženství ve

---

⁶ Biblická geografie se zabývá lokalizací biblických míst, církevní geografie zkoumá rozmístění jednotlivých církví v prostoru (Kong 2004).

světě a zkoumala rozsah působení křesťanských misionářů. Měla na ni vliv hlavně křesťanská církev (Kong 2004).

V období od 17. do 20. století se religiózní geografie zabývala náboženskými krajinami a tím, jak krajina ovlivňuje náboženství a naopak. Ve dvacátých letech byla ovlivněna Maxem Weberem, Carlem Sauerem a školou kulturní geografie v Berkeley. Výzkum se zaměřil hlavně na to, jak náboženství ovlivňuje životní prostředí a kulturní krajinu. Geografové mapovali kulturní regiony na náboženském základu a zabývali se prostorovou difuzí náboženských skupin, které zanechávají v krajině specifickou stopu. Vznikla rovněž náboženská ekologie (Kong 2004).

V na konci minulého století ovlivnily religiózní geografii změny v geografii kulturní. Novým tématem výzkumu se staly sekularizované a multináboženské společnosti, i když náboženská krajina je stále v poli zájmu. Byla patrná snaha o prolínání sakrálních a sekulárních témat nebo politiky a kultury. Geografové se věnovali spíše symbolice náboženských míst než jejich praktickému využití. Lily Kong (2004) hovoří o „politice a poetice“ náboženské krajiny, identity nebo komunit, což vyjadřuje zájem o symbolický vliv náboženství prolínající se s politickým vlivem.

4.2. Geografie náboženství v posledních 20 letech

V posledním dvacetiletí lze hovořit o „nové“ religiózní geografii (Kong 2001, Havlíček, Hupková 2008). Nové směry výzkumu se shodují se směry v sociální geografii. Dominuje kvalitativní empirický výzkum („Caliban school“, navazuje na tradiční „Berkeley school“ religiózní geografie) a postmoderní nová kulturní geografie („Hamlet school“), (Kong 1990). První škola se snaží pojmout geografii náboženství v historickém kontextu a provádí kvantitativní výzkum náboženské krajiny ve vybraných regionech. Druhá škola se zabývá vlivem náboženství na identitu lidí (Kong 2001, 2004). Uvažuje pluralitu kultur v jednotlivých společnostech a věnuje se například konfliktu mezi světskou a církevní mocí v požadavcích na využití krajiny. Nová geografie náboženství zkoumá mimo jiné vliv náboženských a sekulárních institucí na společnost, náboženské komunity v jejich sociálním a politickém kontextu, zvyšující se zájem o symbolické náboženské lokality, náboženské konflikty, vztah náboženství a lidských práv atd. (Matlovič 2001, Kong 2004, Havlíček, Hupková 2008).

Kong vyčleňuje ještě třetí proud v religiózní geografii, a sice náboženskou ekologii. Tento směr výzkumu se zabývá například názorem, že křesťanské myšlení

degraduje životní prostředí, nebo vlivem náboženství na postoj k fauně a flóře (Matlovič 2001, s. 20-1).

Religiózní geografie se snaží odpovědět na současné globální změny, jako je vzrůstající urbanizace a sociální nerovnosti, ničení životního prostředí nebo stárnutí populace. S novými tématy přišel vzestup oboru, v posledních několika letech se zájem o něj zvýšil. Zároveň s tím se nábožensko-geografický výzkum změnil, a to hlavně s nástupem náboženského extremismu a se stále se zvyšujícím náboženským pluralismem díky migraci. Například islám v západní Evropě se stal důležitým tématem geografického výzkumu. Vzhledem k těmto dvěma změnám se náboženství pomalu dostává do středu zájmu geografů a částečně vytlačilo například problémy rasy nebo etnicity. S tím souvisí i obrat některých geografů k postsekularismu (myšlenka, že západní sekularismus dospěl ke konci). Rovněž religiózní geografie získala široký rozhled a snaží se komplexně pojmut rozdíly ve světě (Kong 2010).

Výzkum v religiózní geografii se v posledních letech zaměřuje i na další témata. Jedním z nich je například religiozita mladých lidí, což reflektuje nový zájem odborníků o geografii dětí a mladistvých. Dalšími příklady jsou témata ovlivňující komunitní identity náboženskou sounáležitostí (Brace, Bailey, Harvey 2006) či migrace a geografické změny v náboženství s ní spojené, jak ve výchozí, tak v přijímající zemi migrantů. Od devadesátých let se religiózní geografie spolu s vzrůstající „islamofobií“ zaměřuje hlavně na islám a analýzy muslimské populace, a to převážně na islámskou minoritu v jinak většinově křesťanské Evropě. Díky tomuto fenoménu ovšem dochází k potlačení zájmu o ostatní náboženství (Kong 2010, o geografii náboženství a islámu viz Peach 1992, Peach, Glebe 1995, Aitchison a kol. 2007).

Důležité pole zkoumání religiózní geografie vychází z tvrzení, že genderové role (ze sociologického pohledu) jsou utvářeny náboženstvím a životním stylem či výchovou. Postavení žen v jednotlivých náboženstvích, převážně tedy v islámu, se stalo výzkumným cílem několika geografů (viz např. Falah, Nagel 2005). Téma genderu, islámu a muslimských žen je v poslední době populární hlavně v médiích, ale i v politice nebo literatuře (Kong 2010).

Výzkum v religiózní geografii probíhá pomocí teoretických analýz témat jako institucionalizace a skladba komunit, lokální identity, otázky víry a posvátnosti. Dlouhou dobu totiž geografové v otázkách identity vynechávali vliv náboženství, naopak kladli důraz na rasu, třídu nebo národnost. Rovněž o náboženské instituce a jejich vliv na prostor a obyvatele nejevili velký zájem. V posledních přibližně 20

letech se toto snaží náboženští geografové doplnit. Těmito analýzami se pokouší zapojit do všeobecného geografického průzkumu jednotlivých lokalit a komunit a přidat k pohledu na ně i vliv náboženství (Brace, Bailey, Harvey 2006).

Posledních 20 let tedy lze zaznamenat vzestup religiózní geografie, ale stále nepřevládá témata jako rasa, třída nebo gender, pro sociální geografii důležitější (Kong 2001, Kong 2010). Jedním z důvodů menšího zájmu kulturních geografů o náboženství je jeho kontrast s racionální vědou. Geografie náboženství je rovněž ovlivněna silicí sekularizací, kdy jsou geografové ze západní společnosti stále méně věřící (západní racionalismus), a tím mají menší osobní zájem věnovat se tomuto oboru. Vliv náboženských institucí na společnost všeobecně poklesl a vznikla otázka úplně oddělit náboženství od vědy jako osobní záležitost každého člověka. Sekularismus lze nahradit tzv. konceptem individualismu nebo frází „believing without belonging“ (Henkel 2011). Proces modernizace vede k odstranění náboženství z veřejného života v západním světě kromě např. Polska, Španělska nebo Spojených států amerických. Náboženství tedy nevyumřelo, ale změnila se jeho role (Henkel 2011).

Lze také konstatovat, že religiózní geografie je ve světě v posledních několika letech více viditelná v kontextu hrozby islámského extremismu po září 2001 (Kokaisl 2009, Kong 2004, Kong 2010).

Komunita náboženských geografů je i přes velkou škálu dnes aktuálních témat, kterými by se mohli zabývat, stále malá. V oblasti nové kulturní geografie je náboženství řídce zmiňováno, geografické konference ve Velké Británii nebo v Německu se náboženství téměř nevěnují. Rovněž výzkumné skupiny náboženských geografů nehrají v akademické sféře významnou roli. Tuto situaci lze odůvodnit například tím, že geografové nepovažují náboženství za relevantní ukazatel identity jako je gender, rasa nebo třída, vyznávají teorii sekularizace nebo považují víru za irelevantní. Příliš jí nezměnil ani návrat k náboženským analýzám po září 2001. Je nutné podotknout, že za sekularizovanou společnost lze považovat hlavně tu v Západní Evropě, odkud pochází většina akademiků, naopak v jiných částech světa má náboženství stále velkou důležitost. Například ve Spojených státech amerických dochází i přes vysoký stupeň modernizace k jisté náboženské obrodě (Henkel 2011).

Je zřejmé, že náboženství významně ovlivňuje společnost, její ekonomickou a sociální prosperitu. Napomáhá k utváření sociálně-kulturního a politického prostředí dané země a výrazně se tedy podílí na formování pohledu na roli ženy v dané společnosti.

Ve své práci se zabývám jednou z možných otázek geografie náboženství: vlivem náboženství na sociální sféru, tedy na postavení žen v jednotlivých civilizacích.

Pro potřeby diplomové práce jsou vybrána čtyři náboženství, která lze považovat za světově nejrozšířenější: křesťanství, islám, buddhismus a hinduismus. Pátou kategorií pro praktickou analýzu je skupina zemí s vysokým procentem lidí bez náboženského vyznání. Aby bylo možné sledovat vliv náboženství na společnost, je potřeba nejdříve stručně zmínit přehled geografického rozmístění náboženství a historických okolností jejich vzniku a základní údaje o tradicích a normách v daných společnostech, které náboženství ovlivňují.

4.3. Vybrané religie a jejich charakteristika

- **Křesťanství**

Křesťanství má přibližně 2,1 miliardu stoupenců, jedná se tedy o nejrozšířenější světové náboženství (Adherents.com 2013). Vyskytuje se celosvětově kromě oblastí severozápadní Afriky, Arabského poloostrova a některých částí Střední, Východní a Jihovýchodní Asie. Jedná se o monoteistickou univerzální misijní konfesi vzniklou v 1. století našeho letopočtu a založenou na životě a učení Ježíše z Nazaretu. Vzniklo na území Palestiny, kde Ježíš žil a byl okolo roku 30 ukřižován Římany. Víru dále šířili jeho následovatelé, apoštolové, kteří spolu s dalšími následovníky tvořili prvotní církve. Křesťané přijímají křest, věří ve spásu a odpuštění hříchů, v jednoho Boha a v Ježíše Krista jako jeho syna, jehož druhý příchod očekávají. Křesťanství vychází z Bible, Písma svatého. Jedná se o soubor posvátných knih, jež tvoří Starý zákon a Nový zákon.

Náboženství se dělí do tří hlavních skupin podle církví – katolické, protestantské a pravoslavné. Římskokatolická větev je nejpočetnější větví křesťanství, na světě žije přibližně 1,1 miliarda římských katolíků, tedy více než polovina všech křesťanů (Adherents.com 2013), převážně v Jižní Americe a jižní Evropě. Státy s největším počtem katolíků na světě jsou Brazílie, Mexiko, Spojené státy americké, Filipíny nebo Itálie (Matlovič 2001). Katolická církev se vyznačuje centralizací náboženské autority. Hlavním centrem této větve je Chrám svatého Petra ve Vatikánu. Římskokatolická církev vznikla v Římské říši okolo roku 50, kde se římské katolictví stalo ve čtvrtém století státním náboženstvím. Hlavou katolické církve je papež sídlící ve Vatikánu (Stump 2008, s. 166-9).

Další větví je protestantismus, vzniklý v průběhu reformace v 16. století v Německu v nesouhlasu s korupcí a neschopností reformy v katolické církvi.

Protestanti neuznávají duchovní moc římského papeže a kladou důraz na osobní víru a neomylnost Bible. Neexistuje u nich zpověď a odpuštění hříchů, byla zrušena církevní hierarchie a kláštery. Náboženské obce jsou demokratičtěji uspořádány, klade se důraz na občanské svobody. Protestantství převládá hlavně v Severní Americe a severní Evropě, má přibližně 600 milionů zastánců (Adherents.com 2013). Rozkládá se do několika proudů, jako například anglikánství nebo luteránství (Stump 2008, s. 169).

Pravoslaví vzniklo rozkolem křesťanstva v polovině 11. století. Jeho centrem se stala Konstantinopole, dnes je jím Moskva. Převládá ve východní Evropě, na Balkáně, v Zakavkazsku a na Dálném Východě, je tedy prostorově mnohem kompaktnější v homogenním území než ostatní odnože křesťanství. Má asi 225 milionů věřících (Adherents.com 2013). Jedná se o jeden z nejkonzervativnějších křesťanských směrů, blíže má spíše ke katolictví. Od něj se liší například nezávislou hierarchií na geografickém základu (Stump 2008, s. 164-6).

- **Islám**

Islámské náboženství je v počtu stoupců na druhém místě za křesťanstvím, má okolo 1,5 miliard vyznavačů (Adherents.com 2013), to je asi 20% světové populace. Je rozšířené hlavně v pásmu od Severní Afriky přes Střední Východ do Střední, Jižní a Jihovýchodní Asie, dále potom v západní a východní Africe a v některých částech Ruska (Severní Kavkazsko), Číny, Balkánu (v Albánii, Kosovu a Bosně a Hercegovině) a Malajského souostroví. V Severní Africe a Jihozápadní Asii tvoří muslimové převážnou většinu obyvatelstva, toto území tedy lze označit za „muslimský svět“. Islám je státním náboženstvím ve 28 zemích, muslimské obce se nacházejí ve 120 státech. Největší počet vyznavačů islámu žije v Indonésii, Pákistánu, Indii a Bangladéši (Matlovič 2001).

Islám lze též označit za systém práva nebo civilizaci či „soubor kulturních vzorců“ (Knotková-Čapková 2004, s. 92), ve svém významu přesahuje náboženství. Vytvořil propracovaný právní systém příkazů a zákazů a tím ovlivnil kulturní i společenské rysy dané oblasti. Tento jev má kořeny v samotných počátcích islámu, kdy se Mohamed stal politickou hlavou Medíny a spojil tak náboženskou etiku s politikou a právem (Knotková-Čapková 2004, s. 72).

Náboženství vzniklo v 7. století jako monoteistická konfese zakladatele Mohameda, posla jediného islámského boha Alláha, který položil základy náboženství i islámské společnosti. Za doby jeho vlády z Medíny islám pronikl do dalších arabských zemí, později za vlády chalífů se rozšířil po celém Blízkém Východě či Zakavkazsku

a dále pronikal na východ i do Afriky a Evropy. Rozšiřoval se rychle vzhledem k dobré geografické poloze jeho centra na důležitých obchodních cestách vedoucích do Afriky či Asie i vzhledem k vrozené dobré morálce zde žijících nomádů a k demokratičnosti islámu, kde jsou si všichni muslimové před Alláhem rovni. Za hlavní posvátná města považují muslimové západoarabské Mekku a Medínu (Stump 2008, s. 59-62).

Základním kamenem islámu je dodržování pěti základních přikázání: víra v jednoho boha Alláha a Mohameda jako jeho proroka, každodenních pět modliteb, almužna chudým, půst v posvátném měsíci ramadánu a pouť na svatá místa v Mekce a Medíně, takzvaný hadždž. Klade velký důraz na dodržování příkazů a zákazů, méně již na věrouku (Knotková-Čapková 2004, s. 72). Dále k islámu neoddělitelně patří posvátná kniha všech muslimů Korán, obsahující rady a doporučení ke zbožnému životu, která podle muslimské víry obsahuje doslovné zjevení, jehož se Mohamedovi dostalo od archanděla Gabriela v roce 610. Dalším stavebním kamenem náboženství je islámské právo šaría.

Muslimové se dělí na sunnity (85% věřících) a šíity, mezi nimiž je rozdíl ve výkladu islámského práva, kdy sunnité uznávají vedle Koránu i sunnu (zvykové právo), a v uznání nástupců Proroka Mohameda, za které šíité považují pouze členy prorokovy rodiny v osobě zetě Alího (Knotková-Čapková 2004, s. 91-2).

Nejvyššími autoritami jsou pro muslimy šejchové, vzdělanci, jejichž působnost je místně omezena. V poslední době se zesiluje jednota muslimů pomocí pořadů v televizi, v rozhlase a na internetu (Knotková-Čapková 2004, s. 91). Dalším z důležitých rysů islámu je totiž jeho nejednotnost. Muslimové jsou nehomogenní skupinou, jenom někteří z nich jsou islamisty, jiní se více ztotožňují s národností než s náboženstvím atd. Identita muslimů je ovlivněna vztahy s okolím, národností nebo regionální příslušností, má na ni zkrátka vliv geografická poloha (Aitchison a kol. 2007).

- **Hinduismus**

Hinduismus je indické, polyteistické, národní náboženství, pocházející z Jižní Asie. V počtu stoupenců je třetím nejrozšířenějším náboženstvím na světě. Má okolo 900 milionů vyznavačů (Adherents.com 2013), kteří žijí převážně v Indii (zde žije přibližně 91% hinduistů) a v sousedních státech jako Nepál či Bangladéš. V období po druhé světové válce se rozšířil i na další území, jako jsou ostrovy Mauricius a Bali, Fidži nebo Srí Lanka, kde tvoří hinduisté polovinu obyvatelstva (Matlovič 2001).

Hinduismus nelze považovat pouze za náboženství, jedná se spíše o „cyklický náboženský systém, souhlasné pokračování védského náboženského systému“ (Knotková-Čapková 2004, s. 111). Zahrnuje jak náboženské a kultovní představy, tak filozofické učení, etické a právní normy. Jedná se tedy hlavně o světonázorový nábožensko-sociální systém (Stump 2008).

Doba vzniku hinduismu je nejasná, vznikl pravděpodobně někdy v 2. tisíciletí před naším letopočtem na základě náboženství Árijů, kteří přišli na území okolo řeky Indus během stěhování národů, a védského náboženství. Hinduismus uctívá stovky bohů, mezi nejvýznamnější patří Brahma, Višna či Šiva. Vychází z posvátných spisů, takzvaných Véd, jejichž součástí jsou hymny mantry a bráhmany. Jedná se o historické, filozofické a náboženské texty a chvalo zpěvy. Duchovní učitelé se nazývají guru. Jednou z hlavních podstat hinduismu je myšlenka převtělení, tzv. reinkarnace. Život i svět je podle hinduistů cyklický, duchovní podstata člověka se po smrti zrodí v novém těle, v postavení, které si zaslouží na základě skutků v životě předešlém (Knotková-Čapková 2004, s. 112). Posvátnou řekou pro hinduisty je Ganga se svatým městem Varanásí. Důležitým atributem hinduismu je vysoký stupeň pluralismu a demokracie, minimální koordinace a celková nejasnost učení.

Jedním z hlavních rysů hinduistické společnosti je její rozdělení na kasty, tzv. varny, které jsou čtyři: nejvyšší bráhmani (duchovní), kšatrijové (mniši a vojáci), vaišjové (zemědělci, řemeslníci) a šúdrové (dělníci a řemeslníci). Varny se dělí na další tisíce kast, příslušnost k nim je dědičná a je spojená s povoláním. Až v dnešní době dochází k prolínání mezi varnami díky „mezikastovým“ manželstvím. Za poslední kastu či za společenskou vrstvu stojící mimo kastovní systém lze považovat takzvané nedotýkatelné či Dality, provozovatele „špinavých“ zaměstnání (Stump 2008, s. 46). K nim patří přibližně šestina indického obyvatelstva. Úloha kastovního systému je například v Indii dosud velice silná, navzdory tomu, že není podporována vládou státu. Indická vláda kastovní systém v ústavě z roku 1950 zakázala, zejména diskriminaci nedotknutelných. I přesto je ovšem v praxi v Indii tento systém stále živý. Po společenské stránce je tedy základní zásadou hinduismu nerovnost mezi lidmi (Knotková-Čapková 2004, s. 133-5).

- **Buddhismus**

Buddhismus je univerzální náboženství pocházející z Indie. Má 376 milionů stoupenců (Adherents.com 2013), jedná se tedy o čtvrté nejrozšířenější světové náboženství. Vyskytuje se téměř výhradně na území Asie, hlavně na Indickém

subkontinentu, ve Východní Asii, v oblasti Indočíny a některých regionech Ruska (př. Dolní Povolží). V Evropě a v Severní Americe žije dohromady asi okolo 2,5 milionů buddhistů (Matlovič 2001).

Buddhismus vznikl v 5. - 6. století v severní Indii. Okolo roku 1000 byl téměř vytlačen hinduismem, od té doby má převahu hlavně v Jihovýchodní a Východní Asii. Jedná se o panasijské náboženství a filozofii. Jeho zakladatelem je indický princ Siddhártha Gautama, později nazývaný Buddha. Kult Buddhovy osobnosti je v tomto náboženství velmi silný (Pavlík 1998). Buddhovo učení se zakládá na „čtyřech posvátných pravdách“ týkajících se problémů lidské osobnosti, jako je slast či touha.

Hlavním cílem buddhistů je dosáhnout na konci koloběhu reinkarnací tzv. nirvány, tedy stavu naprostého klidu. Učení uznává svobodu a nezávislost. Buddhistou se člověk stává díky svému rozhodnutí a probuzení může dosáhnout každý, i ženy. S křesťanstvím i islámem má společný apel na pomoc druhým. Důležitými symboly jsou mandaly (kruhové obrázky) či stúpy (sakrální kuželovité stavby uvnitř s relikviemi). Náboženství není monoteistické ani centralistické a je velmi tolerantní. Dělí se na dvě větve, geograficky na jižní (theravada, přísnější učení, kde nirvány může dosáhnout pouze mnich) a severní (mahájána, nirvány může dosáhnout každý) a na tibetský buddhismus, tzv. lámaismus (rozšířený převážně v Tibetu, severní Indii a Mongolsku, Stump 2008, s. 43-5, Knotková-Čapková 2004, s. 186-206).

- **„Bez vyznání“**

Přibližně 1,1 miliarda lidí na světě se považuje za „laiky“, „agnostiky“, „ateisty“ nebo „nevěřící“ (Adherents.com 2013). Pro potřebu této práce budu tuto skupinu nazývat jako „bez vyznání“, což ji nejlépe vystihuje. Je to skupina pasivní k organizovanému náboženství či náboženství odmítající (Matlovič 2001), nicméně lidé patřící do ní mohou věřit jiné filosofii (jako agnosticismus, ateismus atd.).

Ateismem se rozumí odmítnutí existence boha, podobných duchovních bytostí a všeho božského, co by se mohlo v našem světě projevat. Zahrnuje odmítnutí jakéhokoliv náboženství. Za ateisty se ve veřejných průzkumech obvykle označí půl procenta populace, mnohem větší část obyvatelstva se považuje spíše za „bez vyznání“ (Adherents.com 2013). Ateismus je zpravidla rozčleňován na teoretický (úplné popření boží existence a nadpřirozena), praktický (náboženské obřady a modlitby neprovozuje, ale může připouštět, že nadpřirozeno existuje) a militantní (Matlovič 2001, Jandourek 2010).

Agnosticismus je názor, že existenci boha a dalších božských či nadpozemských skutků a projevů nelze potvrdit ani vyvrátit. Jedná se o skeptický pohled na všechno božské či nadpřirozené, což lidský mozek nedokáže pojmout (Caroll 2009).

Problémem je zjistit, kolik lidí se do této skupiny zařazuje. Z metodologického hlediska je problematická formulace otázek u veřejných průzkumů a jejich porozumění respondenty. Další komplikací jsou totalitní režimy, které se prohlašují ateistickými a persekvují občany, kteří se k ateismu nepřihlásí. Statistiky v Číně nebo v bývalých sovětských republikách nelze tedy považovat za spolehlivé. V těchto zemích vychází ve sčítání nejvyšší procento lidí ve skupině „bez vyznání“. I v dalších společnostech není kulturně či společensky přijatelné být nevěřícím, lidé tedy z tohoto důvodu raději nezaškrtnou v průzkumu políčko „ateista“ (Zuckerman 2007).

Dále sem patří lidé, kteří se sami zahrnou do skupiny „bez vyznání“, ale zároveň věří v Boha. Těch je ve skupině „bez vyznání“ okolo 40%.

Největší procento lidí bez náboženského vyznání je v Evropě, kde jich je 41 miliónů (Adherents.com 2013), převážně ve Skandinávii. I v Austrálii a na Novém Zélandu je vysoké procento lidí bez vyznání, okolo 15%. Do této skupiny nelze zařadit sekularizované (Adherents.com 2013).

Všeobecně lze konstatovat, že ve společnostech s lepší bezpečností a vyšší ekonomickou vyspělostí je procento lidí bez vyznání vyšší než v méně vyspělých státech Afriky, Jižní Ameriky a Jihovýchodní Asie, kde ateismus prakticky neexistuje. Samozřejmě se najdou výjimky, například Vietnam nebo Irsko. Ve většině vyspělejších společností je ateismus na vzestupu (Zuckerman 2007).

5. Postavení žen v náboženských společnostech

Ženy se náboženského života účastní více než muži (Hamplová 2011). V době svého vzniku většina náboženství dokonce změnila postavení žen k lepšímu. V dějinách všech náboženství je ovšem jejich hlas slyšet jen výjimečně, vzhledem k patriarchálním společnostem, které v dobách vzniku hlavních náboženství převládaly a které změny v postavení žen vyvolané novými náboženstvími postupně utlumily. Uplatnění žen jako náboženských činitelů nelze pokládat za rovnoprávnější ve vyspělých náboženstvích než v těch „primitivnějších“, genderová rovnoprávnost v náboženském pojetí světa je pouze relativní (Machálek 2010).

Mužské a ženské role v hlavních náboženstvích světa jsou tedy velmi nevyvážené. Jak vyplývá již ze stručného představení historie jednotlivých uvažovaných náboženství, ženský vliv v jejich utváření není příliš velký.

5.1. Křesťanství

V křesťanství mají výsadní postavení Marie, „Matka Boží“, a Marie z Magdaly. Marie, matka Kristova, je v náboženství velmi ctěna jako vzor víry a oslava ženství, má však jiné postavení než například apoštolové. Tím je dáno rozdílné chápání mužů a žen, z nichž nikdo není nadřazený. Marie z Magdaly je vnímána jako jedna z Kristových učednic, což je skutečnost, která odporovala tehdejší přísně patriarchální společnosti. Má dokonce mezi apoštoly výsadní postavení, protože byla první, kdo spatřil vzkříšeného Krista. I samotný Ježíš k ní měl podle evangelií výjimečný vztah (Knotková-Čapková 2008, s. 76-81). Dalšími ženami, které měly k Ježíšovi blízko, byly Marie a Marta, jejichž příběh vystihuje Ježíšův neomezující postoj k ženám (Drápal 2003, s. 35-41).

Ženy byly tedy v raném křesťanství považovány za mužům rovny v důstojnosti i v právech, i když jejich role byla od té mužské odlišná. Mladé ženy získaly právo svobodně rozhodovat o svém životě. Postupem času se ale postavení ženy v křesťanství měnilo, což vyvrcholilo až „hony na čarodějnice“ v 15. století. Církevní praxe se úplně odloučila od Kristova příkladu v úctě k ženám a stala se mizogynií (Krejčí 2009, s. 14).

• Emancipační hnutí v 19. století

Drápal (2003) tvrdí, že role křesťanství v emancipaci žen v 19. století nebyla téměř žádná. Naopak Knotková-Čapková (2008) poukazuje na to, že některé aktivistky hnutí za práva žen z tohoto období pocházely z křesťanských společností a argumentovaly na základě pochopení biblických obrazů a Kristova poslání. Podle nich rovnost mezi muži a ženami vychází právě z křesťanství a křesťanství se stalo základem ženské emancipace. Lze tedy konstatovat, že mohlo být vzorem pro emancipaci žen v 19. století, která proběhla hlavně v křesťanské západní civilizaci. Odpůrci emancipace poukazovali na patriarchální a nereformovatelné křesťanství, které svou podstatou zabraňuje rovnosti obou pohlaví.

• Odlišnost role žen v jednotlivých církvích

V různých křesťanských církvích je dnes postavení žen trochu odlišné. V katolicismu a pravoslaví je postavení žen horší, což souvisí s jejich vyloučením

z kněžského řádu, naopak v protestantské společnosti rozdíly mezi muži a ženami téměř vymizely. V katolické církvi platí celibát a výlučné právo mužů na kněžskou funkci, v některých protestantských církvích se mohou kněží ženit a ženy mají rovněž otevřenou cestu k ordinaci. To ovšem neznamená, že by byly všeobecně zrovnoprávněny. Vůči ženám se v křesťanství i nadále uplatňuje stereotypní očekávání tradičních rolí a do vedoucích pozic se dostávají pomalu. Ve dvacátém století se začala rozvíjet feministická teologie, jejímž cílem je rovné postavení mužů a žen a změna křesťanských struktur charakterizujících nadřazenost (Krejčí 2009, Knotková-Čapková 2008).

Ženy v křesťanství lze považovat za téměř rovnoprávné s muži, i když každé pohlaví má odlišnou roli. S podřadností ženy souvisí pouze „prvotní hřích“, který ovšem lze v dnešním náboženství považovat za překonaný. Žena nesmí být brána jako vlastnictví muže, Bible a evangelia hovoří o „jednotě dvou“ osob ve shodě s důstojností člověka (Ujhelyiová 2010).

5.2. Islám

V islámu ovlivňují postavení ženy tři roviny: Korán, právní věda a společnost se svými zvyklostmi. Každá z těchto rovin může ženám přiřknout jiná práva a povinnosti. Rovněž ve čtyřech uznávaných muslimských právních školách lze nalézt rozdíly v otázkách týkajících se žen. Některé například jako dědičky uvažují i ženy, jiné nikoliv (Ujhelyiová 2010). Islámské právo šaría přisuzuje ženě nerovnoprávné postavení, a rovněž kulturní a historické tradice arabského světa ženu tlačí do podřadné role vůči muži. Je v něm do detailů rozpracovaná každá stránka sociální interakce muže a ženy, mezi nimi existuje dělicí čára (Mendel 2002).

V předislámské Arábii byla práva žen takřka nulová. Narozené holčičky se zabíjely, k čemuž arabští kočovníci sahalí ze strachu z chudoby. Ženy byly majetkem mužů a násilí na nich nebylo trestné. S příchodem islámu se postavení žen změnilo k lepšímu. Díky Koránu i díky příkladu Mohameda došlo například k zákazu zabíjet novorozené holčičky (Knotková-Čapková 2004). Podle Koránu se muži a ženy stali rovnými před Bohem a žena získala právo na majetek, dědictví a hmotné zabezpečení. Ovšem i přes to se některé bývalé zvyky zachovaly (Kropáček 1996).

- **Mnohoženství**

Islám je polygammí, muži mají doporučeny maximálně čtyři manželky, se kterými mají zacházet rovnoprávně. Nicméně většina manželství v muslimském světě je

dnes monogamních. Objevují se hlasy, že část Koránu týkající se manželství lze vykládat i jako pobídku k monogamii. Mnohoženství je v kritice ze strany liberálů a západního světa tedy přeceňováno (Kropáček 1996). Podle práva šaría může ženin zástupce prosadit do manželské smlouvy doložku, podle které se muž nesmí oženit s dalšími ženami (Knotková-Čapková 2004).

- **Pozice ženy v právním systému**

V islámu jsou muži nadřazeni nad ženami, protože mají lepší rozumové schopnosti, z čehož pramení veškeré rozdíly v postavení obou pohlaví. Ženy nejsou brány za důvěryhodné a zodpovědné bytosti (Ujhelyiová 2010, Krejčí 2009).

Rovnost před zákonem v islámu neexistuje, muži stojí v hierarchii o stupeň výše. Mohou se na rozdíl od žen rozvést, mohou vstoupit do manželství i s ženou nevyznávající islám, mají dvojnásobné dědické podíly a jejich svědectví u soudu má stejnou váhu jako svědectví dvou žen. Rovněž nárok na odškodnění má žena poloviční oproti muži. Muž má ovšem povinnost svou manželku zabezpečit ze svých prostředků, proto je podle muslimského práva jeho dědictví dvojnásobné (Knotková-Čapková 2004, Krejčí 2009). S tím souvisí právo ženy ponechat si veškeré své příjmy pro vlastní potřebu, pokud je se svolením svého muže výdělečně činná (Knotková-Čapková 2004). Muž i žena mají každý svůj majetek (Knotková-Čapková 2008). V islámském právu tedy nejde o nerovnoprávnost žen, ale pouze o asymetričnost práv i povinností obou pohlaví, která vychází z fyzických i psychických rozdílů mezi nimi (Machálek 2010).

Dědické právo je ženám s postupem času častěji přiznáváno, ovšem stále v polovičním poměru než mužům. Rovněž z tohoto důvodu dává muž při sňatku otci nevěsty tzv. obvěnění. Otec tak získá prostředky k tomu, aby se o dceru postaral, kdyby muž ženu zapudil nebo se s ní rozvedl. Právo šaría počítá také s vyživovací povinností muže vůči své bývalé ženě (Kropáček 1996).

Moderní legislativa v některých muslimských zemích dnes rovněž počítá s ochranou ženy, když je v manželství zapuzena nebo když se chce sama rozvést. Také je téměř v celé islámské civilizaci zrušeno tradiční právo provdat dceru komukoliv podle vůle otce (Kropáček 1996).

- **Zahalování žen**

Jedním z navenek velmi výrazných rysů islámu je zahalování žen, tzv. hidžáb. Hidžábem se nerozumí pouze zahalování ženy, ale také skromné vystupování a chování ženy, aby nevyvolávala v opačném pohlaví přitažlivost (Kropáček 1996). Podle islámské tradice musí být žena zahalena (kromě obličeje a rukou od zápěstí) z důvodu

své vlastní ochrany. Korán ovšem o zahalování ženských těl nehovoří, zmiňuje pouze to, že žena má být oblečena cudně a skromně (Žena – zrcadlo společnosti 1997). Zahalená žena se mezi muži cítí bezpečněji a je vnímána jako plnohodnotný člověk, ne jako objekt erotické touhy. Její oblečení má vyjadřovat, že je slušná a mravná. Jeho smyslem tedy není diskriminace, ale jakási ochrana žen před muži (Ujhelyiová 2010). Mnoho muslimek nosí šátek dobrovolně jako výraz hrdosti a příslušnosti k určité kultuře. Dokonce např. studentky v Turecku si vymohly povolení nosit šátek ve školách. I v dnešní době je v některých společnostech hidžáb vnímán jako znak desexualizace ženy, který jí umožňuje rovnoprávně se zapojit do společnosti (Kropáček 1996).

Ačkoliv Evropané mají tento zvyk jako ženy ponižující, muslimové jej naopak považují za zdůrazňující ženskou důstojnost. Nicméně i mezi některými liberálně smýšlejícími muslimy se dnes vyskytují názory, že tato tradice je diskriminující.

Způsobů zahalování ženského těla v islámu je několik, úplné zahalení celého těla včetně obličeje se nazývá burka či nikáb, čádor zakrývá celé tělo kromě obličeje (nosí se hlavně v Íránu) a hidžáb je šátek, kterým si žena zahaluje vlasy a krk.

- **Veřejné působení**

Závažnější otázkou je oddělování žen od mužů na veřejnosti a jejich omezené působení ve společnosti. V prvních stoletích islámu se ženy aktivně zapojovaly do veřejného života, ovšem postupem času se v částečném rozporu s islámem i se samotným Koránem dostávaly do stále větší izolace. Byly uzavřeny v domácnostech, bylo jim odebráno rovnocenné právo na vzdělání a společenské postavení. Staly se podřízenými mužům. A to i přesto, že před Bohem jsou si muž i žena rovni, což se s nerovnocenným postavením v rodině nevyklučuje (Žena – zrcadlo společnosti 1997).

Dnes mohou ženy i díky rozšíření možností vzdělání ve většině muslimských zemí bojovat za svou rovnocennost a za svá práva. Liberální a fundamentalistické islámské směry se neshodnou v názoru na to, jaké místo ve veřejném životě přisoudit ženě. V některých zemích (např. Indonésie, Pákistán, Turecko) ženy zastávají vysoké politické funkce, v jiných (Saúdská Arábie) nemohou například ani řídit auto nebo zde studentky poslouchají přednášky vyučujícího z oddělené místnosti. Postavení žen je různé v jednotlivých státech i sociálních prostředích. Díky novým možnostem ve vzdělání se muslimským ženám otevírají i nové profesní možnosti, ovšem v některých státech omezeně (Knotková-Čapková 2004, Kropáček 1996).

Emancipace žen je v dnešní době jednou ze součástí úsilí o modernizační reformu islámu a od šedesátých let zaznamenala v muslimských zemích postup, i když

ten byl později potlačen. Její součástí je i snaha o omezení zahalování žen (Knotková-Čapková 2008).

Přes své slabší postavení oproti mužům na poli veřejném mají ženy ve většině z arabských zemí aktivní volební právo, někde získaly i pasivní. Výskyt žen ministryň je v těchto zemích dnes již běžný, pouze v Saúdské Arábii je vývoj tímto směrem pomalý (Knotková-Čapková 2008).

- **Diskriminace ženy jako příčina ekonomického neúspěchu?**

Podle Kropáčka (1996) se dnes historikové zabývají tím, zda nevyužité možnosti žen v muslimských zemích jsou příčinou ekonomické stagnace islámské civilizace. Ženinu hmotnou závislost lze podle středověkého teologa Ibn Rušda označit za důvod chudoby muslimských zemí. Nesmíšené prostředí podle jiných utlumuje v mužích soutěživost (Kropáček 1996, s. 84). V současné době může být špatné postavení ženy v islámu i brzdou společenského vývoje. „Vzhledem k tomu, že islám je nutno chápat nejen jako systém náboženského dogmatu, ale také jako soubor právních, morálních a částečně i ekonomických představ o životě, je možné chápat postavení ženy v islámském právu jako poměrně věrný obraz sociální reality v určité době a v určité oblasti“ (Mendel 2002, s. 119-120).

Ani globalizace či modernizace a vědecko-technická revoluce nepřináší do muslimského světa změnu v postoji vůči ženám. Islámská společnost totiž na svých tradicích velmi lpí. Naopak s oživením islámských hodnot z posledních let se ženská otázka dostala do popředí zájmu a ženy začaly více podporovat tradiční zvyky jako zahalování (Mendel 2002).

Nicméně stále je potřeba uvažovat, že v každé zemi, době, společnosti nebo třídě má muslimská žena trochu jiné postavení.

5.3. Hinduismus

Hinduismus lze označit spíše za indický nábožensko-sociální systém než pouze za náboženství, převzal totiž spoustu indických místních a dobových zvyklostí. Podle hinduistických svatých knih, Véd, měly ženy v náboženských obřadech a povinnostech stejné postavení jako muži. Od druhého tisíciletí před naším letopočtem se ovšem náboženský a společenský systém vyvíjel jiným směrem. Ženy tyto možnosti ztratily a jejich postavení se změnilo, zůstal jim pouze ideál dobré matky a manželky. Hinduistické náboženské obřady se odehrávají převážně doma v rodinném kruhu. Role

ženy v denních rodinných rituálech je důležitá, ženám tedy zůstal nezpochybnitelný vliv na náboženství (Marková 1998).

V Manuově zákoníku, starém indickém textu (2. století př. n. l. – 2. století n. l.) obsahujícím bráhmanské moudrosti, rady a předpisy, je stanoveno dívčino provdání ještě před pubertou jako povinnost. Žena nesmí být samostatná, muž ji musí vždy střežit, ať už otec, manžel, bratr, nebo syn. Podle Manua mají ženy dokonce ve své přirozenosti spousty špatných vlastností, jako je lenost nebo nenávisť. Naopak tvrdí, že tam, kde je žena uctívána, „se bohové radují“ (Knotková-Čapková 2004, s. 136). Žena tedy má být považována, ale kontrolována, aby v ní nepřevážily její od přírody dané špatné vlastnosti.

- **Role ženy v rodině**

Indická společnost je výrazně patriarchální, mladým dívkám tradičně vybírají ženicha rodiče v blízké kastě, žena je vychovávána k úctě ke svému manželovi, rozvody jsou v této společnosti nepřijatelné. Vdaná žena by neměla mluvit s cizími muži a není jí dovoleno ani spatřit návštěvu, která přijde do domu. Muž má ovšem povinnost o ženu jako o osobu níže postavenou pečovat (Machálek 2010).

Dívky jsou vychovávány jako podřadnější vůči svým mužským příbuzným. Zvláště v chudých rodinách dostávají horší jídlo než bratři a mají povinnost je u stolu obsluhovat. Jsou vychovávány v jakési ženské „subkultuře“, kdy se jim vyprávějí příběhy a balady o mužích jako infantilních nebo nespolehlivých bytostech. Tak jsou již od dětství chráněny od patriarchální společnosti. Celý hinduismus je vlastně protkán sporem mezi kultem ženy jako matky a uctíváním muže jako otce a manžela (Marková 1998, Knotková-Čapková 2008).

Dalšími rysy v postavení žen jsou domluvené dětské sňatky a možnost muže vzít si jinou ženu, když mu ta první neporodí syny. Důležitou rolí ženy je být matkou synů. S tím souvisí problém s četnými vraždami novorozenečků a potraty plodů ženského pohlaví. Tento trend se s vývojem lékařství umocňuje. V Indii tak podle údajů z posledního sčítání lidu připadá přibližně 1,05 muže na jednu ženu (World Factbook 2013). S tímto problémem se vláda snaží bojovat finanční výpomocí chudým rodinám, kterým se narodí holčička, například na její vzdělání (Krejčí 2009).

- **Postavení vdov**

Zajímavé je v hinduismu postavení vdov. Podle Manuova zákoníku není doporučeno vdovám znovu se vdát, i když přímo tuto možnost hinduismus nezakazuje.

Nejen z ekonomických důvodů byl tento názor stále více podporován. Vdova postupem času získala ve společnosti nejnižší postavení. Buddhovo učení totiž přikazuje ženě být vdaná. Když žena o manžela přijde, hinduisté jsou přesvědčeni, že si to způsobila sama svými špatnými skutky v předešlém životě, a taková žena je tedy zatracena. Souvisí to rovněž s hrozbou soběstačnosti ženy, a to i ekonomické, kterou hinduismus nepovoluje. Z tohoto důvodu docházelo v hinduismu k sebeupalování (či spíše upalování) vdov společně se zesnulým manželem, tzv. satí. Tento zvyk pochází z kasty kšatrijů a okolo prvního tisíciletí se rozšířil do všech kast. Žena tak očistí od špatných skutků nejen sebe, ale i manželovu rodinu. Sebeupálením se tak vyřešil problém ekonomické soběstačnosti i opakovaného sňatku vdovy. Tento zvyk byl roku 1829 zakázán britskou koloniální správou. Roku 1856 byly oficiálně povoleny sňatky vdov. I přesto se v některých částech Indie tyto zvyklosti stále objevují, jeden případ satí je znám například z roku 2005 (Marková 1998, Knotková-Čapková 2004, Krejčí 2009).

- **Role ženy v dnešní hinduistické společnosti**

Od devatenáctého století se reformátoři snažili vylepšit postavení žen v duchu návratu k tradicím vycházejícím z Véd, kde měly ženy stejné postavení jako muži. Právě proto byl přijat zákaz upalování vdov. Byly zakládány školy pro dívky a ženské koleje. Ženy, nejčastěji vdovy, se od té doby mohly stát asketkami. Vzdají se tím světského života a zakládají školy pro dívky a dobročinné spolky. Vznikají rovněž ženské náboženské organizace (Knotková-Čapková 2008).

V dnešní Indii je uzákoněno vše, co je k rovnoprávnosti žen a mužů potřeba. Ústava z roku 1950 zakazuje jakoukoliv diskriminaci na základě pohlaví. V roce 1954 byl přijat „Special Marriage Act“, podle kterého jsou sňatky oficiálně povoleny od určitého věku napříč kastami i náboženstvím. Následující rok byla zakázána polygamie a povolen rozvod (Marková 1998).

Problémem jsou ovšem tradice a zvyklosti, které jsou ve společnosti stále silné. Například tradice sňatků a sociální stratifikace společnosti, související se zvykem vyplatit rodině manžela věno. To může rodinu ženy ekonomicky zruinovat. Rodina ztrácí se svatbou dcery nejen majetek, ale i důležitou pracovní sílu a ekonomickou oporu ve stáří rodičů. Věno má v hinduistické společnosti dlouhou tradici. I přes modernizaci a zvyšování role žen v tržní ekonomice se v Indii tato praxe rozšiřuje a dary přijímané rodinou ženicha od nevěstinych příbuzných jsou stále hodnotnější. Tradice odevzdání věna má pro ženy spousty nevýhod. Tento trend ale dokonce postupně zesiluje, protože sociální a ekonomické důsledky věna se stávají v narůstající

materialistické kultuře stále důležitějšími. Zvyk zůstává silný i přesto, že v roce 1961 byla instituce věna zákonem zakázána (Anti-Dowry Act). Tyto zákony jsou ovšem pouze teorií, v praxi diskriminační praktiky stále přetrvávají ve všech ohledech. Placení věna nelze vystopovat a tedy postihovat a ceny za provdání dcery stoupají v závislosti s nabídkou a poptávkou (Srinivasan, Lee 2004).

Ženy jsou ve vedoucích pozicích relativně dobře přijímány i přesto, že indická hinduistická společnost je tradičně patriarchální. Indové oceňují „silné“ a kurážné ženy a tolerují je v pro ně neobvyklých profesích. Naopak chudší a méně vzdělané obyvatelstvo je snadno ovlivňováno ortodoxní hinduistickou propagandou z velmi rozšířených brožurek a příruček, které jim vštěpují Manuov zákony. Nabádají k tomu, aby žena svého muže ctíla jako boha, aby mu sloužila a vykonala všechno, co si přeje (Marková 1998).

V hinduismu je ženě přidělena pouze role matky a poslušné manželky, na rozdíl od buddhismu, který dával ženám již od svého vzniku mnohem větší volnost. Například v tom, že se mohly stát mniškami. Proto ženy již od doby jeho vzniku často přecházely k buddhismu (Marková 1998).

5.4. Buddhismus

V Indii, kde buddhistické náboženství vzniklo, byly ženy uctívány jako matky a plně se účastnily náboženského života. S příchodem této věrouky došlo ke změně ve společnosti, matriarchální rysy vymizely hlavně s Manuovým zákoníkem z doby počátku letopočtu. Ženy se staly podřízenými mužům, nesměly uctívat božstva, provozovat náboženské obřady atd. Jedinou úlohou ženy se stalo ctít svého manžela. Ženy byly podle tohoto textu hříšné. Nejhorší postavení měly ženy z vyšších kast, ve kterých se učení snáze šířilo, ženám z nižších kast zůstala větší svoboda (Pavlík 1998).

Buddhovo učení přineslo v postavení žen jen několik změn k lepšímu. Buddha například prosazoval, aby ženy mohly vykonávat pohřební rituály za svého otce, což bylo do té doby vyhrazeno synům. Dal tím ženám důležité právo (Pavlík 1998).

Problémem, kterého se Buddha v rovnoprávnosti žen a mužů obával, byla přílišná zakořeněnost patriarchátu v indické společnosti, což by mohlo způsobit rozkol mezi buddhisty a tradiční indickou hierarchií. I přesto Buddha vytvořil na svou dobu velmi nezávislé společenství žen (Knotková-Čapková 2004).

Buddhistky mohly v Buddhově učení dosáhnout plného osvícení stejně jako muži. V nejvyšším stupni duchovní cesty dokonce neuvažoval genderové rozdíly

(Knotková-Čapková 2004). Později ovšem tato teze ustupovala do pozadí, nebo byla popírána v souvislosti se zbožštěním Buddhy. Každý, kdo chtěl dosáhnout buddhovství, musel být mužského pohlaví (Lopez 2003). Také vůdčí role mnichů je v dějinách buddhismu zřejmá. Ženy jsou vnímány jako hrozba pro jejich ctnost a čistotu (Lopez 2003).

- **Ženské mnišské řády**

V Buddhově životě a jeho učení není ženám připsáno nijak významné místo. Jak jeho matka Mája, která musela po jeho narození zemřít, tak manželka Jaśódhara a další následovnice neměly v Buddhově životě nikterak důležité postavení. Nejdůležitější příběh z Buddhova života, který se týká žen, je o jeho tetě Mahápražápatí, která ho vychovala. Její naléhání totiž přesvědčilo Buddhu založit ženské mnišské obce. Z příběhu je ovšem patrné, že Buddha ženám moc nakloněn nebyl, považoval je za nebezpečné,⁷ což odráželo názor tehdejší indické společnosti. V mnišských obcích měly ženy horší postavení a více povinností než muži (Knotková-Čapková 2004). Buddha podmiňoval založení ženských mnišských řádů osmi podmínkami, které ženy ve společnosti mnichů diskriminovaly, například ke vstupu do řádu potřebovaly dvojnásobek času, musely se mnichům zodpovídat atd. Také díky vstupu žen do mnišského řádu podle Buddhy mělo jeho učení přetrvat již pouze 500 let, oproti původně prorokovaným 1000 (Pavlík 1998, Drammananda 1992, Lopez 2003)

Ženské řády okolo roku 1000 postupně zanikly, protože byly na svou dobu příliš pokrokové. Buddhismus však tímto dal ženám plnou náboženskou svobodu. Teprve v posledních desetiletích 20. století byly řády mnišek obnovovány. Tak se stalo i například z iniciativy dalajlámy v tibetském buddhismu, kde dříve neexistovaly (Knotková-Čapková 2008).

- **Zlepšilo nebo zhoršilo se postavení žen s příchodem buddhismu?**

Podle Drammananda (1992) byl Buddha prvním, kdo dal ženám rovnocenné postavení s muži v duchovní oblasti. Odstranil ze společnosti sociální nespravedlnosti a předsudky. Přesto doporučoval ženám, aby si hleděly hlavně své domácnosti. Drammananda rovněž tvrdí, že buddhismus slovy svého zakladatele nepovažuje za důležité, aby žena porodila syna. Pohřební rituály za svého otce, aby se dostal do nebe, může totiž vykonávat i dcera. Buddhismus tedy vedl ke zlepšení společenského postavení v Indii.

---

⁷ V buddhistických textech je spousta negativních vyobrazení žen jako zdroje nebezpečí a znečištění. Ale je potřeba brát v úvahu, že náboženské texty psali mniši (Lopez 2003).

Naopak Lopez (2003) tvrdí, že přítomnost buddhismu v dané společnosti nijak nepomohla k lepšímu materiálnímu postavení žen. Jedinou výjimkou byly již zmiňované ženské kláštery. I dnes je podle něj postavení žen v buddhistických zemích problematické. Mnišské řády nesouhlasí v Jihovýchodní Asii nebo na Srí Lance se znovuzavedením řádů mnišek. V Jižní Koreji, Číně nebo ve Vietnamu musí být při ordinaci mnišek nejméně 10 již ordinovaných mnišek a 10 mnichů, což způsobuje problémy. Řád mnišek je nejsilnější na Tchaj-wanu, kde je z ordinovaných buddhistů 60% žen. Ženské mnišské řády mají vlastní velmi silnou charitativní organizaci čítající 4 miliony členek, které se starají o potřeby společnosti, pomáhají při katastrofách, zakládají lékařské školy atd. (Lopez 2003).

S hinduismem je v buddhismu totožná představa ženy jako bytosti ve své přirozenosti necudné a nespolehlivé. I přes spousty podobných rysů ve vztahu k ženám vznikl buddhismus jako svobodnější náboženství, a to hlavně vzhledem k vzniku ženských mnišských řádů. Rovněž postavení vdovy je v buddhistických společnostech lepší.

5.5. Ženy bez vyznání

Společnost bez vyznání není podle mého názoru zatížena tradičními patriarchálními náboženskými zvyky a tradicemi. Její zákonodárství a kultura jsou ideálně ovlivněny pouze demokratickými genderově vyváženými aspekty. Postavení ženy ve společnosti bez převažujícího náboženství, tedy ve společnosti bez vyznání, lze považovat za nejsvobodnější. Ženy mají v duchu západního individualismu svobodu v jednání, jak na poli manželském, tak veřejném či ekonomickém. Jejich slovo má stejnou váhu jako slovo muže.

5.6. Srovnání postavení žen ve vybraných náboženských společnostech

Charakteristiky jednotlivých náboženství, zvláště islámu, mluví o pozitivní změně ve společnosti směrem k lepšímu postavení ženy. V rozporu s tímto Krejčí (2009) tvrdí, že se vznikem tzv. vyšších náboženství se postavení žen zhoršilo. Společně jsou ženy ve všech náboženstvích považovány za „necudné“ a „pokušitelky“. Z náboženských předsudků pramení diskriminace žen, kterou se vyznačují všechny světové náboženské společnosti. Bohem nebo zakladatelem náboženství byl vždy muž

a žena je ceněna hlavně v roli matky, a to hlavně matky syna. I v křesťanství je žena vykoupěna za první hřích tím, že se stane matkou (Krejčí 2009). Její místo je v domácnosti, už méně při náboženských obřadech nebo na veřejných postech.

V posledním století, se ženskou emancipací a globalizací šířící po celém světě lidská práva, vzrůstá podíl žen na společenském i hospodářském a politickém životě. V některých společnostech stále přetrvává diskriminace žen pocházející z náboženské tradice i přesto, že ve většině států světa mají ženy s muži téměř rovnocenné postavení. Zvláště v nezápádních státech má náboženství stále důležitý vliv na společnost (hlavně v islámských a hinduistických státech). Ani ženská hnutí a nadnárodní organizace či vlády jednotlivých států nemohou hluboce zakořeněné postavení žen změnit. Problémem je, že v těchto zemích je mnohem větší míra reprodukce než v západním světě.

Náboženství se shodnou v úctě k ženám a v jejich důležité roli v rodinném životě, v důrazu na ženy jako matky a manželky. Ovšem ženskou emancipaci ve smyslu naprosté rovnosti s muži nepodporují. Respektive ženy považují za rovny mužům, ale jejich role za odlišné.

V islámu se postavení žen pokaždé neshoduje s právem šarija nebo s Koránem. Například v zahalování se jedná spíš o zvyklost, Korán ho výslovně nedoporučuje. Diskriminační omezení žen je ve státech s převahou muslimů různé, vliv na ně má modernizace a míra příklonu společnosti k západním civilizačním hodnotám. Například v Turecku se právo šarija neuznává, naopak v Saúdské Arábii se učení o podřadnosti žen uplatňuje v nejvyšší míře (Krejčí 2009). Všeobecně lze říci, že v muslimské civilizaci je postavení žen v souvislosti s jejich svobodou⁸ nejhorší. Ženy nemají rovnoprávnost jak v právních předpisech (svědectví u soudu, dědictví), tak v manželství (nemožnost rozvodu, manželství pouze s muslimem) nebo ve veřejném působení či studiu. Ženy nejsou brány jako důvěryhodné rozumné bytosti, musí být muži kontrolovány. Tradiční zvyky spočívající v omezování ženské svobody jsou zde, zvláště v chudších vrstvách mimo moderní města, hluboce zakořeněny i přesto, že v některých státech muslimské civilizace probíhá modernizace v západním stylu.

Podobně lpí na tradicích i přes zákony demokratického státu hinduisté. Žena má být v hinduistické společnosti uctívána, ale kontrolována rodinou kvůli svým vrozeným

---

⁸ V západním euro-křesťansko-židovském pojetí jako schopnost jednat a rozhodovat se jakkoliv podle své vůle bez ovlivnění zvenčí, například mužským členem rodiny, zákonnou normou nebo náboženskou či jinou tradicí či zvykem.

špatným vlastnostem. Nesmí se rozvést, manžel je jí vybrán otcem, nesmí hovořit s cizími muži a musí obsluhovat své bratry. Náboženství zakazuje ekonomickou soběstačnost ženy, což je příčinou většiny nerovností mezi pohlavími. Souvisí také se sebeupalováním vdov, často vynuceným okolím. Rovněž stratifikace společnosti na kasty ženám omezuje možnosti rozhodování. Role žen v ekonomice a ve veřejné sféře se i přesto zvyšuje, hlavně ve vyspělejších a modernizovaných částech Indie, kde si samostatných žen považují. Naopak v chudších vrstvách společnosti stále převládají ortodoxní hinduistické tradice. Základním rozdílem oproti islámu je v hinduistické společnosti to, že ženy nejsou omezeny právem, v čemž je islám ojedinělý. Vzhledem k tomuto faktu lze hinduistky označit za svobodnější než muslimky. Naopak zde ženy nemohou být ekonomicky samostatné, oproti islámu nebo buddhismu a křesťanství.

Buddhismus lze umístit na třetí místo v postavení žen. Dává jim mnohem větší možnosti než hinduismus, což souvisí s mnišskými řády a s pohledem Buddha na tuto problematiku. Věřící Buddhův pohled berou dodnes za směrodatný, ve společnosti je tedy pevně usazený. Týká se například vykonávání pohřebních rituálů ženami. Ženy zde nejsou omezeny ve svých náboženských potřebách, i když i to vyvolává nejasnosti. Rovněž nemusí brát zřetel na kastovní systém a mohou se ekonomicky plně angažovat ve svém vlastním živobytí.

Křesťanky, ať už protestantky, katoličky nebo pravoslavné, lze považovat za téměř svobodné. Už v počátcích křesťanství měly ženy důležitou roli, nejsou tedy v rámci křesťanské dogmatiky nijak diskriminovány. Jedinou věcí, která ovlivňuje jejich postavení k horšímu, je víra v první hřích a pohled na ženu jako na matku a rodičku, což je její hlavní rolí ve společnosti. Křesťanské struktury charakterizuje tradiční patriarchální systém. Odlišné tradiční role ženy a muže ve společnosti jsou jedinou překážkou rovnosti v křesťanské společnosti.

Pokud společnost bez náboženského vyznání nezatěžuje tradiční věrouka nebo zvyky spojené s duchovním vývojem společnosti, mělo by zde být možné označit ženy za zcela svobodné a plně rovnoprávné s muži.

Předpokladem vyplývajícím z teoretické části práce je: nejlepší postavení mají ženy ve společnosti bez vyznání, dále v křesťanských, buddhistických a hinduistických státech a nejhorší postavení mají v muslimských státech.

6. Statistická analýza vlivu náboženství na postavení žen

Empirická část práce se věnuje kvantitativní analýze dat. Nejprve je v ní vysvětlen způsob, na základě kterého je vybráno 50 států vstupujících do rozboru. Dále jsou představeny proměnné, které jsou vhodné pro ověření stanovených předpokladů a nalezení odpovědí na otázky nastíněné v úvodu práce. Následuje primární průzkum získaných dat, nalezení odpovědí na kladené otázky a ověření daných předpokladů pomocí statistické analýzy. V úvodu kapitol jsou stanovené předpoklady krátce konfrontovány s dalšími odbornými zdroji.

6.1. Metodologie statistické analýzy

- **Způsob výběru států pro analýzu**

K analýze v empirické části práce je vybráno 50 států. Jedná se o 30 států, z nichž v každém převládá jedno ze tří náboženství (křesťanství, hinduismus a islám) a toto náboženství má v daném státě první až desátý nejvyšší podíl věřících tohoto náboženství na světě. Dále se jedná o 10 států s nejvyšším podílem lidí považujících se za „bez vyznání“ a 10 spolkových států Indie s nejvyšším podílem hinduistů. K analýze hinduismu nejsou vybrány státy s nejvyšším podílem hinduistů, protože kromě Indie, Nepálu a Mauricia není v žádných dalších státech tak vysoké procento hinduistů, aby se jejich analýza dala považovat za relevantní. Nejmenší podíl věřících nebo lidí bez vyznání ve státě v analýze je 40%. Je to podíl, který lze ještě považovat za dostatečný pro ovlivnění kulturně-politického či ekonomického prostředí země tímto náboženstvím. V práci je tedy použito 10 indických spolkových států, které toto pravidlo splňují. Všechny spolkové státy mají vlastní oddělenou vládu, ale přesto jsou součástí Indie a podléhají její legislativě. Nelze je tedy označit za plně samosprávné ve všech sférách. V práci je na toto brán zřetel.

Analýza je omezena na státy s minimálním počtem věřících/bez vyznání a minimálním počtem obyvatel 100 000 z důvodu vyšší vypovídající hodnoty. Z žebříčku států s největším podílem křesťanů byly z tohoto důvodu vyřazeny státy Vatikán, Wallis a Futuna, Saint Pierre a Miquelon a Tuvalu.

V první náboženské skupině je vybráno 10 států s nejvyšším podílem lidí bez vyznání (viz kapitola 4.3) podle práce Zuckermana (2007). Jedná se o tyto státy, seřazené od nejvyššího podílu lidí bez vyznání k nejmenšímu: Vietnam, Švédsko,

Dánsko, Česko, Norsko, Estonsko, Francie, Jižní Korea, Německo a Finsko. Práce Zuckermana je vybrána, protože počítá s tzv. žitou religiozitou. Uvažuje lidi, kteří žádné náboženství nepraktikují. Čísla jsou tedy vyšší než v dalších dostupných zdrojích (např. World Factbook 2013). Prameny pro Zuckermanova data jsou vědecké studie a sčítání lidu (Zuckerman 2007). V článku Zuckerman uvádí vždy nejnížší a nejvyšší podíl lidí bez vyznání udávaný v různých zdrojích pro každý stát. Tato dvě čísla jsou pro účely této práce zprůměrována, žebříček se tedy od Zuckermanova liší. I přesto, že Zuckerman v Japonsku udává 64-65% lidí bez vyznání, tento stát je z analýzy vyřazen. V dalších zdrojích (World Factbook 2013, Adherents.com 2013) lze nalézt Japonsko jako zemi s buddhistickou většinou. Důvodem k tomuto rozhodnutí bylo zakořenění buddhistických tradic v japonské společnosti. Většina Japonců (85%) považuje buddhismus za náboženství, které preferují, a dodržují dlouholeté rodinné buddhistické tradice (Adherents.com 2013). Do analýzy se tedy místo Japonska dostalo Německo, kde hlavně v oblasti bývalé Německé demokratické republiky převládají lidé bez vyznání (průměrně 45% obyvatel státu). V porovnání s dalšími čtyřmi skupinami je podíl lidí bez vyznání obvykle nižší než lidí věřících. Průměrně se jedná o 55% obyvatel jednotlivých států.

Druhou skupinou jsou křesťanské státy. Jedná se o tyto státy seřazené sestupně podle podílu křesťanů: Rumunsko, Arménie, Malta, Moldavsko, Řecko, Venezuela, Východní Timor, Honduras, Papua Nová Guinea a Samoa. Jsou to státy s převládající římskokatolickou církví (Malta, Východní Timor, Venezuela, Honduras), protestantstvím (Samoa, Papua Nová Guinea), ortodoxní církví (Rumunsko, Moldavsko), arménskou apoštolskou církví (Arménie) a řeckou ortodoxní církví (Řecko). O rozdílech mezi jednotlivými církvemi není vzhledem k převládajícím podobnostem uvažováno. Zdrojem pro tato data je World Factbook (2013), zpracovaný americkou Central Intelligence Agency (CIA). Jedná se o data shromážděná CIA z národních průzkumů z června 2012 (World Factbook 2013). Nejmenší poměr věřících je 84% v Samoe.

Buddhistické státy jsou vybrány podle stejného zdroje jako křesťanské (World Factbook 2013, data z roku 2012). Jedná se o tyto státy: Kambodža, Thajsko, Tchajwan, Barma, Bhútán, Japonsko, Srí Lanka, Laos, Mongolsko a Singapur (sestupně podle poměru věřících, nejméně v Singapuru 43%). Z žebříčku je vyřazeno Macao s 50% buddhistů, protože se nejedná o plně samostatný stát, nýbrž o zvláštní správní oblast Čínské lidové republiky. I přes vysoký stupeň autonomie nelze hovořit o státu

neovlivněném politikou Číny. Na Tchaj-wanu je buddhismus promísený s Taoismem, v Mongolsku a v Bhútánu má převahu buddhistická odnož lámaismus.

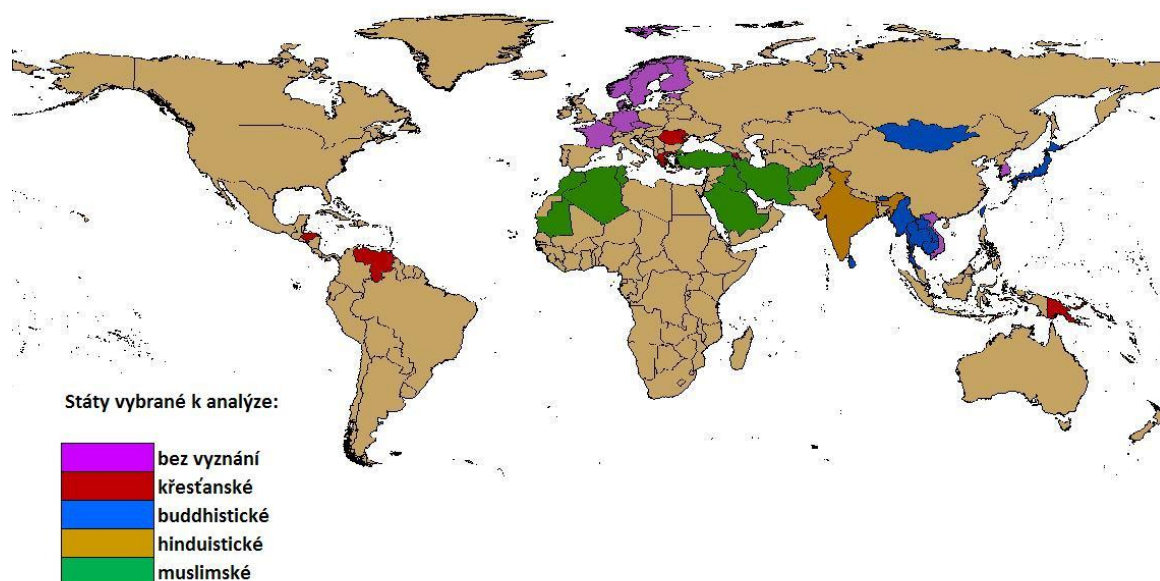
Indické státy s nejvyšším poměrem hinduistů jsou vybrány podle dat ze sčítání lidu z roku 2001 (Census of India 2001), protože data z censu v roce 2011 nejsou dostupná. Jedná se o státy Himáčalpradéš, Čhattísgarh, Urísa, Madhjapradéš, Gudžarát, Ándrapradéš, Rádžasthán, Harijána, Tamilnádu a Tripura. Státy jsou seřazené sestupně podle podílu hinduistů, kdy nejmenší podíl je 86% v Tripuře. Ze žebříčku jsou vyřazena svazová teritoria Dádra a Nagar-Havéli, Damán a Díjú a Puttuččéri, protože se nejedná o samosprávné spolkové státy.

Podle CIA jsou státy s největším poměrem muslimů k roku 2012 Mauritánie, Saudská Arábie, Turecko, Afghánistán, Alžírsko, Maroko, Írán, Komory, Tunisko a Irák (World Factbook 2013). V těchto státech je nejvyšší průměrný podíl věřících ze všech skupin, nejmenší podíl je 97% v Iráku. Jedná se o státy s převládajícím sunnitským islámem (Mauritánie, Saudská Arábie, Turecko, Afghánistán, Alžírsko, Maroko, Komory, Tunisko) a šíitským (Írán a Irák). Pro potřeby analýz není uvažován rozdíl mezi sunnity a šíity.

Dostupná nejaktuálnější data k jednotlivým náboženstvím pocházejí z rozmezí pěti let, tedy z let 2007 (státy bez vyznání) a 2012. Lze předpokládat, že za 5 let se obecný trend v počtu věřících a lidí bez vyznání příliš nezměnil. Ve statistických analýzách bude na rozmezí původu dat brán zřetel. Údaje k indickým státům jsou ze sčítání lidu v roce 2001, protože potřebná data ze sčítání v roce 2011 nejsou k dispozici. V práci je rovněž potřeba brát zřetel na to, že v žádném státě nemá na společnost vliv pouze jedno dominantní náboženství.

Vybrané státy jsou zobrazeny na obrázku č. 1.

Obrázek č. 1: Státy vybrané k analýze

Poznámka: hinduistická Indie je analyzována podle deseti federálních států s nejvyšším podílem hinduistů.

Zdroj: Zuckerman 2007, World Factbook 2013, Census of India 2001, ArcMap 2013

Z mapy států s nejvyšším podílem věřících vybraných náboženství a s převahou obyvatel bez vyznání (obrázek č. 1) je patrné, že státy z kategorie „bez vyznání“ se koncentrují převážně v Evropě. Muslimské státy patří do regionů Severní Afriky, Jihozápadní a Jižní Asie, tedy do tzv. islámského světa. Buddhistické státy leží v Asii, na jejím východě a jihovýchodě. Státy s nejvyšším podílem křesťanů jsou geograficky roztržštěnější, od oblasti Jižní a Střední Ameriky přes Evropu po Jihovýchodní Asii. Hinduistická Indie patří do regionu Jižní Asie.

• Charakteristika a zdroje jednotlivých proměnných

Ke statistické analýze jsou použity proměnné charakterizující postavení žen ve společnosti a ukazatele zachycující ekonomický, politický i sociální rozvoj států. Data za jednotlivé státy pocházejí z několika zdrojů, jedná se hlavně o CIA, která spravuje volně dostupný souhrn demografických a geografických dat (World Factbook 2013). Data ve World Factbook jsou průběžně aktualizována. V práci jsou použita data aktuální k roku 2012. CIA pro svůj World Factbook čerpá z různých zdrojů, jedná se hlavně o národní výzkumy, statistiky, sčítání lidu a další národní i mezinárodní

agentury. Dalším důležitým zdrojem dat je OSN, konkrétně instituce zabývající se rozvojovými projekty United Nations Development Programme (2013b) a United Nations Statistics Division (2011). V práci jsou rovněž použita data od UNESCO (UNESCO Institute for Statistics 2013) nebo Inter-Parliamentary Union (2012a). Statistické údaje o indických státech pocházejí hlavně z indických sčítání lidu z let 2001 a 2011 (Census of India 2001, 2011). Data z censu z roku 2011 ještě nejsou plně dostupná, proto jsem ve větší míře nucena použít data z roku 2001 s vědomím, že u ostatních států jsou údaje aktuálnější. Obecné trendy ve vývoji však lze považovat za dodržené. Pro každou proměnnou a každou náboženskou kategorii jsou k dispozici statistické údaje z jiných let. Jedná se o nejaktuálnější dostupná data nejčastěji za poslední 3 roky (2010-2012), s výjimkou Indie, kde jsou dostupná data ze sčítání lidu z roku 2001. Na tuto skutečnost je v práci brán zřetel.

Analýza v empirické části práce pracuje s následujícími proměnnými (v závorce je uveden název proměnné pro potřeby dalších analýz):

- **Náboženství (nabozenstvi)**

Každý stát je charakterizován vírou, která v něm převládá, tedy bez vyznání, křesťanství, buddhismus, hinduismus a islám (World Factbook 2013, Census of India 2001, Zuckerman 2007). Proměnná je kategorizovaná od 1 do 5 v pořadí od nejlepšího postavení žen k nejhoršímu podle předpokladu plynoucího z teoretické části práce, že „nejlepší postavení mají ženy ve společnosti bez vyznání, dále v křesťanských, buddhistických a hinduistických státech a nejhorší postavení mají v muslimských státech“.

- **Podíl náboženských příslušníků (podil_nab_skupina)**

Druhou proměnnou je procento příslušníků náboženské skupiny podle první proměnné z celé populace jednotlivých států (World Factbook 2013, Census of India 2001, Zuckerman 2007). U kategorie bez vyznání se jedná o podíl lidí bez vyznání v daném státě. Proměnná v této skupině vyjadřuje procento ateistů, agnostiků a lidí nevěřících v Boha. Znárodnuje v procentech příslušníků náboženské skupiny vliv náboženství na obyvatele státu.

- **Podíl věřících (podil_vericich)**

Proměnná podíl věřících je podílem věřících obyvatel státu (World Factbook 2013, Census of India 2001, Zuckerman 2007). Shoduje se s proměnnou podíl náboženských příslušníků, pouze u kategorie bez vyznání se jedná o podíl věřících, tedy

lidí mající nějaké náboženské vyznání (je vypočítána jako 100 - podíl_nab_skupina). V analýze jsou podle potřeby využívány obě proměnné.

- **Poměr mezi náboženstvím a státem (statni_nabozenstvi)**

Tato kategorická proměnná vyjadřuje vztah mezi náboženstvím a státním zřízením, tedy jestli v ústavě státu je nebo není zakotvené státní náboženství. Vlády mohou existenci státního náboženství používat ke kontrole religiózního sektoru ve státě (Barro, McCleary 2004). Domnívám se, že ve státě, kde existuje státní náboženství, je jeho vliv na život obyvatel silnější. Proměnná je kategorizována.

- **Sex ratio (sex_ratio)**

Počet mužů na jednu ženu v jednotlivých státech je čerpán z CIA World Factbook (World Factbook 2013) a pro indické státy ze sčítání lidu z roku 2011 (Census of India 2011). Jedná se o celkový poměr pohlaví ve státě. V Indii se sex ratio počítá jako počet žen na 1000 mužů, toto číslo jsem převedla na počet mužů na jednu ženu, aby bylo kompatibilní s daty za ostatní státy světa.

- **Naděje dožití při narození - muži (nadeje_m)**

- **Naděje dožití při narození - ženy (nadeje_z)**

Proměnné naděje dožití při narození žen a mužů jsou u států kromě Indie nejaktuálnějšími daty převzatými z CIA World Factbook, tedy z roku 2012 (World Factbook 2013). U indických států se jedná o data Ministry of Health and Family Welfare (2001-6), pro stát Chattisgarh lze nalézt nejaktuálnější údaj ze sčítání lidu z roku 1991 (Census of India 1991) a pro stát Tripura udává vláda státu údaj z Economic Review of Tripura (2010-11). Data pro naději dožití nejsou z indických sčítání lidu dostupná. Tato proměnná vyjadřuje rozdíl mezi muži a ženami po zdravotní stránce a po stránce kvality života.

- **Fertilita (fertilita)**

Údaje o fertilitě, tedy o plodnosti či počtu dětí odnošených jednou ženou, pochází ze statistiky OSN (United Nations Statistics Division 2011). U indických států pochází údaje o fertilitě z jiných zdrojů (National Population Stabilization Fund 2008, Registrar General of India 2010). Fertilita ukazuje, stejně jako předchozí proměnná, nakolik jsou ženy zdravé a tedy schopné plodit děti. Zároveň poukazuje na politiku státu vzhledem k demografickému vývoji a naznačuje charakter rodiny ve smyslu početnosti jejích členů. Proměnná umožňuje zkoumat vliv náboženství na tyto faktory.

- **Gramotnost žen (gramotnost_z)**
- **Gramotnost mužů (gramotnost_m)**

Data o celkové gramotnosti žen a mužů pocházejí z národních průzkumů z roku 2012 a jsou převzaty z CIA World Factbook (World Factbook 2013) a z indického sčítání obyvatel z roku 2011 (Census of India 2011). Pozici žen ve vztahu k mužům na úrovni vzdělání vyjadřuje zejména rozdíl mezi oběma gramotnostmi a zároveň má gramotnost žen vliv na jejich ekonomickou či veřejnou aktivitu.

- **Nejnižší věk pro uzavření manželství – ženy (min_svatba_z)**
- **Nejnižší věk pro uzavření manželství – muži (min_svatba_m)**

Další proměnnou vyjadřující nerovnosti mezi pohlavími je minimální legální věk, ve kterém mohou ženy a muži vstoupit do manželství bez ohledu na souhlas rodičů. Data pochází od OSN. Jedná se o nejaktuálnější dostupné údaje, z nichž nejstarší je z roku 2004 (United Nations Statistics Division 2011, prameny: Committee on the Elimination of All Forms of Discrimination against Women a United Nations Population Division). Hranice legálnosti sňatku se ovšem v průběhu let prakticky nemění.

Chybí data pro Saúdskou Arábii, kde není minimální věk pro sňatek zahrnut v legislativě. V tabulce nejsou brány v potaz žádné výjimky, které stanovuje zákon.

- **Průměrný věk uzavření manželství – ženy (svatba_z)**
- **Průměrný věk uzavření manželství – muži (svatba_m)**

Průměrný věk, ve kterém muži a ženy uzavírají manželství, ukáže, jak se liší skutečný věk novomanželů oproti minimálnímu legálnímu věku ke sňatku. Ve většině států lze předpokládat tento údaj vyšší než minimální věk pro vstup do manželství, v některých indických státech je to ovšem naopak.

Data pro všechny státy vyjma Indii pocházejí z několika pramenů (Demographic and Health Survey - Macro International, Eurostat, Multiple Indicator Cluster Survey – UNICEF, Národní statistické úřady, Liga arabských států, Centers for Disease Control and Prevention, United States Census Bureau) převzatých United Nations Statistics Division (United Nations, Department of Economic and Social Affairs 2008). Jedná se o průměrné údaje z let 1991 až 2008. Data pro indické státy pocházejí ze sčítání lidu z roku 2001 (Census of India 2001). Zajímavým pramenem se srovnávací tabulkou jsou stránky UNICEF o Indii (UNICEF 2001).

- **Podíl žen zapsaných k vysokoškolskému studiu (studium_vs)**

Procentuální podíl žen z celkového počtu lidí zapsaných na vysoké školy či univerzity pochází z údajů shromážděných United Nations Statistics Division (2011) a UNESCO (UNESCO Institute for Statistics 2013). U indických států je pro potřeby práce uváděn průměr pro celou Indii, protože relevantní data pro jednotlivé spolkové státy nejsou k dispozici.

Tento ukazatel pomáhá posoudit nerovnost mezi pohlavími s ohledem na účast v terciárním vzdělávání. Statistické oddělení OSN k této statistice uvádí, že indikátor odráží dobrou úroveň genderové parity, když se blíží 50% (United Nations Statistics Division 2011). Pomocí této proměnné tedy lze ověřit tezi, že státy s lepší genderovou vyvážeností vysokoškolských studentů jsou ekonomicky vyspělejší.

- **Podíl žen v parlamentu (parlament)**

Tato proměnná je podílem žen v parlamentu k počtu mužů, tedy ženy/muži ratio. Vyjadřuje stupeň vlivu žen na politiku země a zároveň stupeň vyspělosti společnosti v akceptování žen na vysokých politických i manažerských a vedoucích postech. Data pocházejí od Inter-Parliamentary Union (2012a), která sbírá aktuální údaje (zde z 31. prosince 2012) od národních parlamentů. Celkový počet míst v parlamentu a počet poslankyň byl pro účely práce upraven na počet žen/počet mužů.

Statistiky vyjadřující podíl žen v parlamentech indických států neexistují. Potřebné údaje jsou čerpány z internetových stránek těchto parlamentů (Počet členů parlamentů indických států 2013). Vzhledem k tomu, že ani zde nejsou ve většině případů uváděny přesné počty poslanců a poslankyň, tak jsem sečetla počet mužů a žen podle fotografií členů parlamentu. Tato čísla jsem následně vydělila, aby vzniklo ratio srovnatelné s údaji za ostatní státy v analýze. Pro Gudžarát pochází údaj o podílu žen v parlamentu z článku internetového portálu Zeenews (Zeenews India 2012) a pro Tamilnádu z Times of India (Vasundara 2011).

Pro účely práce je tato proměnná rovněž kategorizována do čtyř skupin, kde v první a druhé skupině je nadprůměrný podíl žen v parlamentu vzhledem k průměru z výběru a ve skupině 3 a 4 podprůměrný (parlament_kat).

- **Ekonomická aktivita žen (aktivita_z)**

- **Podíl žen v dospělé pracující populaci (aktivita_celkem)**

Proměnné týkající se ekonomické aktivity žen pomohou určit stupeň angažovanosti žen v hospodářské produkci státu a jejich podíl na tvorbě hrubého

domácího produktu. Jedná se o procento ekonomicky aktivních žen starších patnácti let z celkového počtu žen a pracujících. Data jsou z roku 2011 a pocházejí od International Labour Office (International Labour Office 2011, prameny: národní cenzus a oficiální národní statistiky), od které je přejala i OSN (United Nations Statistics Division 2011). Statistiky zahrnují zaměstnané, nezaměstnané i lidi hledající svou první práci, počítají se zaměstnanci v soukromí i ve státní sféře, s podnikateli, s neplacenou pracovní silou v rodinném prostředí a s vojáky. Ekonomicky aktivní je člověk již od jedné odpracované hodiny týdně. Tato pravidla pro výpočet ekonomické aktivity OSN nemusí být dodržována v každé zemi.

Data o ekonomické aktivitě žen pro indické státy pocházejí ze sčítání lidu z roku 2001, jelikož novější údaje nejsou k dispozici (Census of India 2001).

- **Index genderové nerovnosti (GII)**

Index genderové nerovnosti (Gender Inequality Index, GII) je indexem znázorňujícím nerovnosti mezi muži a ženami. Jedná se o číslo mezi jedničkou a nulou, kde blíže k nule jsou si ženy a muži rovnější a blíže k jedničce nerovnější. Podílejí se na něm tři rozměry nerovnosti pohlaví: plodnost žen (či reprodukční zdraví), podíl na moci a podíl na pracovním trhu. Plodnost je měřena podle dvou ukazatelů, úmrtnosti matek (během těhotenství nebo 42 dní po jeho ukončení) a fertility nezletilých. Podíl na moci vychází z podílu žen v parlamentu a podílu žen se střední a vyšší úrovní dosaženého vzdělání. Index vyjadřuje, jak je úspěch státu v aspektech lidského rozvoje narušen nerovnostmi mezi pohlavími (United Nations Development Programme 2013a).

Tato proměnná je výrazně propojena s dalšími proměnnými v analýze, jako je podíl žen v parlamentu, fertilita, podíl žen zapsaných ke studiu na VŠ a ekonomická aktivita žen. Rovněž úzce souvisí s indexem lidského rozvoje, kdy státy s nerovnou distribucí lidského rozvoje mají vysoké nerovnosti mezi muži a ženami a naopak (United Nations Development Programme 2013a).

GII není k dispozici pro indické státy, protože v indických statistikách se počítá s genderovým indexem rozvoje, který je od GII odlišný. Pro potřeby analýzy je proto u indických států počítán průměr za celou Indii. Jedná se o 10 států z 28, průměr tedy lze označit za relevantní. Data pocházejí z United Nations Development Programme (2013b).

- **Hrubý domácí produkt (HDP)**

Hrubý domácí produkt (HDP) je důležitým ukazatelem výkonnosti hospodářství státu. Pro účely analýzy je použit hrubý domácí produkt na obyvatele. Jedná se

o celkovou hodnotu produktů a služeb za dané období v daném státě přepočítanou na každého obyvatele. Zdrojem pro HDP jednotlivých států je CIA World Factbook (World Factbook 2013), data jsou aktuální k roku 2012. Pro indické státy je zdrojem Inequality-adjusted Human Development Index for India's States (Suryanarayana 2011), data jsou z roku 2008. Částky jsou uváděny v Amerických dolarech převedených CIA z národních měn podle průměrných amerických kurzů za daný rok.

- **Index lidského rozvoje (HDI)**

Index lidského rozvoje (Human Development Index, HDI) vychází ze tří rozměrů: zdraví, vzdělání a životní standard. Vypracovává ho OSN a jedná se o vyjádření kvality lidského života, sociální prosperity a ekonomického rozvoje. Hodnota HDI variuje od 1 do 0, přičemž čím blíže je k jedničce, tím je lidský rozvoj na vyšší úrovni. Rozměr zdraví je nadějí dožití při narození. Rozměr vzdělání se skládá z průměrné délky školní docházky dospělých (25 let) a očekávané délky vzdělání u dětí nastupujících do školy, kdy se počítá se všemi stupni vzdělání a s maximem 18 let. Data o vzdělání čerpá OSN od UNESCO (UNESCO Institute for Statistics 2013). Posledním indikátorem HDI je HDP na osobu (United Nations Development Programme 2013c).

Data použitá v analýze pocházejí od OSN (United Nations Development Programme 2013b). OSN používá mimo jiné tyto prameny: UNESCO, Světová banka, Mezinárodní měnový fond. Zdrojem HDI pro indické státy je Inequality-adjusted Human Development Index for India's States (Suryanarayana 2011), data jsou z roku 2008.

- **Index demokracie (index_demokracie)**

Index demokracie je ukazatel, který zpracovává Economist Intelligence Unit (analytická společnost zabývající se poradními službami pro finanční instituce a vlády států, Democracy index 2010). Jedná se o ukazatel sestávající se z šedesáti indikátorů seskupených v pěti kategoriích: volební procesy a pluralismus, občanské svobody, funkčnost vlády, politická participace a politická kultura. Společnost vyhodnocuje data získaná z průzkumů veřejného mínění (např. World Values Survey, Eurobarometer surveys, Gallup polls, Asian Barometer, Latin American Barometer, Afrobarometer). Hodnotí například skutečnost, jestli jsou volby konané v dané zemi svobodné a férové, zdali může volič bezpečně zvolit, koho chce, jestli není vláda pod tlakem zvenčí, nebo jestli stát dokáže prosadit svou politiku. Režimy následně vyhodnocuje jako plné demokracie (index 8-10), neúplné demokracie (index 6-7,9), hybridní režimy (index 4-5,9) a autoritativní režimy (index 4 a méně), (Democracy index 2010).

Pro účely práce bude tato proměnná rovněž používána jako kategorizovaná do čtyř skupin podle rozdělení výše (index_demokracie_kat). Index byl vypočítán v roce 2010 (Democracy index 2010).

6.2. Vztahy mezi ukazateli a rozdíly mezi náboženstvími

Analýza dat postupuje nejprve zhodnocením rozdílů mezi náboženstvími u jednotlivých proměnných, ze kterého je možné odvodit dílčí závěry. V další části jsou vyhodnoceny jednotlivé předpoklady a otázky práce.

Proměnné jsou analyzovány pomocí statistického a analytického programu Statistical Package for the Social Sciences (SPSS), verze 16.0 z roku 2007 (SPSS 2007). Pro prvotní analýzu dat je použita analýza „descriptives“ pro jednotlivé náboženské skupiny a korelační analýza proměnných bez rozdílů náboženství. Popisná statistika „descriptives“ je v tabulce č. 1.

Tabulka č. 1: Popisná statistika použitých proměnných „descriptives“

	Descriptive Statistics									
	Bez vyznání		Křesťanství		Buddhismus		Hinduismus		Islám	
	Mean	Std. Deviation	Mean	Std. Deviation	Mean	Std. Deviation	Mean	Std. Deviation	Mean	Std. Deviation
podil_nab_skupina	55	11,727	96	4,427	75	18,709	90	3,281	99	0,949
statni_nabozenstvi	1,7	0,483	1,5	0,527	1,6	0,516	2	0,000	1,1	0,316
sex_ratio	0,961	0,046	0,985	0,052	0,997	0,052	1,046	0,039	1,016	0,078
nadeje_m	75	3,581	70	4,536	71	8,235	63	3,492	67	8,224
nadeje_z	82	2,757	76	4,596	75	8,471	65	4,899	71	8,649
fertilita	1,74	0,222	2,63	1,502	1,93	0,528	2,49	0,615	3,20	1,549
gramotnost_z	98	2,326	85	20,855	84	15,603	67	9,243	60	20,444
gramotnost_m	99	1,003	88	15,454	87	19,485	84	5,137	78	15,107
min_svatba_z	18	0,000	17	1,776	18	1,000	18	0,000	17	1,787
min_svatba_m	18	0,632	19	1,265	19	1,581	21	0,000	18	1,833
svatba_z	29	3,020	23	2,058	24	2,550	18	0,966	23	3,259
svatba_m	31	2,946	26	3,041	27	2,506	23	2,263	29	2,449
studium_vs	54	6,650	51	8,934	50	10,394	40	0,000	43	12,953
parlament	0,476	0,222	0,203	0,171	0,175	0,108	0,086	0,041	0,226	0,165
aktivita_z	57	7,149	46	10,293	62	14,533	31	6,899	22	7,230
aktivita_celkem	46	2,558	40	6,183	44	5,326	35	5,012	22	5,971
GII	0,120	0,078	0,380	0,159	0,366	0,168	0,617	0,000	0,524	0,129
HDP	33 010	13720	10 930	8534	17 040	20611	3 378	801	8 520	7712
HDI	0,860	0,098	0,685	0,131	0,673	0,162	0,512	0,069	0,601	0,134
index_demokracie	8,1	1,973	6,4	1,314	5,4	2,122	7,3	0,000	3,3	1,149

Poznámka: v tabulce je ke každé proměnné uveden průměr (Mean) a standardizovaná odchylka (Std. Deviation) hodnot za 10 států (u hinduismu 10 spolkových států Indie s nejvyšším procentem hinduistů) patřících do náboženské skupiny. Proměnná statni_nabozenstvi nabývá hodnot 1 (ano) a 2 (ne). **Zdroj:** viz kapitola 6.1, SPSS 2007, vlastní zpracování.

Korelační tabulka je přiložena v příloze (příloha č. 2). Korelace jsou stanoveny jako signifikantní podle Pearsonova korelačního koeficientu na hladině pravděpodobnosti $p=0,05$. Pearsonův korelační koeficient je vybrán proto, že je počítán z kovariance a směrodatných odchylek proměnných. V hodnocení korelací je potřeba uvažovat o nedostacích Pearsonova korelačního koeficientu, jako jeho ovlivnění odlehlými hodnotami. Neparametrický Spearmanův korelační koeficient není použit vzhledem ke způsobu jeho výpočtu. Za slabou korelaci považuji hodnotu korelačního koeficientu mezi 0 - 0,3, středně silnou korelaci 0,3 - 0,7 a silnou korelaci 0,7 - 1. V analýze je nutné počítat s autokorelací dat, protože se jedná o 50 geograficky nerovnoměrně rozložených států.

- **Podíl věřících a náboženských příslušníků**

Nejvyšší procento náboženských příslušníků je v muslimských státech (průměrně 98%). Domnívám se, že podíl věřících je zde téměř stoprocentní proto, že se jedná o země se silně zakořeněným islámským právem a nelze je označit za plně demokratické. Kromě Turecka je ve všech státech islám státním náboženstvím, což by také mohl být důvod vysokého procenta věřících. Rovněž v křesťanských státech je průměrný podíl věřících vysoký, jedná se o 96%. Odchylka je zde ale větší, stejně jako u indických států s průměrně 90% hinduistů. Srovnatelně menší podíl náboženských příslušníků je v buddhistických státech (74%) a v zemích s převahou lidí bez vyznání (55%). V obou posledních skupinách jsou země s velkými rozdíly v podílu náboženských příslušníků. U států s převahou bez vyznání bude analýza vzhledem k malému podílu lidí bez vyznání méně zobecnitelná, i přesto se ale jedná v průměru o více než 50% obyvatel. V těchto státech lze uvažovat o ateismu/agnosticismu/nevíře v Boha jako o faktoru méně ovlivňující ostatní proměnné. Naopak u muslimských států s téměř naprostou většinou věřících budou výsledky analýzy relevantnější.

Z korelační tabulky je patrné, že proměnná podíl věřících koreluje s proměnnými naděje dožití, fertilita, gramotnost a věk při uzavření manželství žen a mužů, podíl žen v parlamentu a na VŠ, ekonomická aktivita žen, podíl žen v pracovním procesu, GII, HDP, HDI a index demokracie. Ve všech případech se jedná o středně silnou korelaci, kladnou pouze u proměnné GII. Míra vlivu náboženství na společnost ve státě tedy ovlivňuje ukazatele gramotnosti, ekonomickou a sociální vyspělost státu, politiku, demokracii a genderové nerovnosti. Ženy jsou méně gramotné ve státech s větším procentem věřících. Toto pravidlo doslovně platí i u států bez vyznání. Náboženství má také vliv na ekonomickou a politickou aktivitu žen, kdy ženy

více pracují ve státech s nižším poměrem věřících. Genderová nerovnost je podle korelační tabulky vyšší v zemích s vyšším podílem věřících.

Pomocí primární analýzy dat lze také ověřit, jestli se vysoký podíl náboženské příslušnosti obyvatel ve státě ovlivňuje s možností žen vzdělávat se a podílet se na veřejném životě, a to politicky i ekonomicky. Podle shrnutí poznatků z teoretické části práce lze předpokládat, že s větším podílem věřících je menší ekonomická aktivita žen, jejich vzdělanost a podíl v parlamentu. Ženy ve společnostech bez vyznání by totiž měly mít v těchto sférách znatelně vyrovnanější šance s muži. Po bližším zkoumání korelací lze konstatovat, že proměnná podíl věřících středně silně záporně koreluje s proměnnými gramotnost žen, ekonomická aktivita žen, podíl žen v pracovním procesu a v parlamentu. Z korelační tabulky vyplývá, že když je ve státě více věřících, tak jsou zde ženy méně vzdělané, méně se podílejí na pracovním procesu a na politickém rozhodování. Náboženství by tedy podle těchto předběžných závěrů mělo být nepříznivé pro genderovou rovnost. Tento problém je analyzován v další části práce.

Z představených korelací lze usuzovat, že náboženství má vliv na všechny použité proměnné kromě sex ratio a minimálního věku pro uzavření manželství. Stejně tak mají všechny proměnné vliv na podíl věřících ve společnosti.

- **Poměr mezi náboženstvím a státem**

Křesťanských států se státním náboženstvím je polovina (Honduras, Malta, Řecko, Samoa, Venezuela), buddhistické jsou 4 (Bhútán, Kambodža, Srí Lanka, Thajsko). Islám je státním náboženstvím v devíti z deseti států (islámskými státy jsou Afghánistán, Írán, Mauritanie, Saudská Arábie). Výjimkou je Turecko, kde byl islám státním náboženstvím ještě v roce 1900, ale hlavně z vlivu prezidenta Atatürka ve 20. letech 20. století je dnes sekulárním státem (Barro, McCleary 2004). V dalších kapitolách ověřím tezi, že v Turecku je postavení žen vzhledem k poměru mezi náboženstvím a státem lepší než v ostatních muslimských zemích.

Zajímavostí jsou státy se státním náboženstvím (protestantismem) a zároveň s převažujícím obyvatelstvem bez vyznání, jedná se o Dánsko, Finsko a Norsko. Lze vyslovit domněnku, že v těchto státech nebude vliv ateismu/agnosticismu/nevíry v Boha tak silný, jako v ostatních státech z této skupiny, a to vzhledem k ustanovení protestantské víry v ústavě státu. Tato otázka je rozebírána v další části práce.

Ve vztahu k vybraným náboženstvím lze konstatovat, že status státního náboženství převládá pouze v muslimských státech.

- **Sex ratio**

Sex ratio je demografickým ukazatelem poměru mužů a žen v populaci. Průměrně je na světě 1,01 mužů na 1 ženu (World Factbook 2013). Tento ukazatel je ovlivňován mnoha faktory, například válkami nebo potraty závislými na testech pohlaví. Státy západního světa mají obvykle větší podíl žen než mužů, naopak více mužů žije na severovýchodě Afriky, Středním Východě či v Jihozápadní Asii.

Tato proměnná středně silně kladně koreluje s GII. Jedná se o zajímavé a relativně předpokladatelné zjištění. Ve státech, kde je ovlivňována porodnost a rodí se tedy nejen vzhledem k ekonomickému zajištění rodiny více chlapců, je genderová nerovnost větší. Středně silná záporná korelace je také s průměrným věkem při sňatku, gramotností, nadějí dožití žen, podílem žen na VŠ, ekonomickou aktivitou žen a podílem žen v pracovním procesu.

Vyšší počet mužů než žen je v hinduistických (průměrně 1,046) a v muslimských (průměrně 1,016) státech, oproti tomu v buddhistických státech (průměrně 0,997) a křesťanských státech (průměrně 0,985) a ve státech s převahou bez vyznání (průměrně 0,961) je větší počet žen než mužů. Vzhledem k průměrné hodnotě sex ratio na světě se státy bez vyznání, křesťanské a buddhistické státy relativně odchyľují od průměru. V Indii a v muslimských státech lze tušit jistou regulaci porodnosti.

- **Naděje dožití při narození - muži**
- **Naděje dožití při narození - ženy**

Naděje dožití mužů a žen spolu silně koreľují a rozdíly mezi nimi ve vztahu k ostatním proměnným nejsou příliš výrazné. Pro analýzu je významnější naděje dožití žen, proto se zaměřím hlavně na ni. Nejvyšší naděje dožití žen je ve státech s převahou bez vyznání (průměrně 81 let), dále v křesťanských státech (průměrně 75 let), buddhistických (průměrně 74 let, ale s mnohem větší odchylkou), muslimských (průměrně 70 let) a hinduistických (průměrně 64 let). Celosvětový průměr je 69 let (World Factbook 2013).

Existuje silná korelace mezi nadějí dožití žen a GII, HDP, HDI, dále s průměrným věkem při svatbě (lidé s delší nadějí dožití vstupují do manželství později) a s gramotností žen. Naděje dožití žen středně silně koreľuje s podílem věřících, sex ratiem, fertilitou (záporné korelace), gramotností mužů, podílem žen na VŠ a v parlamentu a indexem demokracie.

Rozdíly mezi oběma pohlavími jsou u této proměnné do šesti let, nejvýraznější jsou u států bez vyznání a u křesťanských zemí s tím, že ženy se ve všech státech dožívají vyššího věku vzhledem k rizikovějšímu chování mužů a dalším sociologickým i biologickým faktorům. Nejmenší rozdíly jsou u hinduistických států (1,6 let), kde lze vzhledem k tomuto faktu v kontextu ostatních skupin konstatovat menší naději dožití žen v porovnání s muži. Hinduistické, buddhistické a muslimské ženy se tedy v porovnání s křesťankami a ženami bez vyznání dožívají nižšího věku v porovnání s muži. Příčiny těchto rozdílů by bylo možné zkoumat v rámci dalšího studia této problematiky.

- **Fertilita**

Fertilita má vzájemný korelační vztah s více faktory: podíl věřících, sex ratio, naděje dožití, gramotnost, poměr žen na vysokých školách, průměrný věk žen při uzavření manželství, podíl žen v pracovním procesu, GII, HDP, HDI, index demokracie. Zjednodušeně lze tyto korelace shrnout následovně: čím méně mají ženy dětí, tím je vyšší sociální a ekonomická vyspělost země a stupeň demokracie, rovnost mezi pohlavími, více žen studuje na vysokých školách, později se vdávají, déle žijí, jsou gramotnější, více pracují. Tento vztah platí i obráceně.

Nejnižší fertilitu mají státy s převahou bez vyznání (průměrně 1,8 dětí na ženu), druhou nejnižší mají buddhistické státy (průměrně 1,9 dětí na ženu), dále hinduistické (průměrně 2,5 dětí na ženu), křesťanské (průměrně 2,6 dětí na ženu) a muslimské (průměrně 3,2 dětí na ženu). Průměrná fertilita celého světa je přitom 2,5 dětí na ženu (World Factbook 2013). Zdá se tedy, že křesťanství a islám pozitivně ovlivňuje nadprůměrnou porodnost žen. Rodiny jsou v těchto státech početnější a demografický vývoj dynamičtější. Mohu ovšem usuzovat, že u křesťanských a muslimských žen tento faktor ovlivňuje jejich ekonomickou aktivitu, vzdělanost či veřejné působení.

Fertilita nevykazuje žádnou korelaci s podílem věřících, lze tedy konstatovat, že náboženství neovlivňuje porodnost a tím růst počtu obyvatel státu. K opačnému závěru došel Matlovič (2001). Tvrdí, že náboženství má vliv na porodnost žen.

- **Gramotnost žen**
- **Gramotnost mužů**

V analýze se zabývám hlavně gramotností žen. Gramotnost žen a mužů spolu velmi silně korelují. Gramotnost mužů je průměrně o 0-17% vyšší než gramotnost žen. Téměř vyrovnaná jsou čísla ve státech bez vyznání. Důvodem budou pravděpodobně výrazně vyšší hodnoty HDI a HDP v těchto zemích a tedy vyšší životní standard

a modernizace společnosti umožňující ženám vzdělání. V křesťanských a buddhistických státech je tento rozdíl okolo 3%, ale mnohem výraznější je u hinduistických a muslimských států, kde dosahuje až k průměrným 17%. Ženy jsou zde výrazně méně vzdělané než muži, genderová vyrovnanost v základním vzdělání je tedy v muslimských a hinduistických státech nižší.

Ve vztahu k ostatním proměnným je mezi gramotností mužů a žen rozdíl. Gramotnost žen silně koreluje s nadějí dožití, podílem žen na VŠ, GII a HDI. Existuje tedy vzájemný silný vztah mezi gramotností žen a jejich podílem na vysokých školách, nadějí dožití, sociálním rozvojem a genderovou nerovností. Středně silně koreluje s podílem věřících, sex ratiem, fertilitou, s průměrným věkem při svatbě žen i mužů, ekonomickou aktivitou žen, HDP, indexem demokracie.

Gramotnost žen je nejvyšší ve státech s převahou lidí bez vyznání (98%), dále v křesťanských zemích (85% s výraznou odchylkou), buddhistických (84% taktéž s velkou odchylkou), hinduistických (67%) a muslimských (60% s výraznou odchylkou, kterou tvoří hlavně Afghánistán s 13% gramotností žen). V muslimských a hinduistických státech je gramotnost žen výrazně podprůměrná v porovnání s ostatními státy světa (World Factbook 2013).

- **Nejnižší věk pro uzavření manželství – ženy**
- **Nejnižší věk pro uzavření manželství - muži**
- **Průměrný věk uzavření manželství - ženy**
- **Průměrný věk uzavření manželství - muži**

Věk, kdy muži a ženy uzavírají manželství, je zajímavým ukazatelem vlivu náboženství na rodinný život. Minimální věk při uzavření manželství žen a mužů nekoreluje na hladině pravděpodobnosti $p=0,05$ s podílem věřících. Středně silné korelace lze najít pouze s proměnnými týkajícími se věku vstupu do manželství, naděje dožití, GII, HDP, HDI.

Průměrný věk při sňatku podléhá vzájemnému vlivu s podílem věřících ve státě (středně silná korelace). Proměnné silně korelují s nadějí dožití, GII, HDP, HDI. Lze tedy konstatovat, že čím později lidé vstupují do manželství, tím je vyšší naděje dožití, genderová rovnost, ekonomická vyspělost a hodnota HDI ve státě. Vliv je i opačný. Průměrný věk žen při svatbě středně silně koreluje s většinou z ostatních proměnných. S pozdějším vstupem do manželství je více žen v parlamentu a více vysokoškolských studentek. Tyto korelace jsou podle mého názoru významně ovlivněny stupněm

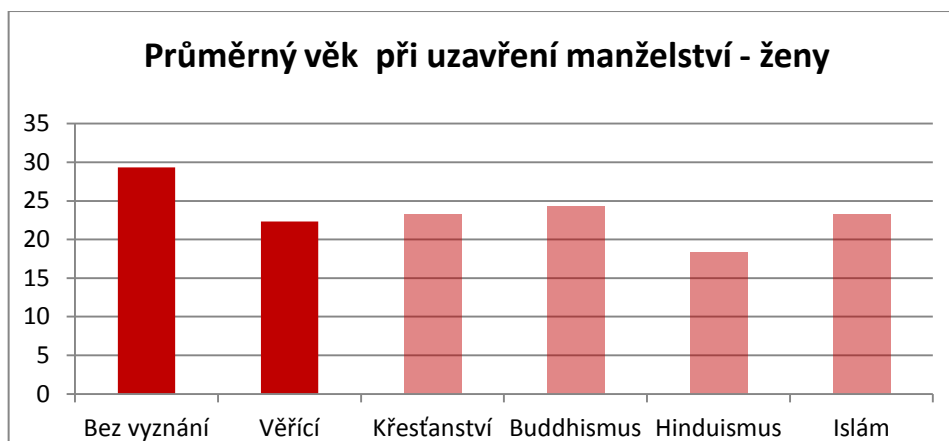

ekonomické, sociální vyspělosti a modernizace státu. Z korelační tabulky je patrné, že náboženství faktor průměrného věku při vstupu do manželství statisticky významně ovlivňuje.

V této analýze lze nalézt odpověď na otázku položenou v úvodu: **věřící ženy se vdávají dříve než nevěřící.** Ovšem nejdříve je potřeba zaměřit se na rozdíly mezi náboženskými skupinami vzhledem ke skupině bez vyznání. Data pro tento účel rozdělím do dvou skupin: věřící a nevěřící. Při bližší analýze se ukáže například to, že nevěřící ženy i muži mohou bez povolení rodičů uzavírat sňatek přibližně v 18 letech, kdežto věřící ženy v průměru dříve (před 18. rokem) a muži naopak později (více než 19 let). Ve státech s převahou věřících obyvatel se mohou ženy vdávat o téměř rok a půl dříve než muži. Tento jev může naznačovat vliv náboženství na zvyšování rozdílů mezi muži a ženami v rodinném životě. Nevěřící ženy stojí u oltáře v průměru ve 29 letech (muži v 31 letech), věřící ženy v 22 letech (muži v 26 letech). Z tohoto porovnání vyplývá, že nevěřící ženy se opravdu vdávají později, a to průměrně o 7 let, což lze považovat za významný rozdíl.

Odpověď na tuto otázku lze vyjádřit následujícím grafem.

Graf č. 1: Průměrný věk při uzavření manželství věřících a nevěřících žen

Zdroj: United Nations, Department of Economic and Social Affairs 2008, Census od India 2001, vlastní zpracování.

Z grafu je patrné, že ženy bez vyznání se vdávají v průměru o 7 let dříve než věřící ženy. Nadprůměrný věk vstupu do manželství je u křesťanek a buddhistek, průměrný u muslimek a podprůměrný u hinduistek.

V porovnání mezi náboženstvími je průměrný minimální věk ke svatbě u žen nejnižší (pod 18 let) v muslimských a v křesťanských státech. V Indii a v zemích bez

vyznání je to 18 let a v buddhistických státech nad 18. Podle tohoto zjištění by se dalo očekávat, že průměrný věk vstupu do manželství u žen bude v jednotlivých skupinách přímo úměrný minimálnímu věku, ale nejnižší (18 let) je v Indii, dále v křesťanských a muslimských zemích (22 let), buddhistických (23 let) a v zemích bez vyznání je výrazně vyšší (28 let).

Co se týče srovnání proměnných, v křesťanských, buddhistických a muslimských státech se ženy vdávají přibližně 5 let po dosažení minimálního věku k sňatku, kdežto v Indii jenom 0,4 let poté a ve státech bez vyznání téměř 11 let poté. Rozdíl mezi věkem při sňatku ženy a muže je od tří do pěti let.

Podle proměnných, týkajících se věku uzavření manželství, lze vybraná náboženství rozdělit do tří skupin. V hinduistických státech se ženy vdávají (a mohou vdávat) nejdříve (18 let) a to i přesto, že v Indii je v platnosti od roku 2006 zákon zakazující dětské sňatky, tedy u dívek do 18 let a u chlapců do 21 let (The Gazette of India 2007). V křesťanských, buddhistických a islámských státech trochu později (18, 23 let) a v zemích bez vyznání výrazně pozdě hlavně oproti minimálnímu věku uzavření manželství (18, 28 let).

- **Podíl žen zapsaných k vysokoškolskému studiu**

Podíl žen zapsaných ke studiu na VŠ má silnou korelaci s jedinou proměnnou, kterou je podíl žen na VŠ. Středně silně koreluje s proměnnými naděje dožití, sex ratio, fertilita, gramotnost mužů, průměrný věk vstupu do manželství, podíl žen na pracovním trhu, GII, HDP, HDI. Korelace jsou kladné s výjimkou fertility a GII. Čím jsou ženy vzdělanější, tím mají méně dětí, později se vdávají a dožívají se vyššího věku. Společnost ve státech s vyšším podílem žen na VŠ je genderově vyváženější. Tyto státy jsou ekonomicky vyspělejší a mají vyšší index lidského rozvoje.

Podíl vysokoškolaček je největší ve státech bez vyznání, jedná se průměrně o 54% ze všech studentů zapsaných na vysokou školu, v křesťanských státech je to 51%, v buddhistických 50%, muslimských 43% a hinduistických 40% (vzhledem k nedostupnosti dat je číslo 40% průměrem pro celou Indii). Se zmenšujícím se procentem žen na vysokých školách se zvyšuje standardizovaná odchylka. Vnáboženských skupinách jsou tedy v této proměnné sestupně stále větší rozdíly. Je nasnadě konstatovat, že země budou stejně sestupně seřazeny jak u této proměnné, tak u proměnné gramotnost žen, protože ženy by měly být více gramotné v těch státech, kde jich více chodí na vysoké školy. Tento předpoklad ovšem neplatí, gramotnost žen je

totiž průměrně vyšší v hinduistických státech než v muslimských. Svůj vliv ovšem může mít nedostupnost konkrétních dat k vybraným indickým státům.

- **Podíl žen v parlamentu**

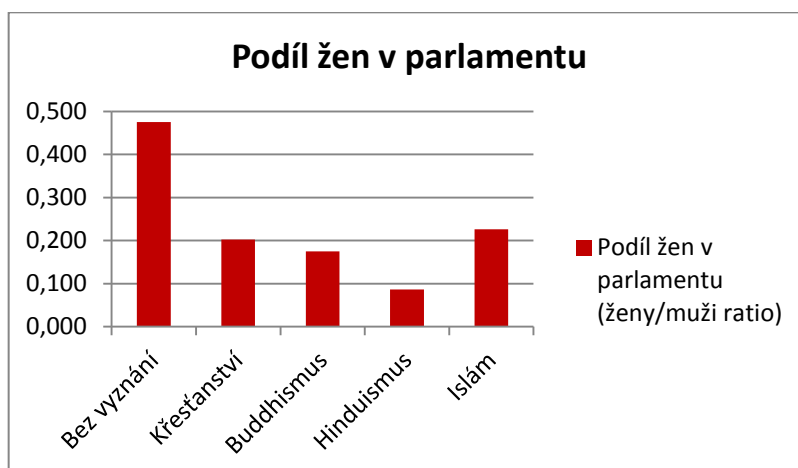
Největší průměrný podíl žen v parlamentu je ve státech bez vyznání (zhruba jedna třetina), v muslimských státech se jedná o 22% žen, v křesťanských o 20% žen, v buddhistických o 17% a v Indii o 8% žen. Překvapivým výsledkem je podíl žen v parlamentu v muslimských zemích, protože zde je předpokládán nejhorší postavení žen ze všech náboženských skupin. Ovšem muslimky se na politickém životě státu podílejí z větší míry než třeba ženy v křesťanských státech, byť rozdíly nejsou příliš významné. Výrazný rozdíl je pouze mezi státy bez vyznání a ostatními.

Vzhledem k tomuto zajímavému výsledku se blíže zaměřuji na situaci v jednotlivých státech. Ženy v Alžírsku, Afghánistánu, Tunisku, Iráku či Mauritánii se na politice podílejí více než v mnohých státech bez vyznání, jako je třeba Francie, Vietnam nebo Česko. I v buddhistickém Laosu či Singapuru je v poměru více žen v parlamentu než v našem státě. Nejhorší situace je v Saúdské Arábii, která je konzervativní vůči ženám. V parlamentu zde není ani jedna žena.

Podíl žen v parlamentu středně silně kladně koreluje s nadějí dožití, průměrným věkem při vstupu do manželství, HDP, HDI, indexem demokracie. Státy s vyšším procentem žen v parlamentu mohou označit za demokratičtější. Středně silně záporně koreluje s GII a podílem věřících. Ve státech s vyšším podílem žen v parlamentu je lepší genderová rovnost a méně věřících. Podle těchto korelací lze učinit předběžný závěr, že zvyšující se podíl žen v parlamentu kladně ovlivňuje ekonomický a sociální rozvoj státu, protože tyto proměnné spolu korelují.

Pro lepší přehlednost uvádím graf průměrných podílů žen v parlamentu ve vybraných náboženských skupinách.

Graf č. 2: Podíl žen v parlamentu

Zdroj: Inter-Parliamentary Union 2012a, Počet členů parlamentů indických států 2013, vlastní zpracování.

Z grafu je patrný velký rozdíl v podílu žen v parlamentu mezi státy s převahou věřících obyvatel a lidí bez vyznání.

- **Ekonomická aktivita žen**
- **Podíl žen v dospělé pracující populaci**

Obě proměnné týkající se ekonomické aktivity žen (počítané jako podíl ze všech žen nad 15 let a jako podíl z celkového počtu pracujících ve státě) spolu silně kladně korelují. Ve vztahu k ostatním proměnným se liší pouze nepatrně.

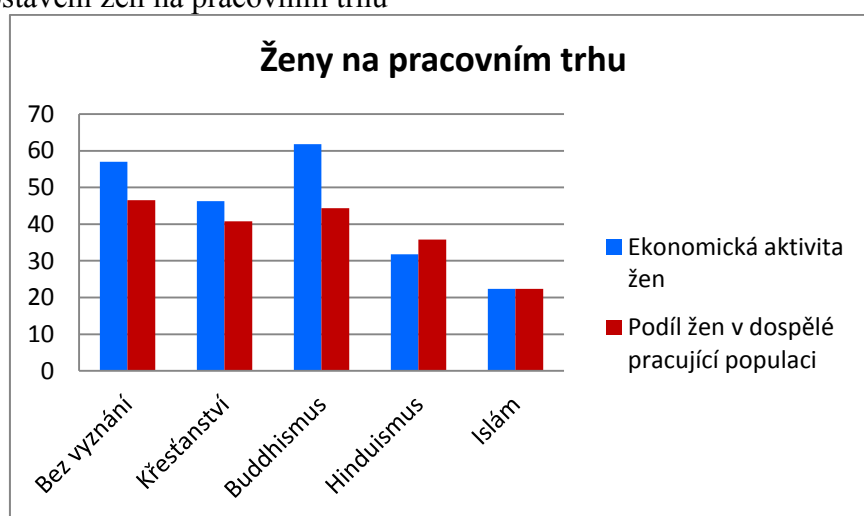
Proměnné středně silně korelují s podílem věřících, gramotností žen a GII (podíl žen na pracovním trhu tvoří jeden z rozměrů výpočtu GII). Náboženství má podle této korelace vliv na chování žen na pracovním trhu. Naopak s proměnnými HDP a HDI ekonomická aktivita žen a jejich podíl na pracovním trhu nekorelují. Podle tohoto závěru nemá ekonomická aktivita žen výrazný vliv na hospodářskou vyspělost státu a lidský rozvoj.

Mezi vybranými náboženskými skupinami se průměrné hodnoty těchto proměnných nepatrně liší. Nejvyšší procento ekonomicky aktivních žen je v buddhistických státech (průměrně 62%), poté v zemích bez vyznání (průměrně 57%), v křesťanských státech (průměrně 46%), hinduistických (průměrně 31%) a nejméně v muslimských státech (průměrně 22%). Podíl žen z celkového počtu pracujících je nejvyšší ve státech bez vyznání (průměrně 46%), dále v buddhistických zemích (průměrně 44%), křesťanských (průměrně 40%), v Indii (průměrně 35%) a v muslimských státech (průměrně 22%). Při pohledu na tato data lze konstatovat, že

mezi jednotlivými náboženskými skupinami nejsou příliš velké rozdíly. Výrazněji se odlišují pouze muslimské státy s nejmenší ekonomickou aktivitou žen. Zajímavostí je větší podíl ekonomicky aktivních žen v buddhistických státech než v zemích křesťanských a částečně i ve státech bez vyznání.

Pro lepší představu uvádím graf zobrazující poměry žen na pracovním trhu ve vybraných náboženských kategoriích. Z grafu je patrné, že obě studované proměnné jsou srovnatelné a že v buddhistických státech je ekonomicky aktivní výrazné procento žen nad 15 let.

Graf č. 3: Postavení žen na pracovním trhu

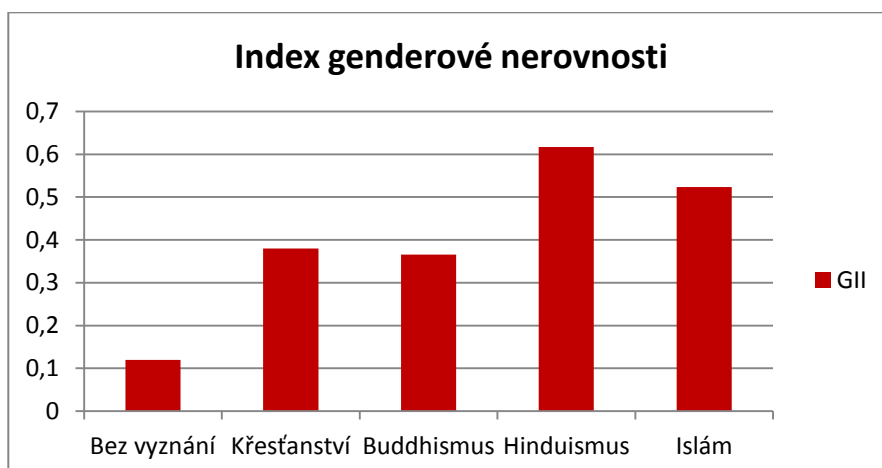
Zdroj: United Nations Statistics Division 2011, Census of India 2001, vlastní zpracování.

- **Index genderové nerovnosti**

Index genderové nerovnosti je proměnnou, která by měla podle základních předpokladů práce souviset se všemi vybranými proměnnými. Tato dispozice podle korelační tabulky téměř platí, GII nekoreluje pouze s proměnnou minimální věk vstupu do manželství žen. GII silně záporně koreluje s HDI a HDP, s průměrným věkem při sňatku, gramotností žen a nadějí dožití žen i mužů. S ostatními zde nezmiňnými proměnnými je ve středně silné korelaci. S vyšší genderovou nerovností souvisí nižší podíl žen v pracovním procesu, parlamentu a na VŠ a nižší stupeň demokracie. Naopak genderová nerovnost stoupá s podílem věřících, mužů a dětí na jednu ženu.

GII se neshoduje s klasifikací náboženství podle očekávaného postavení žen z teoretické části práce, což je patrné z grafu č. 4.

Graf č. 4: Index genderové nerovnosti náboženských skupin

Zdroj: United Nations Development Programme 2013b, vlastní zpracování.

Nejmenší průměrná genderová nerovnost je ve státech bez vyznání, ale na druhém místě jsou buddhistické státy, na třetím křesťanské (ovšem s minimálním rozdílem oproti buddhistickým zemím), na čtvrtém místě jsou muslimské státy a na pátém Indie (zde se kvůli nedostupnosti dat jedná o průměr za celý stát, tento žebříček tedy tímto může být zkreslený).

Vztah náboženství a genderových nerovností je analyzován v kapitole 6.7.

- **Hrubý domácí produkt**

Hrubý domácí produkt mají nejvyšší státy bez vyznání, v průměru přibližně 33 000 USD na osobu. Na druhém místě jsou buddhistické země s téměř polovičním HDP na osobu oproti státům bez vyznání (17 000 USD). Třetí křesťanské státy mají HDP 10 800 USD, muslimské v těsném závěsu 8 500 USD a výrazně se odlišují hinduistické státy s 3 400 USD na osobu. Data za hinduistické státy jsou o 4 roky starší než u ostatních států, domnívám se tedy, že se jejich HDP vzhledem k ekonomickému růstu státu do roku 2012 zvýšilo. Průměrné HDP Indie v roce 2012 je ovšem 3 900 USD na osobu (World Factbook 2013), nelze tedy předpokládat výraznou změnu.

Je vidět nápadný rozdíl v ekonomické vyspělosti jednotlivých náboženských skupin, kde státy bez vyznání se výrazně vymykají. Mají více než dvojnásobek světového průměru HDP na osobu (12 500 USD, World Factbook 2013). Za nadprůměrně bohaté lze označit i buddhistické státy, což podle mého názoru může ovlivňovat jejich rozvoj i na poli postavení žen například ve srovnání s křesťanskými státy, které mají v této analýze podprůměrné HDP.

HDP silně koreluje s nadějí dožití, HDI, GII a průměrným věkem vstupu do manželství. Zároveň je zde středně silná záporná korelace s podílem věřících, gramotností, fertilitou a kladná s podílem žen na VŠ a v parlamentu. Kde je větší procento věřících, tam je nižší HDP. Rovněž se zvyšujícím se HDP vzrůstá podíl žen v parlamentech států, na VŠ a gramotnost lidí. S ekonomickou aktivitou žen ani s jejich podílem na pracovním trhu ovšem podle této primární analýzy proměnných ekonomická vyspělost země nekoreluje.

- **Index lidského rozvoje**

Podle indexu lidského rozvoje lze náboženské skupiny seřadit následovně: bez vyznání, křesťanské státy, buddhistické, muslimské a nejméně rozvinuté hinduistické státy. Mezi křesťanskými a buddhistickými státy není v průměrném HDI téměř žádný rozdíl.

HDI silně koreluje s nadějí dožití mužů i žen a s HDP, což je očekávané vzhledem ke způsobu výpočtu HDI. Rovněž silně koreluje s gramotností a věkem při uzavření manželství mužů i žen. Zajímavá je velmi silná záporná korelace s GII. Středně silně koreluje také s podílem žen v parlamentu a na vysokých školách. Rovněž s fertilitou a s podílem věřících lze nalézt středně silnou zápornou korelaci. V rozvinutějších státech mají ženy méně dětí a je zde menší podíl věřících. Státy s vyšší hodnotou HDI lze podle korelační tabulky označit za demokratičtější.

- **Index demokracie**

Podle tohoto ukazatele jsou nejdemokratičtější skupinou státy bez vyznání. Kromě Vietnamu lze každý z nich označit za demokracii. Vietnam je podle indexu demokracie autoritářským státem a Francie a Estonsko jsou neúplnými demokraciemi. Indie je neúplnou demokracií s indexem 7,28. Zde analyzované hinduistické státy tedy lze označit za demokratické a zařadit na druhé místo za státy bez vyznání. Křesťanské státy jsou rovněž demokratické, s výjimkou Arménie, Venezuely a Hondurasu, kde jsou hybridní režimy. Plná demokracie je zde ovšem pouze na Maltě, jinak se jedná o demokracie neúplné. Mezi buddhistické státy patří jak autoritářské režimy (Laos a Barma), tak plná demokracie (Japonsko). Ani jeden z muslimských států není demokracií, nejdemokratičtějšími hybridními režimy jsou Turecko a Irák. U ostatních se jedná o autoritářské státy. Na základě indexu demokracie lze seřadit náboženství ve státech v této analýze následovně: bez vyznání, hinduismus, křesťanství, buddhismus a islám.

Podle korelační tabulky index demokracie středně silně kladně koreluje s HDP, HDI, podílem žen v parlamentu a záporně s GII. Tento výsledek lze shrnout tak, že demokracie je spíše v ekonomicky vyspělejších státech s vyšším lidským rozvojem a s lepší genderovou rovnováhou. Středně silná záporná korelace je mezi indexem demokracie a podílem věřících. V zemích, kde je méně věřících, je větší demokracie. Významnou souvislost můžeme nalézt mezi gramotností a nadějí dožití a indexem demokracie. Tento vztah ovšem může souviset spíše se zvyšujícím se HDP a HDI ruku v ruce s demokracií.

6.3. Vliv státního náboženství na postavení žen

Kapitola si klade za cíl odpovědět na otázku, která byla nastíněna v úvodu práce: **Je menší genderová rovnost ve státech, kde je náboženství zakotveno v ústavě?**

Odpověď se pokusím nalézt pomocí statistické analýzy v programu SPSS. Je stanovena nulová hypotéza, kterou na hladině významnosti 0,05 ověřím pomocí vybraných statistických metod.

K ověření použiji nejprve neparametrický Mann-Whitney Test dvou nezávislých výběrů s nulovou hypotézou neexistujících rozdílů v rozdělení GII a podílu věřících mezi státy s oficiálním náboženstvím a bez něj. Zjistím tak, jestli se genderová nerovnost a procento věřících liší ve státech se státním náboženstvím a bez něj.

Tabulka č. 2: Test o shodě rozdělení podílu věřících a GII

Test Statistics ^a		
	podil_vericich	GII
Mann-Whitney U	174,500	230,000
Wilcoxon W	609,500	420,000
Z	-2,565	-,393
Asymp. Sig. (2-tailed)	,010	,694

a. Grouping Variable: statni_nabozenstvi

Zdroj: World Factbook 2013, Census od India 2001, Zuckerman 2007, United Nations Development Programme 2013b, Barro, McCleary 2004, SPSS 2007.

Mann-Whitney Test na hladině pravděpodobnosti $p=0,05$ u podílu věřících vyvrací nulovou hypotézu, a u GII ji nevyvrací. Pro podíl věřících je tedy potřeba přijmout alternativní hypotézu, kdy existují rozdíly v podílu věřících u států s oficiálním náboženstvím a bez něj. V genderové nerovnosti mezi těmito skupinami států nejsou statisticky významné rozdíly.

Jak je patrné z tabulky č. 3, rozdíl v průměrech u GII není téměř žádný (0,403 pro země se státním náboženstvím oproti 0,399 pro státy bez státního náboženství). U podílu věřících je rozdíl výraznější, země se státním náboženstvím mají o 11% vyšší průměrný podíl věřících (87%, 76%). Podle použitého statistického testu (tabulka č. 2) se jedná o statisticky signifikantní rozdíl.

Tabulka č. 3: Popisná statistika „descriptives“ podílu věřících a GII podle statusu náboženství

status_nabozenstvi		N	Minimum	Maximum	Mean	Std. Deviation
ANO	podil_vericich	21	38	100	87,57	18,946
	GII	19	,060	,707	,40358	,197480
	Valid N (listwise)	19				
NE	podil_vericich	29	19	99	76,10	23,706
	GII	26	,049	,674	,39919	,225182
	Valid N (listwise)	26				

Zdroj: World Factbook 2013, Census od India 2001, Zuckerman 2007, United Nations Development Programme 2013b, Barro, McCleary 2004, SPSS 2007.

Předcházející analýzu lze shrnout následovně: ve státech, kde je náboženství zakotveno v ústavě, je více věřících, ale genderová nerovnost se od států bez státního náboženství statisticky významně neliší. Status náboženství nesouvisí s genderovou nerovností. Faktorem, který s náboženským statutem souvisí, je podíl věřících.

Státem, který by se vzhledem ke statusu náboženství mohl od ostatních států ve své skupině výrazně vymykat, je Turecko. Jedná se totiž o jediný muslimský stát bez islámu zakotveného v ústavě a index demokracie je v tomto státě výrazně vyšší než v ostatních muslimských zemích. Dalo by se tedy říci, že vzhledem k demokratičnosti státu a k neprosazování islámských tradic a zákonů shora by v Turecku mělo být postavení žen výrazně lepší. Když ale porovnáme GII Turecka (0,443) s průměrem muslimských zemí (0,523), Turecko nijak v tomto rozměru nevyniká. Výrazně vyšší genderovou rovnost má Tunisko a o něco lepší postavení mají ženy i v Alžírsku. Turecko má i přesto nadprůměrnou hodnotu tohoto ukazatele. Výrazně větší procento žen než v dalších muslimských státech v Turecku pracuje, ženy jsou tu mnohem gramotnější a déle žijí, ale naopak v parlamentu je zde menší podíl žen. Nelze tedy hovořit o tom, že v Turecku je vzhledem ke statusu náboženství lepší postavení žen než v ostatních muslimských státech.

Zajímavou skupinou států vzhledem k náboženskému statusu je Dánsko, Finsko a Norsko. Jedná se o země, kde převažují lidé bez vyznání, a zároveň je zde v ústavě

zakotven protestantismus jako státní náboženství. Dalo by se tedy předpokládat, že v těchto státech je větší vliv náboženství než v ostatních zemích bez vyznání. Podle předdeslaných domněnek by v těchto státech měla být horší genderová rovnost a mělo by zde být méně lidí nevyznávajících žádné náboženství. Po použití neparametrického Mann-Whitney testu k ověření nulové hypotézy neexistujících rozdílů v podílu věřících a GII u Dánska, Finska, Norska a ostatních států bez vyznání se ale ukazuje, že rozdíly mezi oběma skupinami nejsou statisticky významné. Nulovou hypotézu neexistujících rozdílů tak na hladině pravděpodobnosti $p=0,05$ nemůžeme vyvrátit, jak je patrné z následující tabulky.

Tabulka č. 4: Rozdíly v podílu věřících a GII ve skupině států bez vyznání

Test Statistics ^a		
	podil_vericich	GIJ
Mann-Whitney U	9,000	3,000
Wilcoxon W	37,000	9,000
Z	-,343	-1,715
Asymp. Sig. (2-tailed)	,732	,086

a. Grouping Variable: statni_nabozenstvi

Poznámka: jedná se pouze o státy patřící do skupiny bez vyznání.

Zdroj: Zuckerman 2007, United Nations Development Programme 2013b, Barro, McCleary 2004, SPSS 2007.

Podle průměrných hodnot GII a podílu lidí bez vyznání u těchto států je naopak větší genderová rovnost ve státech s oficiálním náboženstvím. Lidí bez vyznání je tu ale procentuálně méně. Na základě ověření tohoto tvrzení lze konstatovat, že rozdíly v genderové rovnosti mezi státy s protestantismem jako oficiálním náboženstvím a bez oficiálního náboženství nejsou. Proklamování náboženství ústavou nemá u těchto států vliv na chování věřících ve smyslu genderové rovnosti.

6.4. Rozdíly v postavení žen podle náboženství

Následuje analýza 4 stanovených předpokladů:

- Nejlepší postavení mají ženy ve společnosti bez vyznání, dále v křesťanských, buddhistických a hinduistických státech a nejhorší v muslimských státech.
- Zapojení žen do veřejné sféry a jejich vyšší vzdělanost mají pozitivní vliv na socioekonomický rozvoj státu.
- Náboženství ovlivňuje participaci žen ve veřejné sféře, a tím i demokracii daného státu.

- Náboženství umocňuje genderovou nerovnost.

První předpoklad se pokusím ověřit pomocí jednoduché analýzy, další předpoklady ověřuji, stejně jako otázku v předchozí kapitole, ve statistickém programu SPSS. Je stanovena nulová hypotéza, která je na hladině pravděpodobnosti $p=0,05$ ověřována pomocí vybraných statistických metod.

Jako první je analyzován předpoklad „**nejlepší postavení mají ženy ve společnosti bez vyznání, dále v křesťanských, buddhistických a hinduistických státech a nejhorší v muslimských státech**“. Vychází z teoretické části práce, kde byla náboženství seřazena podle poznatků z prostudované literatury od očekávaně nejlepšího postavení žen k nejhoršímu.

Již primární analýza indexu genderové nerovnosti, který úzce souvisí s postavením žen ve společnosti, předesílá, že tento předpoklad nebude platit. Genderová nerovnost je totiž průměrně menší v buddhistických než v křesťanských státech a největší v hinduistických státech. Vzhledem k tomuto faktu by postavení žen mohlo být horší v hinduistických než v muslimských státech. I podle prvního pohledu na další vybrané faktory postavení žen ve společnosti není tento předpoklad zcela správný.

Studie z roku 2003⁹ (Guiso, Sapienzad, Zingales 2003) dospěla k závěru, který se s tímto předpokladem rovněž neshoduje. Tvrdí, že každá věrouka se k ženské ekonomické a veřejné aktivitě staví jinak. Nevěřící lidé jsou podle ní tolerantní k iniciativním ženám, protože jejich výchova není zatížena konzervativní vírou. Studie považuje všechna mnou zkoumaná náboženství za nepříznivá pro postavení žen ve společnosti. Za nejpříznivější věrouku k postavení žen pokládá buddhismus. Buddhistické státy v mé analýze mají také v průměru nejvyšší ekonomickou aktivitu žen, což je důležitý aspekt, který tato studie zohledňuje. Křesťanství je na druhém místě. Zkoumá protestantismus a katolicismus a obě víry jsou považovány za stejně ovlivňující postavení žen, což potvrzuje můj záměr neuvažovat rozdíly mezi věroukami. Křesťané jsou k ženám o 7% méně tolerantní než nevěřící. Islám a hinduismus považuje studie za ženám velmi nepříznivé. Muslimové jsou o 19% a hinduisté dokonce o 29%

---

⁹ Výzkum probíhal napříč národními státy a zaměřoval se mimo jiné na otázky: „Když je nedostatek pracovních příležitostí, měli by mít muži větší právo na práci?“, „Je univerzitní vzdělání důležitější pro chlapce než pro dívky?“ (Guiso, Sapienzad, Zingales 2003, s. 240-1).

méně tolerantní než nevěřící lidé (Guiso, Sapienzad, Zingales 2003). Studie ovšem pracovala s jinými vstupními daty než tato práce.

Předpoklad „nejlepší postavení mají ženy ve společnosti bez vyznání, dále v křesťanských, buddhistických a hinduistických státech a nejhorší v muslimských státech“ je ověřován pomocí proměnných, které dle mého uvážení mají vliv na postavení žen ve státě. Jedná se o těchto sedm vybraných faktorů:

- **Sex ratio.** V průměru je na světě o něco málo více mužů než žen. Jedním z důvodů tohoto nepoměru jsou kulturní normy společnosti v některých státech, které si více cení mužského potomstva. Dochází tak k potratům a zabíjení novorozených děvčátek. Ve státech západního světa je naopak více žen než mužů, protože zde společenské normy ani politika státu nepreferují žádné pohlaví. Z tohoto důvodu považují vyšší podíl žen ve společnosti za příznivější postavení žen.
- **Naděje dožití při narození žen.** Ženy se mají lépe tam, kde je jim snáze dostupná zdravotní péče a dožijí se vyššího věku.
- **Gramotnost žen.** Schopnost číst a psát ženám usnadňuje život, napomáhá jim v ekonomické aktivitě, v péči o samu sebe. Zároveň jsou vzdělanější ženy veřejně aktivnější a snáze se tak mohou zapojit do ekonomického rozvoje státu. Lepší postavení mají ženy ve společnosti, kde je jim umožněn rovnoprávný přístup ke vzdělání. Nejsou tak závislé na mužích, což jim dává větší svobodu.
- **Podíl žen zapsaných k vysokoškolskému studiu.** Možnost studovat na vysokých školách pomáhá ženám k jejich ekonomické soběstačnosti a rovněž vyjadřuje jejich rovnoprávnost s muži v přístupu ke vzdělání. Vysokoškolsky vzdělané ženy jsou schopné zastávat vysoké manažerské, učitelské, řídicí a další funkce ve státě.
- **Podíl žen v parlamentu.** Ženy v roli poslankyň mají přímý vliv na politické rozhodování a chod státu. Vyšší podíl žen v parlamentu vyjadřuje genderovou vyváženost a vyspělost společnosti, která je oproštěná od předsudků ve smyslu, že pouze muži mohou vykonávat vysoké politické (ale i řídicí a další) funkce.
- **Ekonomická aktivita žen** vyjadřuje nezávislost ženy na muži v rámci obživy své vlastní a své rodiny.

- **Podíl žen v dospělé pracující populaci.** Čím vyšší procento žen je na pracovním trhu, tím je ženám umožněna větší samostatnost a více se podílejí na ekonomickém rozvoji státu.
- **GII** přímo vyjadřuje genderovou rovnost ve státě.

Za ideální pro postavení žen ve společnosti považuji stát, kde je větší poměr žen, ženy mají nejvyšší naději dožití, gramotnost, podíl na vysokých školách a v parlamentu, kde jsou nejvíce ekonomicky aktivní, mají vysoký podíl na trhu práce a kde je co nejmenší genderová nerovnost. Další proměnné použité v této práci nepovažuji za zásadní pro ověření této hypotézy.

Pro vybraná náboženství jsem vypočítala průměrnou hodnotu za 10 států u každé z osmi proměnných a tyto průměry jsem následně mezi sebou porovnála a očíslovala od 1 do 5 (kde 1 je skupina s průměrem nejvíce příznivým pro ženy). Všechny proměnné mají v této analýze stejnou váhu. Ke každé náboženské skupině jsem tedy přiřadila 8 čísel za 8 proměnných od 1 do 5. Tuto řadu čísel jsem nakonec zprůměrovala a vyšlo jedno číslo od 1 do 5 ke každému náboženství.

Pomocí tohoto klíče je sestavena tabulka č. 5.

Tabulka č. 5: Rozdíly v postavení žen v náboženských skupinách

Stát	sex_ratio	nadeje_z	gramotnost_z	studium_vs	parlament	aktivita_z	aktivita_celkem	GI
Bez vyznání								
Česko	0,950	80,83	99,00	56	0,282	50	43	0,136
Dánsko	0,970	81,31	99,00	58	0,642	60	47	0,06
Estonsko	0,840	79,19	99,00	62	0,263	57	50	0,194
Finsko	0,960	83,02	99,00	54	0,739	56	48	0,075
Francie	0,960	84,73	99,00	55	0,367	51	47	0,106
Jižní Korea	1,000	82,70	96,60	39	0,186	49	41	0,111
Německo	0,970	82,58	99,00	50	0,490	53	46	0,085
Norsko	0,980	83,14	100,00	61	0,657	62	47	0,075
Švédsko	0,980	83,63	99,00	59	0,808	59	47	0,049
Vietnam	1,000	75,16	92,00	49	0,323	73	48	0,305
Průměr	0,961	82,25	98,16	54	0,476	57	47	0,120
Pořadí	1	1	1	1	1	2	1	1
Křesťanství								
Arménie	0,890	77,56	99,40	56	0,120	49	46	0,343
Honduras	1,010	72,47	80,20	60	0,243	42	34	0,511
Malta	0,990	82,26	93,90	56	0,095	35	35	0,272
Moldavsko	0,940	73,63	98,10	56	0,247	38	49	0,298
Papua Nová Guinea	1,050	68,79	50,90	35	0,028	71	48	0,674
Rumunsko	0,950	77,89	97,10	56	0,154	49	45	0,333
Řecko	0,960	82,79	94,20	50	0,266	45	42	0,162
Samoa	1,050	75,68	99,70	44	0,043	43	34	
Venezuela	0,980	77,34	92,70	62	0,204	52	40	0,447
Východní Timor	1,030	70,81	43,00	40	0,625	38	33	
Průměr	0,985	75,22	84,92	52	0,202	46	41	0,380
Pořadí	2	2	2	2	3	3	3	3
Buddhismus								
Barma	0,990	67,71	93,90	58	0,064	75	49	
Bhútán	1,100	68,79	60,00	40	0,093	66	42	0,495
Japonsko	0,940	87,43	99,00	46	0,086	49	42	0,123
Kambodža	0,940	65,53	64,10	34	0,255	79	50	0,5
Laos	0,980	64,76	63,00	43	0,333	77	50	0,513
Mongolsko	1,000	71,23	97,90	60	0,175	54	46	0,41
Singapur	1,070	86,20	88,60	50	0,320	57	42	0,086
Srí Lanka	0,960	79,59	90,00	65	0,061	35	32	0,419
Tchaj-wan	1,010	81,53	96,80					
Thajsko	0,980	76,33	90,50	56	0,188	64	46	0,382
Průměr	0,997	74,91	84,38	50	0,175	62	44	0,366
Pořadí	3	3	3	3	4	1	2	2
Hinduismus								
Ándrapraděš	1,008	65,00	59,74	40	0,122	35	38	0,617
Čhattísgarh	1,009	62,00	60,59	40	0,122	40	43	0,617
Gudžarát	1,082	64,10	70,73	40	0,088	28	32	0,617
Harijána	1,123	69,30	66,77	40	0,111	27	32	0,617
Himáčalpraděš	1,026	65,00	76,60	40	0,044	44	44	0,617
Madhjadpraděš	1,070	58,01	60,02	40		33	37	0,617
Rádžasthán	1,074	62,80	52,66	40	0,145	34	38	0,617
Tamilnádu	1,010	70,00	73,86	40	0,060	32	35	0,617
Tripura	1,040	74,00	83,15	40	0,050	21	28	0,617
Urísa	1,022	59,71	64,36	40	0,034	25	31	0,617
Průměr	1,046	64,99	66,85	40	0,086	32	36	0,617
Pořadí	5	5	4	5	5	4	4	5
Islám								
Afghánistán	1,030	51,05	12,60	18	0,383	16	15	0,707
Alžírsko	1,010	76,57	60,10	58	0,462	15	17	0,412
Irák	1,030	72,35	70,60	36	0,337	15	18	0,579
Írán	1,030	71,93	70,40	49	0,032	16	18	0,485
Komory	0,940	65,01	69,70	42	0,031	35	30	
Maroko	0,970	79,32	43,90	47	0,204	26	27	0,543
Mauritánie	0,930	63,82	51,20	28	0,284	29	27	0,605
Saúdská Arábie	1,210	76,42	81,30	52	0,000	18	15	0,646
Tunisko	0,990	77,42	65,30	60	0,365	26	27	0,293
Turecko	1,020	74,78	79,60	44	0,165	28	29	0,443
Průměr	1,016	70,75	60,47	43	0,226	22	22	0,524
Pořadí	4	4	5	4	2	5	5	4

Poznámka: státy jsou rozděleny do skupin podle náboženství. Vybraných 8 proměnných je v každé skupině zprůměrováno a následně jsou tyto průměry porovnávány mezi skupinami. Výsledným číslem je průměrné pořadí proměnných (v tabulce v pravo). **Zdroj:** viz kapitola 6.1, vlastní zpracování.

Jak je z tabulky č. 5 patrné, náboženské skupiny jsou podle průměrného pořadí středních hodnot proměnných seřazena následovně: bez vyznání, křesťanství, buddhismus, islám, hinduismus.

U skupiny států bez vyznání je výrazný rozdíl oproti ostatním skupinám. Tyto státy mají číslo jedna (tedy nejpříznivější průměry proměnných pro postavení žen) u všech ukazatelů kromě ekonomické aktivity žen, kde jsou o necelá 4 procenta ekonomicky aktivnější ženy v buddhistických státech (průměr výrazně snižuje Jižní Korea s 49% ekonomicky aktivních žen, Česko s 50% či Francie s 51%). Už vzhledem k průměrné hodnotě GII 0,120 (oproti světovému průměru 0,492, United Nations Development Programme 2013b) jsou státy s převahou lidí bez vyznání oproti ostatním náboženským skupinám genderově vyrovnanější. Je zde hned několik zemí s nejnižším světovým GII: Švédsko s nejlepší genderovou rovností na světě, třetí Dánsko a páté shodně Norsko a Finsko (United Nations Development Programme 2013b).

Křesťanské státy jsou na druhém místě v indikátorech sex ratio, naděje dožití, gramotnost a podíl žen na vysokých školách. Tento průměr ovlivňují například Malta a Řecko s vysokou nadějí dožití. Na třetím místě jsou v proměnných podíl žen v parlamentu, ekonomická aktivita žen i v porovnání s muži a GII. Zajímavostí je Papua Nová Guinea, která má nejnižší počet žen v parlamentu a nejhorší GII, ale naopak nejvyšší ekonomickou aktivitu žen. Křesťanské státy mají vyšší index genderové nerovnosti než buddhistické, ale jedná se o nepatrný rozdíl o hodnotu 0,014. Podle tohoto indikátoru, který nejvýrazněji vystihuje postavení žen, bychom křesťanství mohli zařadit až na třetí místo za buddhismus (statistiku výrazně zhoršují Papua Nová Guinea a Honduras). V křesťanských státech, v porovnání s buddhistickými, ženy méně pracují a méně se podílejí na politickém rozhodování.

Buddhistické státy mají největší procento ekonomicky aktivních žen (téměř 80% v Kambodže, Laosu či Barmě), druhý nejvyšší poměr žen (vůči mužům), zapojených do pracovního procesu, a druhou nejvyšší hodnotu GII. Naopak mají čtvrtý nejvyšší podíl žen v parlamentu. Zdá se, že politická angažovanost žen není v této náboženské skupině příliš výrazná (nejméně na Srí Lance a v Barmě). Ekonomická aktivita i podíl žen v parlamentu jsou rozměry tvořící GII. Jeden z nich v tomto případě jeho hodnotu zvyšuje a druhý snižuje. Snad díky ekonomické aktivitě buddhistických žen je zde GII větší než u křesťanských států.

Muslimské státy mají oproti mému očekávání vysoký podíl žen v parlamentu, dokonce druhý nejvyšší, i když s nepříliš vysokými rozdíly oproti křesťanským a buddhistickým státům. Vzhledem k problematickému veřejnému působení žen v muslimských státech bych zde očekávala nejmenší poměr žen v politice. Je ovšem patrné, že vybrané muslimské státy jsou v tomto směru relativně modernizované a ženy se zde mohou zapojit do veřejného života (hlavně Alžírsko, Afghánistán, Tunisko). Naopak nejhorší postavení mají ženy v této skupině na trhu práce. Nejméně žen pracuje v Afghánistánu, Alžírsku či Saudské Arábii. Muslimky jsou na tom i vzhledem ke gramotnosti hůře než hinduistky, vymyká se hlavně 12,6% gramotnost žen v Afghánistánu.

Nejhorší postavení mají ženy podle dostupných dat a daných předpokladů v hinduistických státech. Pouze gramotnost žen je zde lepší než v muslimských zemích (výrazně vyšší je v Tripuře či Himáčalpraděši, což jsou rovněž státy s nejvyšším HDI), stejně tak ekonomická aktivita žen. Vliv na tuto statistiku může mít fakt, že všechny zkoumané spolkové státy patří pod společnou indickou vládu. Mají podobná kulturní, politická a ekonomická východiska a u GII a podílu žen na vysokých školách chybí údaje k jednotlivým státům. Největší vliv bude mít ekonomická vyspělost indických států, které mají průměrné HDP méně než poloviční oproti muslimským zemím. Pouze Afghánistán, Komory a Mauritánie jsou chudší než všechny indické státy v analýze.

Rozdíly mezi náboženskými skupinami nejsou podle výše zmíněných argumentů úplně vyrovnané. Nelze k nim přímo přiřadit celá čísla od 1 do 5. Státy bez vyznání se (s průměrem 1,13) od ostatních skupin zemí výrazněji odlišují, křesťanské státy mají průměr 2,5 a v buddhistických zemích je postavení žen velmi podobné křesťanským (s průměrem 2,63). Větší rozdíl je mezi buddhistickými a muslimskými státy (s průměrem 4,13), ke kterým se blíží státy hinduistické (průměr 4,63).

Předpoklad „nejlepší postavení mají ženy ve společnosti bez vyznání, dále v křesťanských, buddhistických a hinduistických státech a nejhorší v muslimských státech“ lze z výše popsaných důvodů označit za nesprávný, protože nejlepší postavení mají ženy podle zde prezentované analýzy ve státech bez vyznání, dále v křesťanských, buddhistických a muslimských státech a nejhorší postavení mají v hinduistických státech. Další podrobnější a širší zkoumání tohoto předpokladu by mohlo dokázat, zdali je platný v celosvětové rovině, nebo jestli lze dokázat lepší postavení žen v muslimských než v hinduistických společnostech.

6.5. Vliv žen na ekonomický rozvoj státu

Ženy hrají v mezinárodní ekonomice stále větší roli. Ve spoustě států dnes tvoří již polovinu pracovní síly a souběžně s tímto jevem celosvětová ekonomika roste. Verveer dokazuje ekonomický prospěch států z práce žen na několika příkladech. Například ekonomika regionu Asie a Oceánie podle studie Asijsko-pacifického hospodářského společenství (APEC) ztrácí ročně na HDP 40 miliard amerických dolarů na nevyužitém potenciálu žen (Verveer 2011).

Podle dalších studií, například analytické společnosti Booz & Company, jsou ženy mocnou silou ekonomického růstu. Vzrůst podílu žen na 50% ekonomicky aktivních lidí může zvednout HDP o 5% ve Spojených státech, o 9% v Japonsku, o 12% ve Spojených arabských emirátech nebo dokonce o 34% v Egyptě. Ženy jsou podle této studie ochotnější investovat větší část majetku na vzdělání dětí než muži, a tak povzbuzují ekonomickou aktivitu budoucích generací a tedy ekonomický rozvoj státu. Z ekonomické aktivity žen tak může stát těžit nejen hospodářské, ale i sociální výhody (Aguirre 2012). Zdá se tedy, že ekonomická aktivita žen má vliv na hospodářskou vyspělost státu, což se mimo jiné pokouším dokázat ve své analýze.

V mnoha státech musí ženy překonávat množství strukturálních a tradičních bariér, když chtějí vstoupit na pracovní trh nebo začít podnikat, například v přístupu k penězům a vzdělání. Ženská vzdělanost je důležitým determinantem v tomto vztahu. V každém státě je vliv ekonomické aktivity žen na hospodářský rozvoj jiný. Významně se liší pracovní pozice žen v zemích s podprůměrným a s nadprůměrným HDP. Jisté ovšem je, že sociální ukazatele týkající se žen se s ekonomickým rozvojem v průměru zlepšují. A to jak absolutně, tak v poměru k mužům (Mammen, Paxson 2000).

Zajímavý je pohled na ekonomickou aktivitu věřících jako celku. Náboženské hodnoty, chování a víra mohou přispívat k usnadnění ekonomického rozvoje, podnikání, sociální směny a politické stability. Náboženství může být naopak příčinou ekonomického úpadku a politické nestability. Vždy záleží na tom, jak s náboženstvím zacházejí elity daného státu, například jestli je režim legitimní. Huntington (2001) tvrdí, že náboženství a kulturní tradice ovlivňují politické chování a ekonomický rozvoj, přičemž každé náboženství je ovlivňuje jinak. V posledních letech je téma náboženství a jeho vlivu na ekonomickou prosperitu v akademické sféře znovu na pořadu dne (od studií Maxe Webera na počátku 20. století, Guiso, Sapienzad, Zingales 2003).

Zdá se, že hinduismus má na ekonomiku negativní i pozitivní vliv. Bráhmani, kteří mají v hinduistické společnosti nejvyšší postavení, stojí vždy mimo hospodářskou činnost. Tradiční hinduistické učení nepodporuje snahu o zisk, protože ho brzdí víra ve znovuzrození a odplatu za dobré činy. Některé nižší obchodnické kasty naopak vždy usilovaly o zisk. Kastovní systém, dodnes fungující v celé Indii, je považován za brzdu ekonomického rozvoje, protože prosazuje dělbu práce a brání sociální a prostorové mobilitě obyvatelstva. Rovněž ženy a nedotknutelní jsou vyloučeni ze systému vzdělávání, což ekonomice neprospívá (Matlovič 2001, s. 228-9). Naopak podle Huntingtona nemá hinduismus na ekonomiku a demokracii negativní vliv (Huntington 2001).

Co se týče buddhismu, žebraví mniši podle Buddhova učení nemají majetek a práce pro ně nemá žádný význam, i když v některých předkoloniálních společnostech se mniši starali o zemědělské rozvojové programy, byli lékaři nebo učители. V Buddhově učení není práce překážkou v cestě k nirváně, tím je hromadění majetku. Buddhisté v Thajsku, Laosu, Barmě a Kambodži (tzv. Hinajánoví buddhisté) majetkem úplně nepohrdají, musí být pouze štedří. Mohou tak napomáhat ekonomické vyspělosti těchto států. Zaměřují se ale pouze na zemědělství a úřednickou činnost, ostatní profese nechávají jiným náboženstvím či imigrantům. Novodobější buddhistické sekty jsou v postoji k práci diferencovanější. Pro obyčejné lidi je práce někdy způsobem, jak dosáhnout nirvány (Matlovič 2001, s. 229-30). Dle Huntingtona mají buddhismus a islám ze své nedemokratické podstaty negativní vliv na modernizaci států a na ekonomický rozvoj (Huntington 2001). I takové tvrzení ovšem nelze generalizovat.

Islámské náboženství hlásá velmi pozitivní vztah k zisku a ekonomickému rozvoji. Prosazuje, stejně jako křesťanství, účast v úsilí o zisk. Muslimské státy by tedy podle tohoto tvrzení měly být ze všech náboženských skupin ekonomicky nejvyspělejší. Saúdská Arábie a Turecko mají opravdu z mého výběru států nadprůměrné HDP, jinak jsou ale muslimské země spíše méně ekonomicky vyspělé. Rozvoj je zde omezovaly různými zákazy a příkazy, které v konečném důsledku ekonomický rozvoj brzdí, jedná se například záporný postoj ke změnám. K modernizaci se islámské tradice stavějí negativně, proto nelze předpokládat demokratizaci nebo ekonomický rozvoj muslimských společností. Rovněž hlášané právo chudých na část společného bohatství, darovaného Alláhem v podobě almužen, lze považovat pro ekonomický rozvoj za nepříliš prospěšné. Nepřínosný je i tradiční zákaz úroků, který je v dnešní době

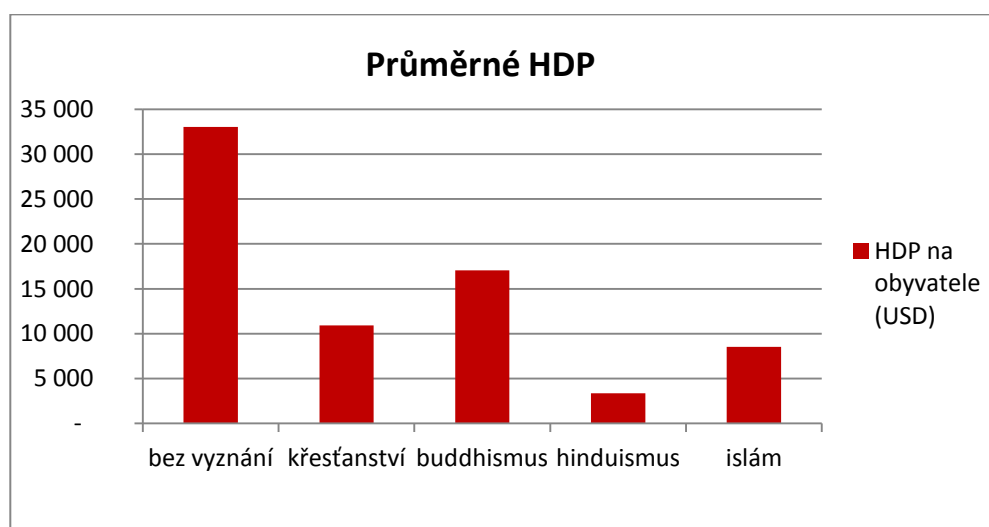
obcházen právními kličkami (Matlovič 2001, s. 231-2, Zalanga 2007, s. 165-187, Guiso, Sapienzad, Zingales 2003).

Potlačování ekonomického růstu islámem ovšem nelze úplně generalizovat. V různých státech se muslimská společnost chová jinak. Například v Nigérii je dominantní islám konzervativní a navozuje zpátečnickou orientaci ekonomiky. Naopak v Malajsii je islám motorem rychlého ekonomického rozvoje a kulturní změny. Na tento rozdíl, i když ne v každém případě, má vliv to, jestli je v dané zemi náboženství konzervativní, nebo pokrokové (Zalanga 2007, s. 165-187).

Max Weber dokázal ve svých studiích vliv křesťanství, hlavně protestantismu, na rozvoj kapitalismus na Západě. Podle něj jsou některé kalvinistické doktríny přímým zdrojem kapitalistické etiky, kdy práce a materiální prosperita je přímým důvodem ke spáse. Motivuje věřící společnost k ekonomickému rozvoji. Také papežská encyklika *Rerum novarum* z roku 1891 se postavila za soukromé vlastnictví, což přispělo k rozvoji ekonomiky. Papež Jan Pavel II. podporoval kapitalismus jako efektivnější než ostatní systémy, a vyzdvihoval podnikavost (Matlovič 2001, s. 232-4). Křesťanství lze dokonce považovat za nejpříznivější pro ekonomický rozvoj, nicméně všeobecně je náboženství spíše prvkem upozadujícím ekonomický růst (Guiso, Sapienzad, Zingales 2003).

V analýze je potřeba zohlednit fakt, že každé náboženství ovlivňuje hospodářskou vyspělost státu jiným způsobem, jak je představeno výše. Zdá se, že pro hospodářský rozvoj státu je nejpříznivější křesťanství (které podporuje kapitalismus a materiální prosperitu) a nejméně příznivý je hinduismus (kde kastovní systém v Indii brzdí sociální mobilitu a není příznivý pro ekonomickou aktivitu žen). Z grafu č. 5 je patrné, že nejvyšší hodnoty HDP mají státy kategorie bez vyznání, což potvrzuje tezi, že náboženství je upozadujícím prvkem ekonomické prosperity (Guiso, Sapienzad, Zingales 2003).

Graf č. 5: Průměrné HDP v náboženských kategoriích

Zdroj: World Factbook 2013, Suryanarayana 2011, vlastní zpracování.

Předpoklad, který se pokusím ověřit pomocí analýzy dostupných dat, se týká vlivu žen na ekonomickou vyspělost státu: **výraznější zapojení žen do veřejné sféry a jejich vyšší vzdělanost mají pozitivní vliv na socioekonomický rozvoj státu.**

Jak už vyplynulo z primární analýzy dat (korelační tabulka v příloze č. 2), s proměnnými HDP a HDI nekoreluje ekonomická aktivita žen. Podle tohoto předběžného závěru nemá pracovní aktivita žen výrazný vliv na ekonomickou vyspělost státu a lidský rozvoj. Středně silná kladná korelace je mezi HDI i HDP a podílem žen v parlamentu. Tyto závěry jsou v následující analýze přezkoumány.

Z předpokladu vyplývá, že čím více jsou ženy zapojeny pouze do privátní sféry, tedy nechodí do práce, nepodílejí se na politickém rozhodování, tím méně je stát rozvinutý ve smyslu nižších hodnot HDP a HDI. Ekonomická aktivita žen je přínosem pro společnost a politická angažovanost žen má pozitivní vliv na ekonomický a sociální rozvoj státu. Vzdělanost žen je důležitým prvkem ovlivňujícím tento vztah. Ženy s vysokoškolským vzděláním jsou způsobilější ovlivňovat hospodářství státu a výrazněji se podílejí na zlepšování kvality života. Ženy v parlamentu se podílejí na politickém rozhodování o hospodářském směřování země a regulaci průmyslu, obchodu či podnikání atd. Mohou tak ovlivňovat hospodářský a lidský rozvoj státu shora.

Pro analýzu vlivu žen na ekonomickou vyspělost a lidský rozvoj státu použiji proměnné podíl žen v parlamentu, ekonomická aktivita žen, podíl žen na vysokých školách na jedné straně a HDP a HDI na straně druhé. Zkoumán je výchozí vzorek států

pro tuto práci. Vzhledem k tomuto faktu budu hypotézu a její ověření vztahovat pouze na 50 států s nejvyššími podíly věřících pěti vybraných náboženství.

Předpoklad je ověřován pomocí vícenásobné lineární regresní analýzy (s hladinou pravděpodobnosti $p=0,05$) vztahu proměnných podíl žen v parlamentu, ekonomická aktivita žen a jejich podíl na VŠ nejprve s HDP (jako závisle proměnnou). Nulová hypotéza zní, že HDP není závislé na podílu žen v parlamentu a na vysokých školách a na ekonomické aktivitě žen. Proměnnou „podíl žen v dospělé pracující populaci“ nemohu vzhledem k vysoké kolinearitě s proměnnou „ekonomická aktivita žen“ použít. Obě proměnné spolu silně kladně korelují, a tak nebude výsledek analýzy významně zkreslen. Aplikována je metoda Enter. Výsledkem regresní analýzy jsou tabulky 6a, 6b, 6c a 7.

Tabulka č. 6a: Regresní analýza ekonomické aktivity žen, podílu žen v parlamentu a na VŠ a HDP (Model Summary)

Model	R	R Square	Adjusted R Square	Std. Error of the Estimate
1	,601 ^a	,362	,317	12829,172

a. Predictors: (Constant), aktivita_z, parlament, studium_vs

b. Dependent Variable: HDP

Zdroj: Inter-Parliamentary Union 2012a, Počet členů parlamentů indických států 2013, International Labour Office 2011, World Factbook 2013, Suryanarayana 2011, UNESCO Institute for Statistics 2013, SPSS 2007.

Tabulka č. 6b: Regresní analýza ekonomické aktivity žen, podílu žen v parlamentu a na VŠ a HDP (ANOVA)

Model		Sum of Squares	df	Mean Square	F	Sig.
1	Regression	4,009E9	3	1,336E9	8,119	,000 ^a
	Residual	7,077E9	43	1,646E8		
	Total	1,109E10	46			

a. Predictors: (Constant), aktivita_z, parlament, studium_vs

b. Dependent Variable: HDP

Zdroj: Inter-Parliamentary Union 2012a, Počet členů parlamentů indických států 2013, International Labour Office 2011, World Factbook 2013, Suryanarayana 2011, UNESCO Institute for Statistics 2013, SPSS 2007.

Tabulka č. 6c: Regresní analýza ekonomické aktivity žen, podílu žen v parlamentu a na VŠ a HDP (Coefficients)

Coefficients ^a										
Model	Unstandardized Coefficients		Standardized Coefficients	t	Sig.	Correlations			Collinearity Statistics	
	B	Std. Error	Beta			Zero-order	Partial	Part	Tolerance	VIF
1 (Constant)	-16643,971	9517,968		1,749	,087					
studium_vs	401,181	194,504	,263	2,063	,045	,383	,300	,251	,916	1,092
parlament	34950,380	9841,110	,451	3,551	,001	,528	,476	,433	,922	1,085
aktivita_z	80,740	112,440	,091	,718	,477	,250	,109	,087	,918	1,090

a. Dependent Variable: HDP

Zdroj: Inter-Parliamentary Union 2012a, Počet členů parlamentů indických států 2013, International Labour Office 2011, World Factbook 2013, Suryanarayana 2011, UNESCO Institute for Statistics 2013, SPSS 2007.

Na základě výsledku první vícenásobné regrese lze vyvrátit nulovou hypotézu s 95% pravděpodobností. Je potřeba přijmout alternativní hypotézu, tedy že HDP je závislé na ekonomické aktivitě žen a jejich podílu v parlamentu a na vysokých školách. Závislost těchto proměnných je na základě výsledku F-testu signifikantní (tabulka 6b). Z tabulky č. 6a lze vyčíst, že variaci HDP lze pomocí ekonomické aktivity žen a podílu žen v parlamentu a na VŠ vysvětlit (dle hodnoty R Square) z 36%. Působení žen v politice, ekonomice a jejich vyšší vzdělanost má kladný vliv na ekonomickou vyspělost státu (podle hodnoty R).

Z tabulky č. 6c lze zjistit, který z uvažovaných faktorů má na ekonomický rozvoj státu největší vliv (na základě hodnoty Standardized Coefficients). Ukazuje se, že HDP státu nejvíce ovlivňuje podíl žen v parlamentu a na vysokých školách, naopak ekonomická aktivita žen nemá na tento model příliš velký vliv. Mohu potvrdit tezi o hospodářském přínosu státu z vysokoškolsky vzdělaných žen. Státy s lepší genderovou vyvážeností vysokoškolských studentů jsou ekonomicky vyspělejší. Ekonomickou aktivitu žen nelze považovat za příliš přínosnou pro hospodářský rozvoj státu, statisticky její vliv nelze prokázat. Podle korelační tabulky (příloha č. 2) spolu tyto proměnné nekorelují. Samozřejmě je potřeba uvažovat, že dané faktory jsou zpětně ovlivněny ekonomickou vyspělostí státu.

Výrazně odlišné od modelu jsou státy Japonsko a Singapur (v SPSS pod čísly 23 a 25), kde je téměř trojnásobně vyšší HDP, než model předpokládal:

Tabulka č. 7: Regresní analýza ekonomické aktivity žen, podílu žen v parlamentu a na VŠ a HDP (Casewise Diagnostics)

Case Number	Std. Residual	HDP	Predicted Value	Residual
23	2,169	36200	8371,19	2,783E4
25	3,282	60900	18800,23	4,210E4

a. Dependent Variable: HDP

Poznámka: 23 – Japonsko, 25 – Singapur

Zdroj: Inter-Parliamentary Union 2012a, Počet členů parlamentů indických států 2013, International Labour Office 2011, World Factbook 2013, Suryanarayana 2011, UNESCO Institute for Statistics 2013, SPSS 2007.

Jedná se o státy, které mají výrazně nadprůměrné HDP oproti ostatním buddhistickým zemím. Japonsko má ovšem výrazně méně žen v parlamentu a Singapur naopak více. Ekonomická aktivita žen je v obou státech podprůměrná a vysokoškolsky vzdělaných žen je v Singapuru stejný počet jako mužů, v Japonsku jen o 4% méně. Lze předpokládat, že vysoká politická participace žen v Singapuru způsobuje lepší ekonomický rozvoj, tuto tezi ovšem nelze uplatnit na Japonsko. Důvodem odchylky od modelu u těchto států bude nejspíš jejich výrazná ekonomická vyspělost způsobená jinými faktory, jako je v Japonsku úspěšný boom automobilového průmyslu a v Singapuru pozice finančního a dopravního centra.

Druhá vícenásobná regrese je uplatněna pro analýzu závislosti HDI na třech výše zmíněných nezávislých proměnných. Nulovou hypotézou je, že HDI není závislé na ekonomické aktivitě žen a na podílu žen v parlamentu a na VŠ. Její ověření je zobrazeno v tabulkách 8a, 8b, 8c a 9:

Tabulka č. 8a: Regresní analýza ekonomické aktivity žen, podílu žen v parlamentu a na VŠ a HDI (Model Summary)

Model	R	R Square	Adjusted R Square	Std. Error of the Estimate
1	,695 ^a	,483	,448	,121114

a. Predictors: (Constant), aktivita_z, parlament, studium_vs

b. Dependent Variable: HDI

Zdroj: Inter-Parliamentary Union 2012a, Počet členů parlamentů indických států 2013, International Labour Office 2011, United Nations Development Programme 2013b, Suryanarayana 2011, UNESCO Institute for Statistics 2013, SPSS 2007.

Tabulka č. 8b: Regresní analýza ekonomické aktivity žen, podílu žen v parlamentu a na VŠ a HDI (ANOVA)

Model		Sum of Squares	Df	Mean Square	F	Sig.
1	Regression	,604	3	,201	13,720	,000 ^a
	Residual	,645	44	,015		
	Total	1,249	47			

a. Predictors: (Constant), aktivita_z, parlament, studium_vs

b. Dependent Variable: HDI

Zdroj: Inter-Parliamentary Union 2012a, Počet členů parlamentů indických států 2013, International Labour Office 2011, United Nations Development Programme 2013b, Suryanarayana 2011, UNESCO Institute for Statistics 2013, SPSS 2007.

Tabulka č. 8c: Regresní analýza ekonomické aktivity žen, podílu žen v parlamentu a na VŠ a HDI (Coefficients)

Model	Unstandardized Coefficients		Standardized Coefficients	t	Sig.	Correlations			Collinearity Statistics	
	B	Std. Error	Beta			Zero-order	Partial	Part	Tolerance	VIF
1 (Constant)	,172	,088		1,946	,058					
studium_vs	,009	,002	,569	4,998	,000	,636	,602	,542	,907	1,103
parlament	,234	,093	,287	2,531	,015	,420	,356	,274	,911	1,097
aktivita_z	2,862E-5	,001	,003	,027	,978	,212	,004	,003	,905	1,105

a. Dependent Variable: HDI

Zdroj: Inter-Parliamentary Union 2012a, Počet členů parlamentů indických států 2013, International Labour Office 2011, United Nations Development Programme 2013b, Suryanarayana 2011, UNESCO Institute for Statistics 2013, SPSS 2007.

Podle výsledku regresní analýzy mohou nulovou hypotézu na hladině pravděpodobnosti $p=0,05$ vyvrátit. Je přijata alternativní hypotéza, že ekonomická aktivita žen a jejich podíl v parlamentu a na VŠ mají vliv na HDI země. Závislost těchto proměnných je na základě výsledku F-testu (tabulka 9b) signifikantní. Proměnné vysvětlují variaci HDI z 50% (tabulka 9a). Na lidský rozvoj mají proměnné větší vliv než na ekonomickou vyspělost země. Vysvětlení plyne nejen z výpočtu HDI, který se přímo vztahuje k hodnotám vzdělání.

Při bližším pohledu na hodnoty Standardized Coefficients (tabulka 8c) je patrné, že na index lidského rozvoje ve státě má ze zkoumaných faktorů největší vliv podíl žen na vysokých školách a druhý nejvyšší poměr žen v parlamentu. Naopak ekonomická aktivita žen HDI státu statisticky významně neovlivňuje. Korelace mezi proměnnými HDI a ekonomická aktivita žen není (příloha č. 2). Analýza HDP i HDI tak má podobné výsledky.

Státy, které se modelu nejvíce vymykají, jsou Jižní Korea (č. 3) a Japonsko (č. 23). Jak je patrné z následující tabulky, na základě podílu žen na vysokých školách a v parlamentu zde model předpokládal nižší hodnoty HDI, než tyto státy ve skutečnosti mají.

Tabulka č. 9: Regresní analýza ekonomické aktivity žen, podílu žen v parlamentu a na VŠ a HDI (Casewise Diagnostics)

Casewise Diagnostics ^a				
Case Number	Std. Residual	HDI	Predicted Value	Residual
3	2,663	,897	,57445	,322553
23	2,436	,901	,60601	,294987

a. Dependent Variable: HDI

Poznámka: 3 – Jižní Korea, 23 - Japonsko

Zdroj: Inter-Parliamentary Union 2012a, Počet členů parlamentů indických států 2013, International Labour Office 2011, United Nations Development Programme 2013b, Suryanarayana 2011, UNESCO Institute for Statistics 2013, SPSS 2007.

Vysokou hodnotu indexu lidského rozvoje v Jižní Koreji a v Japonsku může ovlivňovat mnoho faktorů, hlavním je ovšem pravděpodobně vysoká hospodářská vyspělost těchto států.

Reakcí na předpoklad „výraznější zapojení žen do veřejné sféry a jejich vyšší vzdělanost mají pozitivní vliv na socioekonomický rozvoj státu“ je, že lze potvrdit vzájemný vliv politické angažovanosti žen a jejich vyšší vzdělanosti a ekonomického a sociálního rozvoje státu. Závislost ekonomické a sociální vyspělosti státu na ekonomické aktivitě žen nelze statisticky dokázat. V primární analýze dat bylo předestřeno, že se podíl žen v parlamentu a na VŠ kladně koreluje s HDP a HDI státu.

Je zřejmé, že každé náboženství jinak formuje ekonomický rozvoj. Rovněž vliv žen na ekonomickou vyspělost státu je v různých věroukách jiný. Záleží také na tom, jestli jsou ženy podporovány v ekonomické aktivitě legislativou státu. Státy, kde jsou rozšířené částečné pracovní úvazky (např. Nizozemsko, kde částečné úvazky využívá více než polovina pracujících žen) a ženy tak mohou zvládat jak péči o rodinu a domácnost, tak zapojení se do pracovního procesu, jsou k ekonomické aktivitě žen příznivější. Naopak ve státech, kde tento systém není tolik rozšířený a stát částečné úvazky nepodporuje, jsou ženy nuceny zůstat v domácnosti. Jejich ekonomický přínos společnosti je menší.

Lze konstatovat, že podpora žen ve vzdělání a v politické aktivitě napomůže ekonomickému a sociálnímu rozvoji státu. Stejně tak zlepšení ekonomické a sociální situace ve státě napomůže k vyšší politické aktivitě žen a k jejich vyššímu podílu na VŠ.

Politici a ekonomičtí vůdci by si měli tento potenciál uvědomit a usnadnit ženám možnost se vzdělávat, neboť tím pádem zlepšují ekonomický rozvoj země.

6.6. Ženy, náboženství a demokracie

Ženy jsou v politice v poměru k voličům podprezentovány. Jedná se přibližně o polovinu světové populace, v parlamentech národních států ovšem sedí v průměru zhruba jedna pětina žen. V posledním desetiletí ženská politická participace roste, z 12% v roce 1995 na téměř 20% v roce 2011, stále ovšem zdaleka nedosahuje 50% (Verveer 2011). V roce 2011 výrazně vzrostl počet žen v parlamentech národních států, a tím se svět stal demokratičtější místem. 30 zemí mělo v parlamentu více než 30% žen (25 v roce 2010, Inter-Parliamentary Union 2012b). Andora měla dokonce 50% žen v parlamentu, a to bez existence kvót pro ženy. Největší podíl žen v parlamentu je ve skandinávských státech, průměrně 42%, naopak v arabských státech bylo v roce 2011 průměrně 11% žen (Inter-Parliamentary Union 2012b). Zajímavé je, že ve státech použitých pro mou analýzu je poměr žen v parlamentu výrazně vyšší.

Tato situace má nepochybně vliv na mnoho sfér veřejného života. V některých státech nebo politických stranách dokonce existují kvóty, na jejichž základě se na politickém rozhodování musí podílet jistý minimální počet žen. Například ve skandinávských zemích takové kvóty existují od 70. let, kdy je zavedly levicové politické strany. Jedná se o v poslední době hojně diskutovaný problém po celém světě (Phillips 1998). Existuje internetový portál „Global Database of Quotas for Women“, který velmi přehledně monitoruje kvóty a rezervovaná místa pro ženy v parlamentech a v politických stranách na celém světě. Pro ilustraci předkládám mapu světa, kde je znázorněna aktuální situace.

Obrázek č. 2: Kvóty na počet žen v parlamentech a v politických stranách

Zdroj: Global Database of Quotas for Women 2013.

Z mapy je patrné, že kvóty pro ženy v parlamentu a dobrovolné kvóty v rámci politických stran existují hned v několika státech, které vstupují do mé analýzy: Afghánistán, Alžírsko, Česko, Francie, Irák, Jižní Korea, Maroko, Mauritánie, Mongolsko, Německo, Norsko, Rumunsko, Řecko, Švédsko, Tchaj-wan a Tunisko. V těchto státech je legislativně nebo z vůle politických stran regulována politická aktivita žen. Situace v těchto zemích by tedy mohla být ovlivněna těmito normami.

Phillips (1998) tvrdí, že ženy mají dobrý vliv na demokracii, a tento názor odůvodňuje několika argumenty. Je přesvědčená o tom, že ženy spíše než muži vyhledávají mezistranickou spolupráci, ve větší míře preferují veřejné zájmy nad svými vlastními a tolik nepodléhají korupci. Ve veřejné sféře se tedy chovají demokratičtěji. Vzhledem ke své častější zkušenosti s podprůměrně placenými zaměstnáními se více zajímají o podporu chudých lidí a lidí zastávajících neplacenou činnost, jejichž nároky jsou v dominantně mužské politické reprezentaci hájeny neadekvátně. Ženy se také více soustředí na ochranu práv dětí a chudých, na otázky životního prostředí, potírání drog nebo občanská práva (Paxton, Kunovich, Hughes 2007, Phillips 1998). V neposlední řadě ženy v politice napomáhají odvracení mezinárodních konfliktů (viz např. Regan, Paskeviciute 2003). Demokratičtějším prvkem ženského veřejného působení je také jejich snaha prosazovat v politice témata ženám blízká, a tedy udržovat genderovou

rovnováhu v diskutovaných zájmech a změnit politické priority směrem k něžnější části společnosti (Phillips 1998).

Státy lze za demokratičtější považovat tehdy, kdy žádná ze skupin obyvatel nemá politický monopol, tedy takové, kde jsou v parlamentu zastoupeny rovnoměrně všechny etnické skupiny nebo třeba obě pohlaví. Demokracii bez žen tedy lze přímo označit za protiklad (Verveer 2011).

Větší zastoupení žen v parlamentu považuje Phillips (1998) za cestu ke zlepšení demokracie ve státě, což dokazuje na příkladu zemí, kde jsou již zavedeny genderové kvóty. Zajímavé je se blíže zaměřit na problém žen v politice ve zkoumaných hinduistických státech. V indických státech je podle dostupných dat v parlamentu 8% žen. Indické zákonodárství zavádí v několika sférách pozitivní diskriminaci žen, například ve vzdělávání (ve všech stupních včetně univerzit, kde je v některých případech až 30% míst rezervovaných pro ženy, Seethalakshmi 2008). V posledních několika letech je v Indii snaha uzákonit rezervovaná místa pro ženy v dolní komoře parlamentu a ve všech zákonodárných shromážděních indických států (Women's Reservation Bill). Jednalo by se o 33% křesel. Tento zákon byl v roce 2010 schválen horní komorou, ale dolní komorou parlamentu zatím neprošel (Achin 2012). Pokud bude tento zákon přijat, mohl by ovlivnit politiku státu vůči ženám a v neposlední řadě by také mohl mít pozitivní vliv na indickou demokracii. V městských a obecních zastupitelstvech je taková kvóta již několik let platná. V důsledku toho je v těchto reprezentativních orgánech okolo 40% žen. Podle Verveer mnohé výzkumy dokazují, že tato zastupitelstva efektivněji spravují veřejné služby (Verveer 2011).

Tvrzení, že větší zastoupení žen v politice kladně ovlivňuje demokracii, se pokusím analyzovat pomocí předpokladu „**náboženství ovlivňuje participaci žen ve veřejné sféře a tím i demokracii daného státu**“. Předpoklad je ověřován na základě vztahu podílu žen v parlamentu, který je nejlepším dostupným ukazatelem participace žen ve veřejné sféře společnosti, a indexu demokracie.

Domnívám se, že do tohoto předpokladu přímo zasahuje náboženství, protože má vliv na působení žen v politice a na stupeň demokracie ve státě. Tuto domněnku mohu dokázat ověřením nulové hypotézy neexistujících rozdílů v rozložení podílu žen v parlamentu a indexu demokracie v náboženských skupinách pomocí neparametrického Kruskal Wallis testu.

Tabulka č. 10: Test o shodě rozdělení podílu žen v parlamentu a indexu demokracie v náboženských skupinách

	parlament	index_demokracie
Chi-Square	18,122	28,815
df	4	4
Asymp. Sig.	,001	,000

a. Kruskal Wallis Test

b. Grouping Variable: nabozenstvi

Zdroj: Inter-Parliamentary Union 2012a, Počet členů parlamentů indických států 2013, Democracy index 2010, SPSS 2007.

Nulovou hypotézu mohu podle výsledků prezentovaných v tabulce č. 10 vyvrátit na hladině pravděpodobnosti $p=0,05$. Přijímám alternativní hypotézu rozdílů v podílu žen v parlamentu a indexu demokracie mezi zkoumanými náboženstvími. Mohu tedy konstatovat, že ve vybraných náboženských skupinách jsou rozdíly v rozložení podílu žen v parlamentu a indexu demokracie.

Pro ověření předpokladu tedy stačí vyvrátit nulovou hypotézu nezávislosti mezi podílem žen v parlamentu a indexem demokracie. O to se pokusím pomocí kontingenční tabulky a Chí kvadrát testu nezávislosti. Použiji kategorizované proměnné `index_demokracie_kat` a `parlament_kat`. Výsledky jsou zobrazeny v tabulkách 11, 12 a 13.

Tabulka č. 11: Kontingenční tabulka proměnných index demokracie a podíl žen v parlamentu
`index_demokracie_kat * parlament_kat` Crosstabulation

		parlament_kat				Total
		nejvíce	více	méně	nejméně	
index_demokracie_kat plná demokracie	Count	4	2	1	2	9
	Expected Count	1,0	3,1	2,1	2,9	9,0
neúplná demokracie	Count	1	4	6	8	19
	Expected Count	2,0	6,5	4,4	6,1	19,0
hybridní režim	Count	0	4	3	1	8
	Expected Count	,9	2,7	1,9	2,6	8,0
autoritativní režim	Count	0	6	1	4	11
	Expected Count	1,2	3,7	2,6	3,5	11,0
Total	Count	5	16	11	15	47
	Expected Count	5,0	16,0	11,0	15,0	47,0

Zdroj: Inter-Parliamentary Union 2012a, Počet členů parlamentů indických států 2013, Democracy index 2010, SPSS 2007.

Tabulka č. 12: Chí kvadrát test nezávislosti proměnných index demokracie a podíl žen v parlamentu

Chi-Square Tests			
	Value	df	Asymp. Sig. (2-sided)
Pearson Chi-Square	20,136 ^a	9	,017
Likelihood Ratio	18,410	9	,031
Linear-by-Linear Association	,644	1	,422
N of Valid Cases	47		

a. 14 cells (87,5%) have expected count less than 5. The minimum expected count is ,85.

Poznámka: Chí kvadrát test nezávislosti nelze použít, protože v kontingenční tabulce se vyskytuje více než 20% políček s očekávanou četností menší než 5 (zde 87,5%).

Zdroj: Inter-Parliamentary Union 2012a, Počet členů parlamentů indických států 2013, Democracy index 2010, SPSS 2007.

Tabulka č. 13: Kontingenční koeficient proměnných index demokracie a podíl žen v parlamentu

Symmetric Measures				
	Value	Asymp. Std. Error ^a	Approx. T ^b	Approx. Sig. ^a
Nominal by Nominal Contingency Coefficient	,548			,017
Interval by Interval Pearson's R	,118	,153	,799	,428 ^c
Ordinal by Ordinal Spearman Correlation	,107	,163	,721	,475 ^c
N of Valid Cases	47			

a. Not assuming the null hypothesis.

b. Using the asymptotic standard error assuming the null hypothesis.

c. Based on normal approximation.

Zdroj: Inter-Parliamentary Union 2012a, Počet členů parlamentů indických států 2013, Democracy index 2010, SPSS 2007.

Z kontingenční tabulky (tabulka č. 11) lze vyčíst, že čtyři plné demokracie z devíti spadají do skupiny států s nejvyšším podílem žen v parlamentu. Většina neúplných demokracií naopak spadá do dvou kategorií států s nejmenším podílem žen v parlamentu. Hybridní režimy mají nejčastěji průměrné podíly žen v politice a u autoritativních režimů jsou státy buď ze skupiny s nejnižším (4) nebo druhým nejvyšším (6 z 11) podílem žen v parlamentu. Při pohledu na kontingenční tabulku nemohu konstatovat, že by podíl žen v parlamentu zcela korespondoval s hodnotou indexu demokracie ve státě ve smyslu uvedeného předpokladu, ale takovýto trend zde lze vypožorovat.

Koeficient kontingence (tabulka č. 13) ukazuje středně silnou závislost mezi oběma proměnnými. U Chí kvadrát testu nastal problém, protože nesplňuje podmínku nutnou pro jeho použití. V tabulce se vyskytuje více než 20% políček, v nichž jsou očekávané četnosti menší než 5 (v poznámce pod tabulkou č. 12). Takových políček je

v kontingenční tabulce dokonce 87,5%. Transformace dat by v tomto případě neměla smysl, protože sloučení použitých kategorií by zmenšilo vypovídací hodnotu testu. Chí kvadrát test k ověření nulové hypotézy nezávislosti mezi podílem žen v parlamentu a indexem demokracie nemohu použít. Použiji tedy Pearsonův korelační koeficient, který by měl být k této analýze vhodnější, a spojitě proměnné, stejně jako v korelační tabulce v příloze č. 2. Pro přehlednost uvádím korelaci i v tabulce č. 14.

Tabulka č. 14: Korelace podílu žen v parlamentu a indexu demokracie

		parlament	index_demokracie
parlament	Pearson Correlation	1	,311
	Sig. (2-tailed)		,033
	N	48	47
index_demokracie	Pearson Correlation	,311	1
	Sig. (2-tailed)	,033	
	N	47	49

*. Correlation is significant at the 0.05 level (2-tailed).

Zdroj: Inter-Parliamentary Union 2012a, Počet členů parlamentů indických států 2013, Democracy index 2010, SPSS 2007.

Podle Pearsonova korelačního koeficientu existuje středně silná korelace mezi podílem žen v parlamentu a indexem demokracie. Korelace je signifikantní na hladině pravděpodobnosti $p=0,05$. Mohu tak prokázat vzájemnou závislost demokracie ve státě a podílu žen v parlamentu a potvrdit závěry studií zabývajících se tímto vztahem (Phillips 1998, Verveer 2011, Paxton, Kunovich, Hughes 2007). Předpoklad „náboženství ovlivňuje participaci žen ve veřejné sféře a tím i demokracii daného státu“ mohu označit za platný. Náboženství má podle výše popsanych analýz vliv na to, kolik žen se pokusí veřejně působit na chod státu a může se podílet na politickém rozhodování. V různých náboženských skupinách je stupeň demokracie a podíl žen na politickém rozhodování jiný. Náboženství je tedy důležitým aspektem ovlivňujícím politiku země a vzhledem ke druhu režimu také svobodu a prosazování lidských práv. Je nutné podotknout, že korelace mezi podílem věřících a indexem demokracie je středně silná a kladná (viz příloha č. 2).

S přihlédnutím na primární analýzu dat (viz graf č. 2) lze konstatovat, že ženy se mohou nejvíce podílet na ovlivňování politického rozhodování ve státech bez vyznání, výrazně méně v muslimských, křesťanských a buddhistických zemích a nejméně v hinduistických státech.

6.7. Náboženství a genderové nerovnosti

Dalším z předpokladů práce je, že **náboženství umocňuje genderovou nerovnost**. Pro ověření tohoto předpokladu zjišťuji pomocí statistické analýzy dat, jestli jsou větší genderové nerovnosti ve státech, kde je vyšší podíl věřících. V těchto státech má náboženství větší vliv na fungování společnosti. Stanovuji nulovou hypotézu nezávislosti indexu genderové nerovnosti na podílu věřících. Používám regresní analýzu, jejíž výsledek vyjadřují následující tabulky.

Tabulka č. 15a: Regresní analýza podílu věřících a GII (Model Summary)

Model Summary ^a					
Model	R	R Square	Adjusted R Square	Std. Error of the Estimate	Durbin-Watson
1	,682 ^a	,466	,453	,156456	1,514

a. Predictors: (Constant), podil_vericich

b. Dependent Variable: GII

Zdroj: World Factbook 2013, Census od India 2001, Zuckerman 2007, United Nations Development Programme 2013b, SPSS 2007.

Tabulka č. 15b: Regresní analýza podílu věřících a GII (ANOVA)

ANOVA ^a						
Model		Sum of Squares	df	Mean Square	F	Sig.
1	Regression	,917	1	,917	37,473	,000^a
	Residual	1,053	43	,024		
	Total	1,970	44			

a. Predictors: (Constant), podil_vericich

b. Dependent Variable: GII

Zdroj: World Factbook 2013, Census od India 2001, Zuckerman 2007, United Nations Development Programme 2013b, SPSS 2007.

Z výsledku regresní analýzy je patrné, že podíl věřících má vliv na index genderové nerovnosti, a to téměř z 50% (hodnota R Square v tabulce č. 15a). Nulovou hypotézu nezávislosti lze na hladině pravděpodobnosti $p=0,05$ vyvrátit a nahradit ji alternativní hypotézou. V náboženských skupinách jsou rozdíly v rozložení GII. I při pohledu na korelační tabulku v příloze č. 2 je patrné, že mezi oběma proměnnými je středně silná kladná korelace. Ve státech, kde je vyšší podíl věřících, je také vyšší genderová nerovnost. Předpoklad, že náboženství umocňuje genderovou nerovnost, lze na základě dostupných dat považovat za platný. Porovnat tento vliv mezi vybranými náboženstvími neumožňuje malé množství zkoumaných států.

Nejvýraznější výjimkou v tomto modelu je Řecko (stát č. 7), kde je menší genderová nerovnost než regresní analýza na základě podílu věřících předpokládala. I přes vysoký podíl věřících 98% je zde relativně dosti vysoká genderová rovnost. Hodnotu GII ovlivňuje nadprůměrná ekonomická aktivita žen, kdy téměř polovina Řekyň pracuje, a nízká fertilita. Naopak v parlamentu zasedá průměrný podíl žen. Očekávanou a skutečnou hodnotu GII v Řecku zobrazuje tabulka 15c.

Tabulka č. 15c: Regresní analýza podílu věřících a GII (Casewise Diagnostics)

Casewise Diagnostics ^a				
Case Number	Std. Residual	GI	Predicted Value	Residual
7	-2,259	,162	,51539	-,353388

a. Dependent Variable: GI

Poznámka: 7 - Řecko

Zdroj: World Factbook 2013, Census od India 2001, Zuckerman 2007, United Nations Development Programme 2013b, SPSS 2007.

Vliv náboženství na genderovou rovnost lze vystopovat i v rámci několika dalších dostupných faktorů. Pokusím se analyzovat vliv podílu věřících na podíl žen v parlamentu, na vysokých školách a v pracovním procesu, což jsou proměnné vyjadřující nerovnost mezi muži a ženami v politice, vysokoškolském vzdělávání a v ekonomice.

Nejprve vyslovuji nulovou hypotézu nezávislosti podílu žen v parlamentu na podílu věřících, kterou mohu na základě následující tabulky vyvrátit na hladině pravděpodobnosti $p=0,05$ a přijmout alternativní hypotézu vlivu podílu věřících na podíl žen v parlamentu. Výsledek je zobrazen v tabulce č. 16.

Tabulka č. 16: Regresní analýza podílu žen v parlamentu a podílu věřících

ANOVA ^b						
Model		Sum of Squares	df	Mean Square	F	Sig.
1	Regression	,453	1	,453	14,623	,000 ^a
	Residual	1,426	46	,031		
	Total	1,879	47			

a. Predictors: (Constant), podil_vericich

b. Dependent Variable: parlament

Zdroj: World Factbook 2013, Census od India 2001, Zuckerman 2007, Inter-Parliamentary Union 2012a, Počet členů parlamentů indických států 2013, SPSS 2007.

Rovněž nulové hypotézy nezávislosti podílu žen na pracovním trhu a žen na VŠ na podílu věřících je potřeba podle následujících výsledků regresních analýz vyvrátit na hladině pravděpodobnosti $p=0,05$ (tabulky č. 17 a 18).

Tabulka č. 17: Regresní analýza ekonomické aktivity žen a podílu věřících

ANOVA ^a						
Model		Sum of Squares	df	Mean Square	F	Sig.
1	Regression	1379,675	1	1379,675	18,721	,000 ^a
	Residual	3463,713	47	73,696		
	Total	4843,388	48			

a. Predictors: (Constant), podil_vericich

b. Dependent Variable: aktivita_celkem

Zdroj: World Factbook 2013, Census od India 2001, Zuckerman 2007, United Nations Statistics Division 2011, SPSS 2007.

Tabulka č. 18: Regresní analýza podílu žen na vysokých školách a podílu věřících

ANOVA ^a						
Model		Sum of Squares	df	Mean Square	F	Sig.
1	Regression	568,282	1	568,282	6,212	,016 ^a
	Residual	4299,840	47	91,486		
	Total	4868,122	48			

a. Predictors: (Constant), podil_vericich

b. Dependent Variable: studium_vs

Zdroj: World Factbook 2013, Census od India 2001, Zuckerman 2007, UNESCO Institute for Statistics 2013, SPSS 2007.

Regresní analýzy prokázaly, že podíl věřících ve státě, a význam náboženství, má statisticky významný vliv na podíl žen a mužů v politice, ekonomice i na vysokých školách. Vzhledem k povaze testu tento vliv platí i naopak. Genderové nerovnosti jsou vzhledem k záporným korelačním koeficientům v příloze č. 2 se zvyšujícím se vlivem náboženství větší. Ve státech, kde má náboženství větší význam, jsou podíly mužů v těchto oblastech srovnatelně vyšší než podíly žen. Lze konstatovat, že ženy jsou ve společnostech ovlivněných náboženstvím vytlačovány z politiky, ekonomiky a z vysokých škol na úkor mužů.

Je možné porovnat i rozdíly mezi muži a ženami v sociálně-demografických ukazatelích naděje dožití, gramotnost a věk při uzavření manželství. Použiji neparametrický test o shodě rozdělení pro více nezávislých výběrů Kruskal Wallis, abych zjistila, jestli jsou rozdíly v rozložení mezi jednotlivými náboženstvími stejné pro muže a ženy. Výsledek použitého testu je znázorněn v tabulce č. 19.

Tabulka č. 19: Test o shodě rozdělení naděje dožití, gramotnosti a věku při sňatku mužů a žen

Test Statistics^{a,b}

	nadeje_m	nadeje_z	gramotnost_m	gramotnost_z	svatba_m	svatba_z
Chi-Square	17,270	24,432	21,955	25,537	25,675	31,639
Df	4	4	4	4	4	4
Asymp. Sig.	,002	,000	,000	,000	,000	,000

a. Kruskal Wallis Test

b. Grouping Variable: nabozenstvi

Zdroj: viz kapitola 6.1.

Z tabulky je patrné, že ve všech případech vyvracíme na hladině pravděpodobnosti $p=0,05$ nulovou hypotézu a přijímáme alternativní hypotézu: mediány alespoň dvou skupin se liší. Mezi náboženstvími jsou tedy rozdíly v ukazatelích.

Podle hodnoty Chí kvadrátu lze vypožorovat, zda jsou rozdíly v rozložení stejné u proměnných vztahujících se k mužské a k ženské části populace. Je patrné, že tomu tak není, u naděje dožití, gramotnosti i průměrného věku uzavření manželství jsou u žen větší rozdíly mezi náboženskými kategoriemi. Lze konstatovat, že náboženství ovlivňuje v tomto směru více ženy než muže, a umocňuje tak genderové rozdíly i v sociálně-demografické sféře.

Předpoklad „náboženství umocňuje genderovou nerovnost“ mohou na základě výsledků statistických analýz označit za platný.

6.8. Vliv náboženství na postavení žen

Korelační tabulka (příloha č. 2) naznačuje, že když je ve státě více věřících, tak jsou ženy méně gramotné, méně pracují a dříve se vdávají. Víra by tedy podle těchto závěrů měla být pro ženy nepříznivá. Stejná tabulka naznačuje, že náboženství má na většinu zkoumaných faktorů vliv, protože podíl věřících koreluje s proměnnými vyjadřujícími například podíl žen v parlamentu či na VŠ.

Náboženství podle některých zdrojů vylučuje ženy z většiny aspektů sociálního, politického i náboženského života. „Religious people are more intolerant and have more conservative views of the role of women in society“ (Guiso, Sapienzad, Zingales 2003, s. 280). Věřící mají také tendenci méně respektovat pracující ženy. Toto tvrzení samozřejmě neplatí pro každé náboženství se stejnou silou, všeobecně lze ovšem říci, že věřící mají konzervativnější a více patriarchální postoj k postavení žen (Guiso,

Sapienzad, Zingales 2003). Náboženství také umocňuje genderové nerovnosti, což bylo na základě analýzy v této práci potvrzeno.

Věřící ženy jsou méně veřejně a ekonomicky aktivní, protože společnost, ve které žijí, jim to neumožňuje nebo samy vzhledem ke své výchově a k tradicím nemají potřebu být veřejně aktivními. **Jak výrazný vliv má náboženství na postavení ženy ve společnosti?** Tato otázka se prolíná celou předkládanou prací a odpověď na ni je jejím klíčovým závěrem. Podle výše uvedených reakcí na předpoklady je možné usoudit, že náboženství na postavení žen a mužů vliv má, ale záleží na tom v jaké míře a jak diverzifikovaný. Zdá se, že religie ovlivňuje jak ekonomickou aktivitu žen, tak jejich veřejné působení, rodinný život nebo vzdělanost.

K ověření odpovědi na tuto otázku lze aplikovat jednoduchou analýzu. Použiji neparametrický test o shodě rozdělení pro více nezávislých výběrů K Independent Samples Kruskal-Wallis Test, který mi ukáže, zda jsou významné statistické rozdíly ve středních hodnotách proměnných určujících postavení žen ve společnosti mezi pěti náboženskými skupinami. Nulovou hypotézou je, že mediány se ve všech skupinách rovnají. Ověřuji ji na hladině pravděpodobnosti $p=0,05$. Výsledek Kruskal Wallis testu je v tabulce č. 20.

Tabulka č. 20: Test o shodě rozdělení proměnných určujících postavení žen

Test Statistics ^{a,b}										
	sex_ratio	nadeje_z	fertilita	gramotnost_z	svatba_z	studium_vs	parlament	aktivita_z	aktivita_celkem	GII
Chi-Square	14,088	24,432	9,747	25,537	31,639	13,211	18,122	37,114	33,085	30,460
Df	4	4	4	4	4	4	4	4	4	4
Asymp. Sig.	,007	,000	,045	,000	,000	,010	,001	,000	,000	,000

a. Kruskal Wallis Test

b. Grouping Variable:
nabozenstvi

Zdroj: viz kapitola 6.1, SPSS 2007.

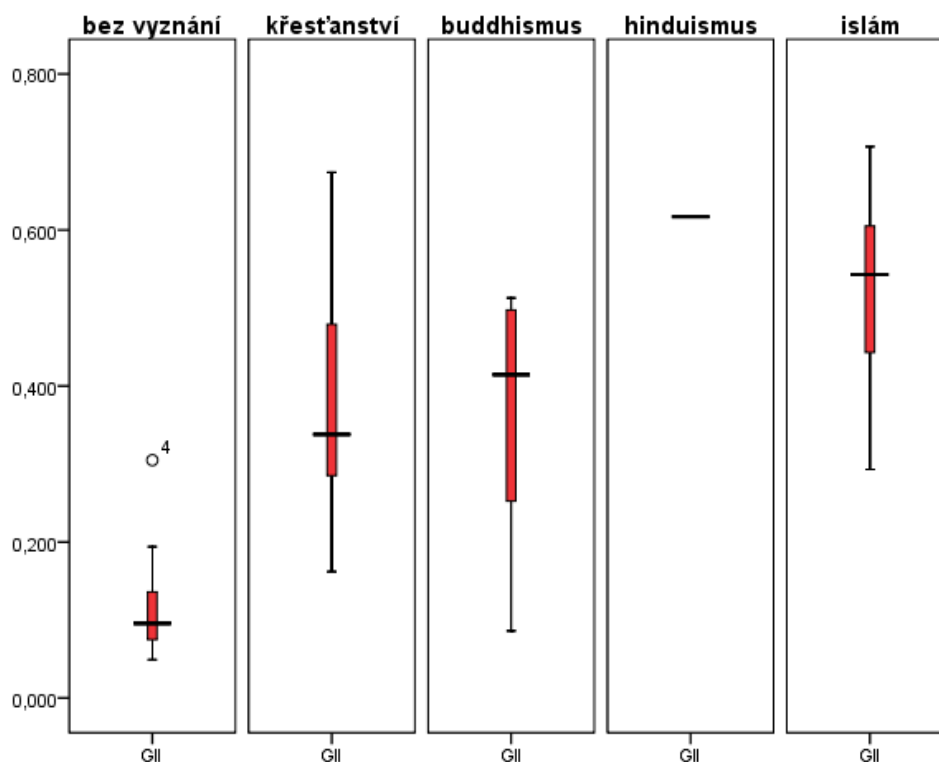
Jak lze vyčíst z tabulky č. 20, u všech ukazatelů postavení ženy ve společnosti jsou statisticky významné rozdíly mezi náboženskými skupinami ve středních hodnotách. Nulovou hypotézu tedy nemohu potvrdit a je potřeba přistoupit na alternativní hypotézu, tedy mediány alespoň dvou skupin se liší. Odpověď na otázku je ano, náboženství má na postavení ženy ve společnosti vliv, protože postavení žen je jiné v zemích s odlišným náboženstvím. Rozdílnosti mezi náboženstvími jsou představené v kapitolách 6.2 a 6.4.

Mohu konstatovat, že náboženstvím převládajícím v daném státě je podle hodnoty p ovlivněno hlavně to, kolik žen zde bude zapojeno do pracovního procesu a v kolika letech se ženy budou vdávat. Náboženství také významně ovlivňuje kvalitu života žen, protože také v gramotnosti žen a v naději dožití žen jsou výrazné rozdíly mezi náboženskými skupinami. Tyto ukazatele jsou ovlivněny ekonomickou a sociální vyspělostí daného státu.

Vzhledem k jeho významu pro tuto analýzu je potřeba vyzdvihnout statisticky velmi výrazné rozdíly mezi náboženstvími u indexu genderové nerovnosti (p hodnota 0,00). S přihlédnutím k tomu, že index genderové nerovnosti je jedním z nejrelevantnějších ukazatelů rovnosti mezi pohlavími a tedy postavení žen ve vztahu k mužům, lze konstatovat, že náboženství má výrazný vliv na postavení ženy ve společnosti.

Rozdíly v rozložení hodnot GII v náboženských skupinách vyjadřuje graf č. 6.

Graf č. 6: Rozdíly rozložení GII v náboženských skupinách

Poznámka: boxploty vyjadřují rozložení GII v náboženských skupinách: průměr, horní a dolní kvartil, maximum a minimum z přilehlých hodnot a odlehlou hodnotu u sk. bez vyznání (4 – Vietnam). Pro hinduistické státy je uvažována průměrná hodnota GII pro Indii.

Zdroj: United Nations Development Programme 2013b, SPSS 2007.

Z grafů je patrné, že největší rozdíly v rozložení GII jsou mezi věřícími státy a státy bez vyznání. U států bez vyznání má odlehlou hodnotu Vietnam (v SPSS č. 4) s GII 0,305. Nejmenší odchylku má skupina států bez vyznání. Pro hindiusmus analýza počítá s průměrným GII Indie. Tato střední hodnota je ovšem nejvyšší ze všech zkoumaných náboženských skupin.

Podívám se na postavení žen ve společnosti v rovině jednotlivých států vybraných pro analýzu. Sestavila jsem tabulku padesáti států a osmi proměnných použitých pro ověření předpokladu „nejlepší postavení mají ženy ve společnosti bez vyznání, dále v křesťanských, buddhistických a hinduistických státech a nejhorší v muslimských státech“. Státy jsem u každé proměnné seřadila od nejlepší hodnoty pro postavení žen po nejhorší (číslo jedna dostal stát s největší nadějí dožití žen, s nejvyšší gramotností žen atd.) a přiřadila jsem k nim čísla od 1 do 50 (stejná čísla dostaly státy, kde se hodnoty proměnných shodovaly). Dostala jsem tak následující tabulku.

Tabulka č. 21: Postavení žen ve vybraných státech

Stát	sex_ratio	nadeje_z	gramotnost_z	studium_vs	parlament	aktivita_z	aktivita_celkem	GII	Průměr	
1 Norsko	0,980	8 83,14	1 100,00	1 61	3 0,657	3 62	8 47	4 0,08	3 3,88	
2 Švédsko	0,980	8 83,63	8 99,00	1 59	5 0,808	1 59	10 47	4 0,05	1 4,75	
3 Finsko	0,960	6 83,02	9 99,00	1 54	9 0,739	2 56	12 48	3 0,08	3 5,63	
4 Dánsko	0,970	7 81,31	14 99,00	1 58	6 0,642	4 60	9 47	4 0,06	2 5,88	
5 Francie	0,960	6 84,73	7 99,00	1 55	8 0,367	9 51	16 47	4 0,11	6 7,13	
6 Německo	0,970	7 82,58	12 99,00	1 50	11 0,490	6 53	14 46	5 0,09	4 7,5	
7 Estonsko	0,840	1 79,19	18 99,00	1 62	2 0,263	18 57	11 50	1 0,19	11 7,9	
8 Vietnam	1,000	10 75,16	3 92,00	10 49	12 0,323	13 73	4 48	3 0,31	15 8,8	
9 Česko	0,950	5 80,83	15 99,00	1 56	7 0,282	16 50	17 43	8 0,14	9 9,8	
10 Tchaj-wan	1,010	13 81,53	13 96,80	5 5						10,3
11 Singapur	1,070	20 86,20	6 88,60	13 50	11 0,320	14 57	11 42	9 0,09	5 11,1	
12 Recko	0,960	6 82,79	10 94,20	7 50	11 0,266	17 45	19 42	9 0,16	10 11,1	
13 Japonsko	0,940	4 87,43	5 99,00	1 46	14 0,086	35 49	18 42	9 0,12	8 11,8	
14 Arménie	0,890	2 77,56	20 99,40	1 56	7 0,120	30 49	18 46	5 0,34	17 12,5	
15 Moldavsko	0,940	4 73,63	29 98,10	2 56	7 0,247	20 38	24 49	2 0,3	14 12,8	
16 Rumunsko	0,950	5 77,89	19 97,10	4 56	7 0,154	27 49	18 45	6 0,33	16 12,8	
17 Thajsko	0,980	8 76,33	25 90,50	11 56	7 0,188	23 64	7 46	5 0,38	18 13,0	
18 Jižní Korea	1,000	10 82,70	11 96,60	6 39	19 0,186	24 49	18 41	10 0,11	7 13,1	
19 Malta	0,990	8 82,26	2 93,90	8 56	7 0,095	32 35	25 35	14 0,27	12 13,5	
20 Mongolsko	1,000	10 71,23	32 97,90	3 60	4 0,175	25 54	13 46	5 0,41	19 13,9	
21 Venezuela	0,980	8 77,34	22 92,70	9 62	2 0,204	22 52	15 40	11 0,45	23 14,0	
22 Barma	0,990	8 67,71	37 93,90	8 58	6 0,064	36 75	3 49	2 2		14,3
23 Tunisko	0,990	9 77,42	21 65,30	24 60	4 0,365	10 26	32 27	22 0,29	13 16,9	
24 Srí Lanka	0,960	6 79,59	16 90,00	12 65	1 0,061	37 35	25 32	17 0,42	21 16,9	
25 Laos	0,980	8 64,76	41 63,00	27 43	16 0,333	12 77	2 50	1 0,51	28 16,9	
26 Kambodža	0,940	4 65,53	38 64,10	26 34	22 0,255	19 79	1 50	1 0,5	26 17,1	
27 Honduras	1,010	13 72,47	30 80,20	16 60	4 0,243	21 42	22 34	15 0,51	27 18,5	
28 Samoa	1,050	19 75,68	26 99,70	1 44	15 0,043	41 43	21 34	15 1		19,7
29 Alžírsko	1,010	13 76,57	23 60,10	29 60	19 58	6 0,462	7 15	37 17	24 0,41	20 19,9
30 Turecko	1,020	14 74,78	27 79,60	17 44	15 0,165	26 28	30 29	20 0,44	22 21,4	
31 Východní Timor	1,030	17 70,81	33 43,00	37 40	18 0,625	5 38	24 33	16 1		21,4
32 Maroko	0,970	7 79,32	17 43,90	36 47	13 0,204	22 26	32 27	22 0,543	29 22,3	
33 Írán	1,030	17 71,93	4 70,40	21 49	12 0,032	43 16	36 18	23 0,49	24 22,5	
34 Bhútán	1,100	23 68,79	36 60,00	31 40	18 0,093	33 66	6 42	9 0,5	25 22,6	
35 Irák	1,030	17 72,35	31 70,60	20 36	20 0,337	11 15	37 18	23 0,58	30 23,6	
36 Himáčalpraděš	1,026	16 65,00	40 76,60	17 40	18 0,044	40 44	20 44	7 0,62	32 23,8	
37 Komory	0,940	4 65,01	39 69,70	22 42	17 0,031	44 35	25 30	19 1		24,3
38 Čhattisgarh	1,009	12 62,00	45 60,59	28 40	18 0,122	29 40	23 43	8 0,62	32 24,4	
39 Tamilnádu	1,010	13 70,00	34 73,86	18 40	18 0,060	38 32	28 35	14 0,62	32 24,4	
40 Papua Nová Guinea	1,050	19 68,79	36 50,90	35 35	21 0,028	45 71	5 48	3 0,67	34 24,8	
41 Ándrapraděš	1,008	11 65,00	40 59,74	32 40	18 0,122	29 35	25 38	12 0,62	32 24,9	
42 Mauritanie	0,930	3 63,82	43 51,20	34 28	23 0,284	15 29	29 27	22 0,61	31 25,0	
43 Tripura	1,040	18 74,00	28 83,15	14 40	18 0,050	39 21	34 28	21 0,62	32 25,5	
44 Harijána	1,123	24 69,30	35 66,77	23 40	18 0,111	31 27	31 32	17 0,62	32 26,4	
45 Saudská Arábie	1,210	25 76,42	24 81,30	15 52	10 0,000	46 18	35 15	25 0,65	33 26,6	
46 Madhjadpraděš	1,070	20 58,01	47 60,02	30 40	18		27 33	13 0,62	32 26,7	
47 Rádžasthán	1,074	21 62,80	44 52,66	33 40	18 0,145	28 34	26 38	12 0,62	32 26,8	
48 Gudžarát	1,082	22 64,10	42 70,73	19 40	18 0,088	34 28	30 32	17 0,62	32 26,8	
49 Urísa	1,022	15 59,71	46 64,36	25 40	18 0,034	42 25	33 31	18 0,62	32 28,6	
50 Afghánistán	1,030	17 51,05	48 12,60	38 18	24 0,383	8 16	36 15	25 0,71	35 28,9	

	Bez vyznání
	Křesťanství
	Buddhismus
	Hinduismus
	Islám

Poznámka: postavení žen ve státě je stanoveno na základě hodnot ukazatelů, které jsou srovnány s ostatními vybranými státy. Celkové postavení žen ve státě je průměrem pořadí ukazatelů (poslední sloupec). Státy jsou seřazeny od nejlepšího postavení žen po nejhorší podle osmi faktorů v tabulce. **Zdroj:** viz kapitola 6.1, vlastní zpracování.

V tabulce jsou státy seřazeny podle průměrného pořadí ukazatelů postavení žen, od nejlepšího k nejhoršímu. Každý stát je podle legendy označen na základě toho, do které náboženské kategorie ji zahrnují.

První sloupec v tabulce nabízí několik obecných skutečností. Státy v kategorii bez vyznání se seřadily téměř všechny na první místa v postavení žen. Výjimkou je pouze Jižní Korea, která se hlavně díky malému počtu žen v parlamentu a na vysokých

školách posunula až za některé křesťanské a buddhistické státy. V této zemi i přesto, že má od února 2013 ženu v roli prezidentky, je stále málo žen aktivně se účastnících politického života a tradiční společnost omezuje ženy ve vysokoškolském studiu. Nově zvolená prezidentka by mohla inspirovat Jihokorejky pro výraznější veřejnou aktivitu a jejich postavení by tak mohlo mít dobrou perspektivu. Je ale patrné, že ženy mají ve státech bez vyznání nejlepší postavení.

Tchaj-wan se v tabulce dostal hned za státy bez vyznání proto, že u tohoto státu je několik ukazatelů nedostupných. Jeho umístění tak i přes vysokou gramotnost žen nelze považovat za relevantní.

Křesťanské a buddhistické státy se téměř rovnoměrně seřadily za země bez vyznání. Výjimkou je Papua Nová Guinea, kde sice hodně žen pracuje, ale naopak velmi málo jich působí v politice a je zde nízká gramotnost a naděje dožití žen. Na postavení žen zde bude mít vliv také velmi nízká ekonomická a sociální vyspělost státu. Z křesťanských zemí se nejlépe daří ženám v evropských státech, kde lze poukázat na vliv evropských demokratických tradic. Naopak třeba ve Východním Timoru jsou ženy výrazně zastoupeny v parlamentu, ale sociální ukazatele gramotnosti a naděje dožití žen jsou zde nízké.

Hinduistické státy Indie se seřadily do spodní třetiny tabulky. Nejlépe se ženy mají v Himáčalpradéši, Čhattísgarhu a Tamilnádu, nejhůře naopak v Uríse. Rozdíly mezi jednotlivými indickými státy ovšem nejsou nikterak výrazné. Ani z geografického hlediska zde nelze nalézt žádné pravidlo. Urísa má z hinduistických států nejmenší hodnotu HDP, což by mohlo vysvětlovat špatné postavení žen v tomto státě. Čhattísgarh má druhý nejvyšší ekonomický ukazatel a ekonomicky nejvyspělejší Harijána má průměrné postavení žen. Důvody pro takovéto seřazení hinduistických států by tak bylo potřeba hledat jinde.

Největší rozdíly v postavení žen jsou v muslimských státech. Nejlépe se mají ženy v Tunisku, Alžírsku či Turecku, což jsou státy geograficky blízké Evropě. Je zde tedy větší vliv demokratických a rovnostářských evropských tradic. V Tunisku lze zaznamenat významný podíl žen na vysokých školách a v parlamentu. Naopak nejhorší postavení mají ženy v Afghánistánu, což je země z výběru nejchudší, s nejnižším HDI a se slabou demokracií. Ekonomicky, sociálně a demokraticky slabá je také Mauritánie. Saúdská Arábie, s druhým nejhorším postavením žen z muslimských zemí, je ekonomicky nadprůměrně silným státem, ale ženy zde jsou veřejně a ekonomicky málo aktivní.

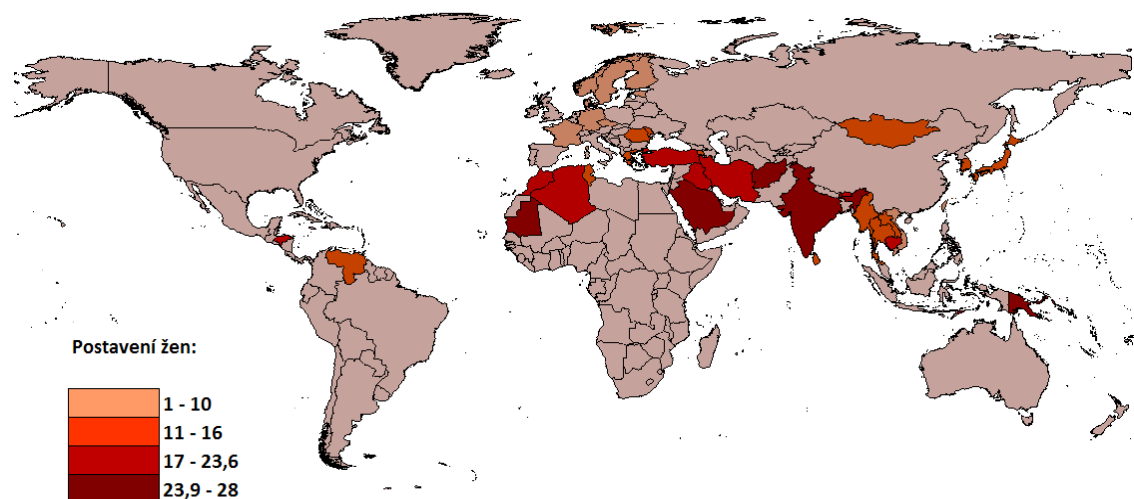

Podle toho, jak se státy v tabulce seřadily, je možné potvrdit významný vliv náboženství na postavení žen ve společnosti. Tento vliv je nejvýraznější u zemí zařazených do skupiny bez vyznání a u hinduistických států. Muslimské, křesťanské a hinduistické státy jsou na škále postavení žen více diverzifikované. Mohu tak znovu vyvrátit předpoklad „nejlepší postavení mají ženy ve společnosti bez vyznání, dále v křesťanských buddhistických a hinduistických státech a nejhorší v muslimských státech“ a ověřit výsledek první analýzy. Státy bez vyznání se od ostatních skupin zemí výrazněji odlišují, křesťanské jsou v postavení žen velmi podobné buddhistickým. Muslimské státy Tunisko, Alžírsko, Turecko, Maroko, Írán a Irák vykazují v postavení žen lepší hodnoty než státy v Indii. Díky těmto šesti státům, které jsou v porovnání s ostatními muslimskými státy ekonomicky i sociálně vyspělejší (spolu se Saúdskou Arábií), lze islám zařadit v postavení žen výše než státy hinduistické.

Na úrovni národních států mají ženy nejlepší postavení v Norsku, Švédsku, Finsku a Dánsku, nejhorší naopak v Afghánistánu, Saúdské Arábii, Mauritanii a Indii.

Na základě tabulky č. 20 jsem státy zanesla do následující mapy. Rozdělila jsem je na 4 skupiny podle postavení žen v daném státě, kdy ve státech s nejsvětější barvou je postavení žen nejlepší. Dělitkem na dvě skupiny byl průměr ukazatelů podle tabulky č. 21 a následně průměry dvou rozdělených skupin.

Obrázek č. 3: Vybrané státy světa podle postavení žen

Poznámka: ke státům jsou přiřazena čísla od 1 do 28 podle průměru hodnot proměnných vyjadřujících postavení žen. Jsou rozděleny do čtyř skupin, kdy nejlepší postavení žen je ve skupině s průměrem 1 – 10. Indie je analyzována podle deseti federálních států s nejvyšším podílem hinduistů. **Zdroj:** tabulka č. 21, ArcMap 2013.

Při pohledu na mapu v obrázku č. 3 lze konstatovat, že státy s nejlepším postavením žen se ve většině koncentrují v Evropě. Naopak nejhorší postavení žen je ve státech v Jižní a Jihozápadní Asii a západní Africe. V oblasti Jihovýchodní Asie jsou státy s postavením žen na škále od nejlepšího (Vietnam) po nejhorší (Papua Nová Guinea), zde je tedy role žen ve společnosti značně diverzifikovaná. Velmi dobré postavení žen je v regionu Východní Asie. Státy Střední a Jižní Ameriky lze označit v postavení žen za průměrné.

7. Závěr

Náboženství je jedním z faktorů, který významně ovlivňuje chování společnosti. Vzhledem k tomu, že náboženská dogmata a tradice každé věrouky byly vytvářeny v jiném prostředí, čase a jinými lidmi, i postavení ženy v jednotlivých náboženských společnostech se liší. Cílem předkládané práce bylo komparovat státy se čtyřmi vybranými náboženstvími: křesťanstvím, buddhismem, hinduismem a islámem a státy „bez vyznání“ v postavení žen ve společnosti a nalézt odpověď na klíčovou otázku práce: **Jak výrazný vliv má náboženství na postavení ženy ve společnosti?**

Teoretická část práce se pokusila o utříbení konceptů a literatury na téma feministická geografie (stejně tak její východiska feminismus a genderová studia), geografie náboženství a postavení žen ve čtyřech vybraných náboženstvích a v kategorii „bez vyznání“. V rámci kapitoly Geografie náboženství byly představeny hlavní výzkumné směry oboru a také vybrané religie, jejich původ a základní normy. Poslední kapitoly se snažily vystihnout nejdůležitější rysy jednotlivých náboženství, které mohou ovlivňovat roli ženy ve společnosti.

V rámci analýzy statistických dat a následné komparace religii v postavení žen na základě prostudované literatury jsem došla k závěru, že nejlepší postavení mají ženy ve společnosti bez vyznání, dále v křesťanských, buddhistických a hinduistických státech a nejhorší v muslimských státech. Stanovila jsem tak první předpoklad práce.

Empirická část představila nejprve vybrané proměnné, které podle mého názoru ovlivňují postavení ženy ve společnosti. V primární analýze byla komparována náboženství na základě vybraných faktorů a hlavně byla představena a podrobně prozkoumána korelační tabulka proměnných. Dospěla jsem k závěru, že podíl věřících a význam náboženství ve společnosti vybraných států je faktor, který ovlivňuje téměř všechny ostatní proměnné vstupující do analýzy. Ukázalo se, že rozbor korelací a popisné analýzy nastínil spoustu otázek, kterým by se mohlo věnovat další studium tohoto tématu. Některé problémy, kterými se práce zabývá, byly již pomocí základní analýzy a korelací zodpovězeny. Dokázala jsem tak reagovat na jednu otázku práce, tedy **jestli se věřící ženy vdávají dříve než nevěřící**. Ženy ve státech s převahou věřících se vdávají v průměru o 7 let dříve než ženy ve státech kategorie „bez vyznání“.

V otázce **„je menší genderová rovnost ve státech, kde je náboženství zakotveno v ústavě?“** jsem dospěla pomocí statistické analýzy k odpovědi, že genderová nerovnost se zde neliší od států bez státního náboženství. Status náboženství

tedy nemá vliv na index genderové nerovnosti. Tento závěr dokresluje příklad Turecka. Faktorem, který náboženský status v zemi ovlivňuje, je podíl věřících. Zajímavostí bylo podívat se na státy s převahou obyvatel bez vyznání, ve kterých je jako oficiální státní náboženství stanovený protestantismus (skandinávské státy). Zdá se, že státní náboženství nemá na genderovou rovnost, resp. nerovnost ve skandinávských zemích vliv.

Dále jsem se pokusila ověřit pomocí metod statistické analýzy čtyři předpoklady, které jsem si pro práci stanovila v jejím úvodu. Prvním z nich je, že **nejlepší postavení mají ženy ve společnosti bez vyznání, dále v křesťanských, buddhistických a hinduistických státech a nejhorší v muslimských státech.**

Analýza ukázala, že náboženské skupiny lze podle průměrných hodnot proměnných (sex ratio, naděje dožití žen, gramotnost žen, podíl žen na vysokých školách, podíl žen v parlamentu, ekonomická aktivita žen, podíl žen v dospělé pracující populaci a index genderové nerovnosti) seřadit od pro ženy nejpříznivějších hodnot následovně: bez vyznání, křesťanství, buddhismus, islám, hinduismus. První předpoklad práce se tedy ukázal jako nepřesný, protože analýza poukázala na lepší hodnoty pro postavení žen v muslimských než v hinduistických státech.

Státy bez vyznání se ve většině proměnných výrazně odlišují od ostatních skupin. Jedná se o státy ležící převážně v ekonomicky vyspělé Evropě (hlavně ve Skandinávii) a v průměru s téměř dvojnásobným hrubým domácím produktem, než má skupina buddhistických států. Vysoká ekonomická vyspělost státu tak významně ovlivňuje většinu zkoumaných proměnných. Velmi podobné je postavení žen v křesťanských a buddhistických státech, kdy křesťanky mají celkově lepší pozici, ale méně pracují a méně se podílejí na politickém rozhodování.

Očekávala jsem, že nejhorší postavení mají ženy v muslimských společnostech, a to i vzhledem k tomu, že ženy zde nemají rovnoprávné postavení s muži v právních předpisech, v manželství či ve veřejném působení. Ukázalo se ovšem, že v indických státech je postavení žen podle představených parametrů ještě horší. Svou roli v tomto srovnání může hrát několik faktorů, jako je například výrazně slabší ekonomika či nízký index lidského rozvoje v těchto státech.

Práce se rovněž pokusila o zhodnocení úrovně vlivu genderové nerovnosti na ekonomickou vyspělost státu. Dalším zkoumaným předpokladem bylo tvrzení, že **výraznější zapojení žen do veřejné sféry a jejich vyšší vzdělanost mají pozitivní vliv na socioekonomický rozvoj státu.** Očekávala jsem, že na hodnoty hrubého

domácího produktu a indexu lidského rozvoje má vliv ekonomická aktivita žen, jejich podíl v parlamentu a na vysokých školách. Statistickou analýzou dostupných dat jsem zjistila, že působení žen ve veřejné sféře v rovině politické má kladný vliv na socioekonomický rozvoj státu. Rovněž se mi podařilo prokázat, že zvyšující se podíl vysokoškoláček v zemi kladně ovlivňuje ekonomickou vyspělost státu. Existují ovšem i jiné faktory (jako například politika státu, nerostné bohatství, poloha nebo charakter vysokoškolského systému), které mají na zkoumané parametry vliv. Jejich analýza ale nebyla cílem této práce.

Vliv ekonomické aktivity žen na hospodářskou vyspělost státu nelze na základě použitého statistického testu dokázat. Některé studie na toto téma (Aguirre 2012, Mammen, Paxson 2000) tento vztah potvrzují. Tvrdí, že podpora žen v jejich ekonomické aktivitě napomůže ekonomickému rozvoji státu, i když vliv práce žen na hospodářství je v každém státě jiný. Záleží jak na stupni jeho vyspělosti, tak například na náboženství, které v zemi převažuje, nebo na legislativních normách. Tento předpoklad tedy mohu částečně potvrdit, a to vzhledem k vlastní analýze i k dalším dostupným zdrojům.

Role žen v politice je už po staletí v mnohých státech v poměru k mužům nevýrazná, i když se tato situace postupně mění. Předpoklad, že **náboženství ovlivňuje participaci žen ve veřejné sféře a tím i demokracii daného státu**, se mi podařilo na základě statistické analýzy dat ověřit. Na tento vztah má přímý vliv náboženství, protože ovlivňuje působnost žen v politice a tím i demokracii ve státě. Náboženství mohu na základě studovaných dat označit za aspekt důležitý pro politiku států a svobodu jejich občanů.

Ženy podle studované literatury (Paxton, Kunovich, Hughes 2007, Phillips 1998, Verveer 2011) podporují demokracii tím, že jsou přístupnější mezistranickému vyjednávání, zabývají se dodržováním občanských práv, nepodporují korupci a soustředí se na slabší obyvatele státu. Jejich vyšší zastoupení v parlamentu pomáhá nejen zlepšení demokracie v zemi, ale i podpoře ochrany životního prostředí nebo potírání drog. Otázkou je, jestli kvóty nebo rezervovaná místa pro ženy v legislativních orgánech států mohou tuto situaci změnit a jestli je tento postup relevantní. Ze zkušenosti Indie, kde jsou v městských a obecních zastupitelstvech kvóty zavedeny a tyto orgány údajně efektivněji spravují veřejné služby (Verveer 2011), se zdá, že by tato praxe mohla být účinná.

Ženy se nejvíce podílejí na politice ve státech bez vyznání, v dalších zemích je jejich podíl výrazně menší a mezi náboženstvími vyrovnanější. Vyzdvihnout je potřeba podíl žen v parlamentech muslimských států, který je druhý nejvyšší ve zkoumaných skupinách. V polovině z vybraných muslimských států je žen v parlamentu v poměru k mužům dokonce více než v Česku.

Předpoklad „**náboženství umocňuje genderovou nerovnost**“ vychází z mého přesvědčení, že na tvorbě náboženských tradic se podíleli a podílejí hlavně muži a ženy jsou náboženskými normami a zvyky směřovány spíše do domácnosti než do pracovního procesu či politiky. Tento předpoklad jsem ověřila pomocí regresních analýz a testu rozdílů ve středních hodnotách zkoumaných proměnných mezi vybranými náboženskými kategoriemi. Dospěla jsem k závěru, že náboženství má vliv na genderovou nerovnost. Ve společnostech více ovlivněných náboženstvím jsou ženy vytlačovány z politiky, ekonomiky a z vysokých škol na úkor mužů. Náboženství má vliv rovněž na nerovnost mezi pohlavími ze socio-demografického hlediska (naděje dožití, gramotnost a věk při uzavření manželství). V těchto faktorech náboženství ovlivňuje více ženy než muže a zvyšuje tak genderové rozdíly.

Podle některých konzultovaných zdrojů (Guiso, Sapienad, Zingales 2003) náboženství opravdu negativně ovlivňuje postavení žen, protože se je snaží vyloučit ze sociálních a politických aspektů života společnosti. Věřící jsou konzervativnější například ve vztahu k ekonomické aktivitě žen. Také samotné věřící ženy vzhledem k tradicím, které je obklopují, příliš netíhnou k veřejným aktivitám. Ovšem každá věrouka se k ženské veřejné působnosti staví trochu jinak.

Jak výrazný vliv má náboženství na postavení ženy ve společnosti? To je otázka, které se prolíná celou předkládanou prací. Již rozbor literatury v teoretické části práce naznačuje, že náboženství ovlivňuje postavení žen. V empirické části byl tento vliv potvrzen již během primární analýzy dat, kde se ukázalo, že průměrné hodnoty proměnných se v náboženských skupinách liší. Tento závěr byl následně ověřen pomocí statistického testu o shodě rozdělení středních hodnot. Ukázalo se, že mezi zkoumanými náboženstvími je největší rozdíl v ekonomické aktivitě žen a jejich podílu na pracovním trhu, v průměrném věku žen při sňatku a v indexu genderové nerovnosti. I v ostatních proměnných existuje statisticky významný rozdíl mezi vybranými religii.

V rámci analytické části práce se mi podařilo dojít k několika zajímavým výsledkům týkajícím se postavení žen, náboženství, ekonomiky země, demokracie, vzdělání či politického rozhodování. Dospěla jsem tak k cíli, který jsem si předeslala,

a sice komparovat náboženství v postavení žen. Zjistila jsem, že věrouka převládající ve společnosti má vliv na roli a postavení žen ve společnosti a ovlivňuje i některé další oblasti fungování státu. Rovněž se mi podařilo analyzovat všechny předpoklady a částečně zodpovědět nastíněné otázky.

Zdá se, že náboženství má výrazný vliv na postavení žen ve společnosti. Například postavení žen v muslimských státech a v Indii je jiné než ve společnostech křesťanských, buddhistických nebo bez vyznání. Ovšem všechna náboženství v jistém smyslu umocňují genderové nerovnosti a postavení ženy ve společnosti záleží na mnohých dalších faktorech. Bylo by potřeba kvalitativního výzkumu, abychom mohli ověřit, proč tomu tak je a co ženy samy považují za lepší postavení ve společnosti.

Z výsledků práce lze vyvodit například to, že státy by měly podporovat genderovou rovnost a tím usnadnit ženám ekonomickou aktivitu, plně je podpořit ve vzdělávání, na trhu práce a zároveň se snažit o jejich větší participaci v politice. Tím přispějí k posílení demokracie a napomohou ekonomickému rozvoji státu.

Jedná se ovšem o složitou tematiku, která by si zasloužila hlubší rozpracování. Analýza, o kterou jsem se pokusila v rámci své diplomové práce, by mohla být východiskem pro další výzkum. Otázka, kterou je potřeba si položit, zní: proč? Proč náboženství ovlivňuje to, jak se společnost chová k ženám a jestli jim umožňuje být ekonomicky nebo politicky aktivními? Proč mají ženy jiné postavení v různých náboženstvích? Proč jsou státy s větším podílem žen v parlamentu demokratičtější? Otázek vyplývajících z výsledků analýz v předkládané práci by se dalo najít mnoho a jejím cílem nebylo na ně odpovědět. Analýzou těchto nastíněných problémů bych se ráda věnovala v rámci dalšího studia této problematiky.

Seznam literatury

AGUIRRE, D. a kol. (2012): Empowering the Third Billion. Women and the World of Work in 2012. Booz & Company. Dostupné z: http://www.booz.com/media/uploads/BoozCo_Empowering-the-Third-Billion_Full-Report.pdf (cit. 19. 3. 2013).

ACHIN, K. (2012): India Considers Reserving Parliament Seats for Women. Voice of America. 2. 5. 2012. Dostupné z: <http://www.voanews.com/content/india-considers-reserving-parliament-seats-for-women-150002215/369876.html> (cit. 19. 3. 2013).

AITCHISON, C. a kol. (2007): Geographies of Muslim identities: diaspora, gender and belonging. Ashgate, Aldershot, 208 s.

BARRO, R. J., McCLEARY, R. M. (2004): Which countries have state religions? National bureau of Economic Research, Cambridge. Dostupné z: <http://www.nber.org/papers/w10438> (staženo 15. 2. 2013).

BLAŽEK, M. ROCHOVSKÁ, A. (2006): Feministické geografie. Geo-grafika, Bratislava, 188 s

BRACE, C., BEILEY, A. R., HARVEY, D. C. (2006): Religion, place and space: a framework for investigating historical geographies of religious identities and communities. In: Progress in Human Geography, 30, č. 1, s. 28-43.

DEL CASINO Jr, V. J. (2009): Social Geography. Critical Introductions to Geography. Wiley-Blackwell, Chichester, 336 s.

DHAMMANANDA, K. (1992): Postavení ženy v buddhismu. In: Buddhismus: antologie theravádového buddhismu. CAD Press, Bratislava, 188 s.

DRÁPAL, D. (2003): Emancipace žen v církvi? Návrat domů, Praha, 117 s.

FALAH, G. W., NAGEL, C. (2005): Geographies of Muslim women: gender, religion, and space. Guilford Press, New York, 337 s.

FREEMAN, C. (2001): Is local:global as feminine:male? Rethinking the gender of globalization. Journal of Women in Culture and Society, 26, s. 1007–37.

FRIEDMAN, S. (1998): *Mappings: feminism and the cultural geographies of encounter*. Princeton University Press, Princeton NJ, 360 s.

GUIZO, L., SAPIENZAD, P., ZINGALES, L. (2003): People's opium? Religion and Economic Attitudes. *Journal of Monetary Economics*, 50, s. 225–282. Dostupné z: <http://www.nber.org/papers/w9237> (cit. 23. 3. 2013).

HAMPLOVÁ, D. (2011): Náboženství a pohlaví: Proč jsou ženy zbožnější než muži? *Sociologický časopis*, 47, č. 2, s. 297-323.

HARDING, S. (1986): *The Science Question in Feminism*. Cornell University Press, 271 s.

HAVLÍČEK, T. (2003): Religiózní struktury a procesy v makroregionech světa. In: Jančák, V. a kol.: *Geografie na cestách poznání*. Univerzita Karlova, Praha, 197 s.

HAVLÍČEK, T., HUPKOVÁ, M. (2008): Religious landscape in Czechia: new structures and trends. *Geografie-Sborník ČGS*, ročník 113, č. 3, s. 302-319.

HENKEL, R. (2011): Are Geographers Religiously unmusical? Positionalities in Geographical Research on Religion. *Erdkunde*, 65, č. 4, s. 389-399.

HOPKINS, P. a kol. (2007): Introduction: Geographies of Muslim Identities. In: Aitchison, C. a kol. (2007): *Geographies of Muslim identities: diaspora, gender and belonging*. Ashgate, Aldershot, s. 1-11.

HUNTINGTON, S. (2001): *Střet civilizací: boj kultur a proměna světového řádu*. Rybka Publishers, Praha, 447 s.

CHAFETZ, J. S. (1999): Varieties of gender theory in sociology. In: Chafetz, J. S.: *Handbook of gender sociology*. Kluwer/Plenum, New York.

JACOBS, J., NASH, C. (2003): Too little, too much: cultural feminist geographies. *Gender, Place and Culture - A Journal of Feminist Geography*, 10, č. 3, s. 265–79.

JANDOUREK, J. (2010): *Vzestup a pád moderního ateismu*. Grada, Praha, 112 s.

KABEER, N. (2003): Gender mainstreaming in poverty eradication and the millenium developemnt goals. *A Handbook for Policy-makers and Other Stakeholders*.

Commonwealth Secretariat/IDRC/CIDA, 240 s. Dostupné z: http://web.idrc.ca/en/ev-42964-201-1-DO_TOPIC.html (cit. 22. 3. 2013).

KNOTKOVÁ-ČAPKOVÁ, B. (2008): *Obrazy ženství v náboženských kulturách*. Paseka, Praha–Litomyšl, 351 s.

KNOTKOVÁ-ČAPKOVÁ, B. a kol. (2004): *Základy asijských náboženství*, 1. díl. Karolinum, Praha, 268 s.

KOFMAN, E., PEAKE, L. (1990): Into the 1990s: a gendered agenda for political geography. *Political Geography Quarterly*, s. 313–36.

KOKAISL, P. (2009): *Geografie náboženství: Úvod do problematiky studia světových náboženství*. Provozně ekonomická fakulta ČZU, Katedra psychologie, Praha, 265 s.

KONG, L. (2010): Global shift, theoretical shifts: Changing geographies of religion. *Progress in Human Geography*, 34, č. 6, s. 755-776.

KONG, L. (2004): Religious Landscapes. In: v Duncan, J., Johnson, N., Schein, R. (eds.): *A companion to cultural geography*. Blackwell, Oxford, s. 365-381.

KONG, L. (2001): Mapping 'new' geographies of religion: politics and poetics in modernity. *Progress in Human Geography*, 25, s. 211–33.

KONG, L. (1990): Geography and religion: Trends and prospects. *Progress in Human Geography*, 14, Č. 3, s. 355-371.

KREJČÍ, J. (2009): Ženy ve spektru civilizací. Klíčový problém ve vývojové perspektivě. In: Tomeš, J. (ed.): *Ženy ve spektru civilizací. K proměnám postavení žen ve vývoji lidské společnosti*. Sociologické nakladatelství, Praha, s. 9-21.

KROPÁČEK, L. (1996): *Islámský fundamentalismus*. Vyšehrad, Praha, 263 s.

LOPEZ, D. (2003): *Příběh buddhismu*. Barrister & Principal, Brno, 253 s.

MACHÁLEK, V. (2010): *Ženy v náboženstvích světa*. Dostupné z: <http://vit-machalek.blogger.cz/Religionistika/Zeny-v-nabozenstvich-sveta> (cit. 17. 1. 2013).

MAMMEN, K., PAXSON, Ch. (2000): Women's Work and Economic Development. The Journal of Economic Perspectives, 14, č. 4, s. 141-164. Dostupné z: <http://www.jstor.org/stable/2647079> (cit. 20. 3. 2013).

MARKOVÁ, D. (1998): Women in Hindu and Muslim Communities. In: Krejčí, J.: Islam in Contact With Rival Civilizations: Four Views of the Challenge and Response. Filosofia, Praha, s. 63-89.

MASSEY, D. (1994): Space, place and gender. Polity, London, 280 s.

MATLOVIČ, R. (2001): Geografia religii. Fakulta humanitných a prírodných vied Prešovskej univerzity v Prešove, Katedra geografie a geoekológie, Prešov, 375 s.

MENDEL, M. (2002): Žena, láska, rodina. In: Křikavová, A. (a kol.): Islám: ideál a skutečnost. Baset, Praha, 311 s.

PAVLÍK, P. (1998): Ženy v buddhismu. Přednáška na Vltavské 21. 4. 1998 v cyklu Buddhistické večery. Dostupné z: <http://www.lampa.cz/prednasky/zeny.html> (cit. 17. 1. 2013).

PAXTON, P., KUNOVICH, S., HUGHES, M. M. (2007): Gender in Politics. Annual Review of Sociology, 33, s. 263-284. Dostupné z: <http://www.jstor.org/stable/29737763> (cit. 24. 3. 2013).

PEACH, C. (1992): Islam in Europe. Geography Review 5(3), s. 2-6.

PEACH, C., GLEBE, G. (1995): Muslim minorities in western Europe. Ethnic and Racial Studies 18, s. 26-45.

PHILLIPS, A. (1998): Democracy and representation: or, why should it matter who our representatives are? Feminism and politics, Oxford University Press, New York, s. 223-240. Dostupné z: <http://www.newschool.edu/tcds/krakow/kr08gen/session6/anne%20phillips%20-%20democracy%20and%20representation.pdf> (cit. 2. 3. 2012).

REGAN, P. M., PASKEVICIUTE, A. (2003): Women's Access to Politics and Peaceful States. Journal of Peace Research, 40, č. 3, s. 287-302. Dostupné z: <http://www.jstor.org/stable/3648332> (cit. 20. 3. 2013).

- RIDGEWAY, C. a kol. (2004): Unpacking the Gender System: A Theoretical Perspective on Gender Beliefs and Social Relations. In: *Gender and Society*, 18, č. 4, s. 510-531. Dostupné z: www.jstor.org/stable/4149448.
- ROSE, G. (1993): *Feminism and geography: the limits of geographical knowledge*. Polity, Cambridge, 205 s.
- ROSE, G., OGBORN, M. (1998): *Feminism and historical geography*. *Journal of Historical Geography*, 14, s. 405-9.
- SAMUELSSON, E. (2012): *A Brief History of Gender Studies*. Linköping University, Gender Studies. Dostupné z: <http://www.tema.liu.se/tema-g/grundutb/a-brief-history-of-gender-studies?l=en> (cit. 20. 1. 2013).
- SEETHALAKSHMI, S. (2008): Law schools set aside 30% quota for girls. *The Times of India*. 2. 2. 2008. Dostupné z: http://articles.timesofindia.indiatimes.com/2008-02-02/india/27784021_1_law-schools-foreign-students-horizontal-reservation (cit. 19. 3. 2013).
- SHARP, J. (2009): *Geography and gender: what belongs to feminist geography? Emotion, power and change*. *Progress in Human Geography*, 33, č. 1, s. 74–80.
- SHARP, J. (2007): *Geography and gender: finding feminist political geographies*. *Progress in Human Geography*, 31, č. 3, s. 381-387.
- SHARP, J. (2004): *Feminism*. In Duncan, J. a kol.: *A companion to cultural geography*. Blackwell, Oxford, s. 66-79.
- SRINIVASAN, P., LEE, G. R. (2004): *The Dowry System in Northern India: Women's Attitudes and Social Change*. *Journal of Marriage and Family*, 66, s. 1108-1117.
- STAEHELI, L. (2001): *Of possibilities, probabilities and political geography*. *Space and Polity*, 5, s. 177–89.
- STAEHELI, L. a kol. (2004): *Mapping women, making politics: feminist perspectives on political geography*. Routledge, London and New York.

STUMP, R. (2008): *The Geography of Religion*. Rowman and Littlefield Publishers, Maryland, 422 s.

SURYANARAYANA, M. H. a kol.(2011): *Inequality-adjusted Human Development Index for India's States*. United Nations Development Programme. Dostupné z: http://www.in.undp.org/content/dam/india/docs/inequality_adjusted_human_development_index_for_indias_state1.pdf (cit. 4. 2. 2013).

TICKNER, J.A. (2002): *Feminist perspectives on 9/11*. *International Studies Perspectives*, 3, s. 333–50.

UJHELYIOVÁ, Z. (2010): *Islám a křesťanství se zohledněním ženské otázky. Srovnávací studie*. Diplomová práce. Univerzita Karlova v Praze, Katolická teologická fakulta, Katedra teologické etiky a spirituální teologie. Praha, 112 s.

VERVEER, M. (2011): *The Political and Economic Power of Women*. Center for International Private Enterprise. 20. Června 2011, Washington, DC. Dostupné z: <http://www.state.gov/s/gwi/rls/rem/2011/167142.htm> (cit. 19. 3. 2013).

ZALANGA, S. (2007): *Islam and National Development: A Cross-Cultural Comparison of the Role of Religion in the Proces of Economic Development and Cultural Change*. In: Aitchison a kol. (2007): *Geographies of Muslim identities: diaspora, gender and belonging*. Ashgate, Aldershot, s. 165-187.

ZUCKERMAN, P. (2007): *Atheism: Contemporary Rates and Patterns*. In: Martin, M. (ed.): *Cambridge Companion to Atheism*, University of Cambridge Press, s. 47-69. Dostupné z: <http://www.pitzer.edu/academics/faculty/zuckerman/Ath-Chap-under-7000.pdf> (staženo 17. 11. 2012).

Informační prameny

Adherents.com (2013). National & World Religion Statistics - Church Statistics - World Religions. <http://www.adherents.com> (cit. 17. 1. 2013).

UNICEF (2001). Age of Marriage, India. Dostupné z: http://www.unicef.org/india/Media_AGE_AT_MARRIAGE_in.pdf (cit. 14. 2. 2013).

ArcMap 2013. ArcGIS 10.1. Souřadnicový systém: S-JTSK Krovak_east_north, Použitá data: world_countries_wgs84_region.

Census of India (2011). Dostupné z: <http://www.census2011.co.in> (cit. 3. 2. 2013).

Census of India (2001). Dostupné z: http://www.censusindia.gov.in/Census_Data_2001 (cit. 2. 2. 2013).

Census of India (1991). Chhattisgarh Government. Official Website of Government Of Chhattisgarh. Dostupné z: <http://cg.gov.in/development/cdevelopment.htm> (cit. 2. 2. 2013).

Democracy index (2010). Democracy in retreat. A report from the Economist Intelligence Unit, 46 s. Dostupné z: <http://www.eiu.com/> (staženo 1. 3. 2013).

Economic Review of Tripura (2010-11). Directorate of Economics & Statistics Planning (Statistics) Department Government of Tripura, Agartala. Dostupné z: http://www.destripura.nic.in/review2010_11.pdf (cit. 3. 2. 2013)

Global Database of Quotas for Women (2013). <http://www.quotaproject.org/> (staženo 24. 3. 2013).

International Labour Office, Table 1 (2011). Labour force participation rate, published in Key Indicators of the Labour Market (KILM). Dostupné z: <http://www.ilo.org/public/english/employment/strat/kilm> (cit. 2. 2. 2013).

Inter-Parliamentary Union (2012a). Parline database on women in parliament. Dostupné z: <http://www.ipu.org/wmn-e/classif.htm> (cit. 20. 2. 2013).

Inter-Parliamentary Union (2012b). Women in Parliament in 2011. The Year in Perspective. Dostupné z: <http://www.ipu.org/pdf/publications/wmnpersp11-e.pdf> (cit. 23. 3. 2013).

Ministry of Health and Family Welfare, government of India (2001-6). Life Expectancy and Infant Mortality Rates for Selected Indian States. Dostupné z: <http://infochangeindia.org/women/statistics/life-expectancy-and-infant-mortality-rates-for-selected-indian-states.html> (cit. 2. 2. 2013).

National Population Stabilization Fund (2008). Sample Registration System. Total Fertility Rate. Dostupné z: http://www.jsk.gov.in/total_fertility_rate.asp (cit. 2. 2. 2013).

Počet členů parlamentů indických států (cit. 4. 2. 2013).

- Andra Pradesh Legislature (2013). Women in legislature. Dostupné z: <http://www.aplegislature.org/women-in-legislature>.
- Vasundara, R. (2011): The Times of India. Fewer women in the 14th Tamil Nadu Assembly, 15. 5. 2011. Dostupné z: <http://timesofindia.indiatimes.com/home/specials/assembly-elections-2011/tamil-nadu/Fewer-women-in-the-14th-Tamil-Nadu-Assembly/articleshow/8327860.cms>.
- Zeenews India. Gujarat Election Results 2012: 16 women MLAs make it to assembly, 21. 12. 2012. Dostupné z: http://zeenews.india.com/state-election-2012/gujarat/gujarat-election-results-2012-16-women-mlas-make-it-to-assembly_818181.html.
- Haryana vidhan sabha (2013). Dostupné z: <http://haryanaassembly.gov.in/SearchMLAInformation.aspx>.
- Himachal Pradesh Legislative Assembly (2013). Dostupné z: <http://hpvidhansabha.nic.in/rExmembers.asp>.
- Chhattisgarh Legislative Assembly (2013). Dostupné z: <http://cgvidhansabha.gov.in/english/englishindex.htm>.

- Orissa Legislative Assembly (2013). Dostupné z: http://www.orissa.oriyaonline.com/orissa_legislative_assembly.html.
- Rajasthan Legislative Assembly (2013). Dostupné z: <http://rajassembly.nic.in/Women.asp>.
- Tripura Legislative Assembly (2013). Dostupné z: <http://tripuraassembly.nic.in/current%20members%20profilenew.pdf>.

Registrar General of India (2010). Annual estimates of Total Fertility rate by residence, India and bigger States, 2005-10. Dostupné z: http://planningcommission.nic.in/data/datatable/0904/tab_137.pdf (cit. 2. 2. 2013).

SPSS 2007. Statistical Package for the Social Sciences, verze 16.0.

The Gazette of India. Prohibition of Child Marriage Act, 2006. New Delhi, 11. ledna 2007. Dostupné z: <http://wcd.nic.in/cma2006.pdf> (cit. 19. 3. 2013).

UNESCO Institute for Statistics (2013). Dostupné z: <http://www.uis.unesco.org> (cit. 20. 2. 2013).

United Nations Development Programme (2013a). International Human Development Indicators. Indices & Data. Gender Inequality Index. Dostupné z: <http://hdr.undp.org/en/statistics/gii/> (cit. 20. 2. 2013).

United Nations Development Programme (2013b). International Human Development Indicators. Database. Dostupné z: <http://hdr.undp.org> (cit. 2. 2. 2013).

United Nations Development Programme International (2013c). Human Development Indicators. Indices & Data. Human Development Index. Dostupné z: <http://hdr.undp.org/en/statistics/hdi/> (cit. 20. 2. 2013).

United Nations Entity for Gender Equality and the Empowerment of Women (2013). World Leaders Draw Attention to Central Role of Women's Political Participation in Democracy. Dostupné z: <http://www.unwomen.org/2011/09/world-leaders-draw-attention-to-central-role-of-womens-political-participation-in-democracy/#jointstatement> (cit. 2. 3. 2013).

United Nations Statistics Division. United Nations, Department of Economic and Social Affairs, Population Division (2011). Dostupné z: <http://unstats.un.org/unsd/demographic/products/indwm/> (cit. 14. 2. 2013).

World Factbook (2013). Washington, DC: Central Intelligence Agency. Dostupné z: <https://www.cia.gov/index.html> (cit. 1-4/2013).

United Nations, Department of Economic and Social Affairs, Population Division. World Marriage data (2008). Dostupné z: <http://unstats.un.org/unsd/demographic/products/indwm/> (cit. 14. 2. 2013).

Žena – zrcadlo společnosti. Hlas, 1997, 15, č. 7–12 (nestránkováno). Dostupné z: http://al-islam.cz/images/stories/knihovna/casopisy/casopis-hlas/1997_7-12.pdf (cit. 18. 1. 2013).

Přílohy

Příloha č. 1: Výchozí tabulka proměnných

Stát	Náboženství	Podíl věřících	Podíl náboženských příslušníků	Státní náboženství	Sex ratio	Naděje dožití při narození - muži	Naděje dožití při narození - ženy	Fertilita
Česko	bez vyznání	42	58	NE	0,950	74,11	80,83	1,50
Dánsko	bez vyznání	38	62	ANO	0,970	76,39	81,31	1,89
Estonsko	bez vyznání	51	49	NE	0,840	68,30	79,19	1,70
Finsko	bez vyznání	56	44	ANO	0,960	74,94	83,02	1,88
Francie	bez vyznání	51	49	NE	0,960	78,35	84,73	1,99
Jižní Korea	bez vyznání	54	46	NE	1,000	76,12	82,70	1,39
Německo	bez vyznání	55	45	NE	0,970	77,93	82,58	1,46
Norsko	bez vyznání	48	52	ANO	0,980	77,65	83,14	1,95
Švédsko	bez vyznání	34	66	NE	0,980	78,86	83,63	1,93
Vietnam	bez vyznání	19	81	NE	1,000	69,95	75,16	1,75
Arménie	křesťanství	99	99	NE	0,890	69,85	77,56	1,74
Honduras	křesťanství	97	97	ANO	1,010	69,03	72,47	3,00
Malta	křesťanství	98	98	ANO	0,990	77,57	82,26	1,28
Moldavsko	křesťanství	98	98	NE	0,940	65,64	73,63	1,45
Papua Nová Guinea	křesťanství	96	96	NE	1,050	64,23	68,79	3,80
Rumunsko	křesťanství	99	99	NE	0,950	70,75	77,89	1,43
Řecko	křesťanství	98	98	ANO	0,960	77,48	82,79	1,54
Samoa	křesťanství	84	84	ANO	1,050	69,79	75,68	3,76
Venezuela	křesťanství	98	98	ANO	0,980	70,98	77,34	2,39
Východní Timor	křesťanství	98	98	NE	1,030	65,85	70,81	5,92
Barma	buddhismus	89	89	NE	0,990	62,91	67,71	1,94
Bhútán	buddhismus	75	75	ANO	1,100	67,01	68,79	2,26
Japonsko	buddhismus	71	71	NE	0,940	80,57	87,43	1,42
Kambodža	buddhismus	96	96	ANO	0,940	60,66	65,53	2,42
Laos	buddhismus	67	67	NE	0,980	60,85	64,76	2,54
Mongolsko	buddhismus	50	50	NE	1,000	66,16	71,23	2,45
Singapur	buddhismus	43	43	NE	1,070	81,47	86,20	1,37
Srí Lanka	buddhismus	69	69	ANO	0,960	72,43	79,59	2,24
Tchaj-wan	buddhismus	93	93	NE	1,010	75,66	81,53	1,10
Thajsko	buddhismus	95	95	ANO	0,980	71,45	76,33	1,53
Ándrapradéš	hinduismus	89	89	NE	1,008	62,79	65,00	1,80
Čhattísgarh	hinduismus	95	95	NE	1,009	60,90	62,00	3,00
Gudžarát	hinduismus	89	89	NE	1,082	63,12	64,10	2,50
Harijána	hinduismus	88	88	NE	1,123	64,64	69,30	2,50
Himáčalpradéš	hinduismus	95	95	NE	1,026	62,79	65,00	1,90
Madhjapradéš	hinduismus	91	91	NE	1,070	59,19	58,01	3,30
Rádžasthán	hinduismus	89	89	NE	1,074	62,17	62,80	3,30
Tamílnádu	hinduismus	88	88	NE	1,010	67,00	70,00	1,7
Trípura	hinduismus	86	86	NE	1,040	71,00	74,00	
Urísa	hinduismus	94	94	NE	1,022	60,05	59,71	2,40
Afghánistán	islám	99	99	ANO	1,030	48,45	51,05	5,97
Alžírsko	islám	99	99	ANO	1,010	72,99	76,57	2,14
Irák	islám	97	97	ANO	1,030	69,41	72,35	4,54
Írán	islám	98	98	ANO	1,030	68,84	71,93	1,59
Komory	islám	98	98	ANO	0,940	60,54	65,01	4,74
Maroko	islám	99	99	ANO	0,970	73,04	79,32	2,18
Mauritánie	islám	100	100	ANO	0,930	59,30	63,82	4,36
Saudská Arábie	islám	100	100	ANO	1,210	72,37	76,42	2,64
Tunisko	islám	98	98	ANO	0,990	73,20	77,42	1,91
Turecko	islám	100	100	NE	1,020	70,86	74,78	1,91
Průměr		98,833	98,833		1,012	67,88	72,40	2,90

Stát	Gramotnost žen	Gramotnost mužů	Nejnižší věk pro uzavření manželství - ženy	Nejnižší věk pro uzavření manželství - muži	Průměrný věk při uzavření manželství - ženy	Průměrný věk při uzavření manželství - muži
Česko	99,00	99,00	18	18	29	31
Dánsko	99,00	99,00	18	18	31	33
Estonsko	99,00	99,00	18	18	24	27
Finsko	99,00	99,00	18	18	30	32
Francie	99,00	99,00	18	18	32	33
Jižní Korea	96,60	99,00	18	18	29	32
Německo	99,00	99,00	18	18	31	34
Norsko	100,00	100,00	18	18	32	34
Švédsko	99,00	99,00	18	18	32	34
Vietnam	92,00	96,10	18	20	23	27
Arménie	99,40	99,70	17	18	23	27
Honduras	80,20	79,80	21	21	21	
Malta	93,90	91,70	18	18	22	26
Moldavsko	98,10	99,00	16	18	22	25
Papua Nová Guinea	50,90	63,40	16	18	21	21
Rumunsko	97,10	98,30	16	18	26	29
Řecko	94,20	97,80	18	18	27	31
Samoa	99,70	99,60	19	21	24	29
Venezuela	92,70	93,30	18	18	23	26
Východní Timor	43,00	59,00	15	18	23	27
Barma	93,90	86,40	20	20	25	26
Bhútán	60,00	34,00	18	18	22	25
Japonsko	99,00	99,00	20	20	29	31
Kambodža	64,10	84,70	18	20	23	25
Laos	63,00	83,00	18	22	22	25
Mongolsko	97,90	96,90	18	18	24	26
Singapur	88,60	96,60	18	18	27	30
Srí Lanka	90,00	92,60	18	18	24	28
Tchaj-wan	96,80	99,60				
Thajsko	90,50	94,90	17	17	24	27
Ándrapradéš	59,74	75,56	18	21	18	23
Čhattísgarh	60,59	81,45	18	21	18	21
Gudžarát	70,73	87,23	18	21	19	21
Harijána	66,77	85,38	18	21	18	22
Himáčalpradéš	76,60	90,83	18	21	19	24
Madhjapradéš	60,02	80,53	18	21	17	20
Rádžasthán	52,66	80,51	18	21	17	20
Tamilnádu	73,86	86,81	18	21	20	26
Tripura	83,15	92,18	18	21	19	26
Urísa	64,36	82,40	18	21	19	24
Afghánistán	12,60	43,10	16	18	18	25
Alžírsko	60,10	79,60	19	19	29	33
Irák	70,60	86,00	18	18	23	
Írán	70,40	83,50	13	15	24	26
Komory	69,70	80,20	18	22	24	28
Maroko	43,90	68,90	18	18	26	31
Mauritánie	51,20	64,90	18	18	22	29
Saudská Arábie	81,30	90,40			25	27
Tunisko	65,30	83,40	18	18	20	30
Turecko	79,60	95,30	17	17	23	
Průměr	63,63	78,55	17	18	23	29

Stát	Podíl žen zapsaných k vysokoškolskému studiu	Podíl žen v parlamentu	Ekonomická aktivita žen	Podíl žen v dospělé pracující populaci	GII	HDP	HDI	Index demokracie
Česko	56	0,282	50	43	0,136	27 200	0,865	8,19
Dánsko	58	0,642	60	47	0,060	37 700	0,895	9,52
Estonsko	62	0,263	57	50	0,194	21 200	0,835	7,68
Finsko	54	0,739	56	48	0,075	36 500	0,882	9,19
Francie	55	0,367	51	47	0,106	35 500	0,884	7,77
Jižní Korea	39	0,186	49	41	0,111	32 400	0,897	8,11
Německo	50	0,490	53	46	0,085	39 100	0,905	8,38
Norsko	61	0,657	62	47	0,075	55 300	0,943	9,80
Švédsko	59	0,808	59	47	0,049	41 700	0,904	9,50
Vietnam	49	0,323	73	48	0,305	3 500	0,593	2,94
Arménie	56	0,120	49	46	0,343	5 600	0,716	4,09
Honduras	60	0,243	42	34	0,511	4 600	0,625	5,76
Malta	56	0,095	35	35	0,272	26 100	0,832	8,28
Moldavsko	56	0,247	38	49	0,298	3 500	0,649	6,33
Papua Nová Guinea	35	0,028	71	48	0,674	2 700	0,466	6,54
Rumunsko	56	0,154	49	45	0,333	12 800	0,781	6,60
Řecko	50	0,266	45	42	0,162	25 100	0,861	7,92
Samoa	44	0,043	43	34		6 200	0,688	
Venezuela	62	0,204	52	40	0,447	13 200	0,735	5,18
Východní Timor	40	0,625	38	33		9 500	0,495	7,22
Barma	58	0,064	75	49		1 400	0,483	1,77
Bhútán	40	0,093	66	42	0,495	6 500	0,522	4,68
Japonsko	46	0,086	49	42	0,123	36 200	0,901	8,08
Kambodža	34	0,255	79	50	0,500	2 400	0,523	4,87
Laos	43	0,333	77	50	0,513	3 000	0,524	2,10
Mongolsko	60	0,175	54	46	0,410	5 400	0,653	6,36
Singapur	50	0,320	57	42	0,086	60 900	0,866	5,89
Srí Lanka	65	0,061	35	32	0,419	6 100	0,691	6,64
Tchaj-wan						38 500	0,882	7,52
Thajsko	56	0,188	64	46	0,382	10 000	0,682	6,55
Ándrapradéš	40	0,122	35	38	0,617	3 399	0,485	7,28
Čhattísgarh	40	0,122	40	43	0,617	2 497	0,449	7,28
Gudžarát	40	0,088	28	32	0,617	3 783	0,514	7,28
Harijána	40	0,111	27	32	0,617	4 575	0,545	7,28
Himáčalpradéš	40	0,044	44	44	0,617	4 168	0,558	7,28
Madhjapradéš	40		33	37	0,617	2 674	0,451	7,28
Rádžasthán	40	0,145	34	38	0,617	3 289	0,468	7,28
Tamílnádu	40	0,060	32	35	0,617	3 835	0,544	7,28
Tripura	40	0,050	21	28	0,617		0,663	7,28
Urísa	40	0,034	25	31	0,617	2 186	0,442	7,28
Afghánistán	18	0,383	16	15	0,707	1 000	0,398	2,48
Alžírsko	58	0,462	15	17	0,412	7 500	0,698	3,44
Irák	36	0,337	15	18	0,579	4 600	0,573	4,00
Írán	49	0,032	16	18	0,485	13 000	0,707	1,94
Komory	42	0,031	35	30		1 300	0,433	3,41
Maroko	47	0,204	26	27	0,543	5 300	0,582	3,79
Mauritánie	28	0,284	29	27	0,605	2 100	0,453	3,86
Saudská Arábie	52	0,000	18	15	0,646	25 700	0,770	1,84
Tunisko	60	0,365	26	27	0,293	9 700	0,698	2,79
Turecko	44	0,165	28	29	0,443	15 000	0,699	5,73
Průměr	46	0,153	25	24	0,514	9 517	0,607	2,94

Poznámka: Podíl náboženských příslušníků se vztahuje k náboženství v prvním sloupci. Podíl žen v parlamentu je ratio ženy/muži. HDP je uvedeno v USD na osobu. Podíl věřících, gramotnost mužů a žen, podíl žen zapsaných k vysokoškolskému studiu, ekonomická aktivita žen a podíl žen v dospělé pracující populaci jsou uvedeny v procentech. Index demokracie režimy rozdělujeme jako plně demokracie (index 8-10), neúplně demokracie (index 6-7,9), hybridní režimy (index 4-5,9) a autoritativní režimy (index 4 a méně. **Zdroj:** viz kapitola 6.2.

Příloha č. 2: Korelační tabulka

		Correlations								
		podil_vercich	sex_ratio	nadeje_m	nadeje_z	fertilita	gramotnost_z	gramotnost_m	min_svatba_z	min_svatba_m
podil_vercich	Pearson Correlation	1	,196	-,456**	-,467**	,339*	-,505**	-,402**	-,203	-,127
	Sig. (2-tailed)		,172	,001	,001	,017	,000	,004	,167	,391
	N	50	50	50	50	49	50	50	48	48
sex_ratio	Pearson Correlation	,196	1	-,169	-,303*	,233	-,354*	-,329*	-,051	,271
	Sig. (2-tailed)	,172		,240	,032	,108	,012	,020	,731	,063
	N	50	50	50	50	49	50	50	48	48
nadeje_m	Pearson Correlation	-,456**	-,169	1	,966**	-,610**	,703**	,602**	,185	-,449**
	Sig. (2-tailed)	,001	,240		,000	,000	,000	,000	,207	,001
	N	50	50	50	50	49	50	50	48	48
nadeje_z	Pearson Correlation	-,467**	-,303*	,966**	1	-,606**	,750**	,636**	,148	-,498**
	Sig. (2-tailed)	,001	,032	,000		,000	,000	,000	,316	,000
	N	50	50	50	50	49	50	50	48	48
fertilita	Pearson Correlation	,339*	,233	-,610**	-,606**	1	-,682**	-,632**	-,161	,202
	Sig. (2-tailed)	,017	,108	,000	,000		,000	,000	,280	,174
	N	49	49	49	49	49	49	49	47	47
gramotnost_z	Pearson Correlation	-,505**	-,354*	,703**	,750**	-,682**	1	,868**	,260	-,207
	Sig. (2-tailed)	,000	,012	,000	,000	,000		,000	,075	,158
	N	50	50	50	50	49	50	50	48	48
gramotnost_m	Pearson Correlation	-,402**	-,329*	,602**	,636**	-,632**	,868**	1	,197	-,068
	Sig. (2-tailed)	,004	,020	,000	,000	,000	,000		,180	,647
	N	50	50	50	50	49	50	50	48	48
min_svatba_z	Pearson Correlation	-,203	-,051	,185	,148	-,161	,260	,197	1	,524**
	Sig. (2-tailed)	,167	,731	,207	,316	,280	,075	,180		,000
	N	48	48	48	48	47	48	48	48	48
min_svatba_m	Pearson Correlation	,127	,271	-,449**	-,498**	,202	-,207	-,068	,524**	1
	Sig. (2-tailed)	,391	,063	,001	,000	,174	,158	,647	,000	
	N	48	48	48	48	47	48	48	48	48
svatba_z	Pearson Correlation	-,578**	-,372**	,768**	,816**	-,419**	,621**	,506**	,148	-,457**
	Sig. (2-tailed)	,000	,009	,000	,000	,003	,000	,000	,316	,001
	N	49	49	49	49	48	49	49	48	48
svatba_m	Pearson Correlation	-,453**	-,382**	,734**	,769**	-,331*	,487**	,393**	,197	-,472**
	Sig. (2-tailed)	,002	,009	,000	,000	,026	,001	,007	,194	,001
	N	46	46	46	46	45	46	46	45	45
studium_vs	Pearson Correlation	-,342*	-,332*	,655**	,672**	-,590**	,722**	,605**	,193	-,329*
	Sig. (2-tailed)	,016	,020	,000	,000	,000	,000	,000	,188	,022
	N	49	49	49	49	48	49	49	48	48
parlament	Pearson Correlation	-,491**	-,263	,310*	,351*	,052	,114	,113	-,015	-,330*
	Sig. (2-tailed)	,000	,071	,032	,014	,727	,440	,446	,918	,023
	N	48	48	48	48	47	48	48	47	47
aktivita_z	Pearson Correlation	-,532**	-,338*	,163	,247	-,306*	,411**	,203	,189	-,028
	Sig. (2-tailed)	,000	,018	,263	,087	,035	,003	,162	,198	,852
	N	49	49	49	49	48	49	49	48	48
aktivita_celkem	Pearson Correlation	-,534**	-,454**	,191	,279	-,446**	,535**	,389**	,166	,037
	Sig. (2-tailed)	,000	,001	,188	,052	,002	,000	,006	,260	,801
	N	49	49	49	49	48	49	49	48	48
GII	Pearson Correlation	,682**	,506**	-,783**	-,841**	,627**	-,770**	-,628**	-,143	,472**
	Sig. (2-tailed)	,000	,000	,000	,000	,000	,000	,000	,356	,001
	N	45	45	45	45	44	45	45	44	44
HDP	Pearson Correlation	-,582**	-,098	,771**	,769**	-,451**	,571**	,505**	,090	-,407**
	Sig. (2-tailed)	,000	,504	,000	,000	,001	,000	,000	,547	,004
	N	49	49	49	49	49	49	49	47	47
HDI	Pearson Correlation	-,518**	-,287*	,889**	,923**	-,629**	,781**	,697**	,097	-,511**
	Sig. (2-tailed)	,000	,043	,000	,000	,000	,000	,000	,512	,000
	N	50	50	50	50	49	50	50	48	48
index_demokracie	Pearson Correlation	-,384**	-,164	,398**	,370**	-,301*	,427**	,410**	,137	,003
	Sig. (2-tailed)	,006	,261	,005	,009	,038	,002	,003	,358	,982
	N	49	49	49	49	48	49	49	47	47

** . Correlation is significant at the 0.01 level (2-tailed).

* . Correlation is significant at the 0.05 level (2-tailed).

	silná korelace 0,7 - 1 na hladině pravděpodobnosti p=0,05
	středně silná korelace 0,3 - 0,6 na hladině pravděpodobnosti p=0,05

		Correlations									
		svatba_z	svatba_m	studium_vs	parlament	aktivita_z	aktivita_celke	GII	HDP	HDI	index_demokraci
podil_vercich	Pearson Correlation	-,578**	-,453**	-,342*	-,491**	-,532**	-,534**	,682**	-,582**	-,518**	-,384**
	Sig. (2-tailed)	,000	,002	,016	,000	,000	,000	,000	,000	,000	,006
	N	49	46	49	48	49	49	45	49	50	49
sex_ratio	Pearson Correlation	-,372**	-,382**	-,332*	-,263	-,338*	-,454**	,506**	-,098	-,287*	-,164
	Sig. (2-tailed)	,009	,009	,020	,071	,018	,001	,000	,504	,043	,261
	N	49	46	49	48	49	49	45	49	50	49
nadeje_m	Pearson Correlation	,768**	,734**	,655**	,310*	,163	,191	-,783**	,771**	,889**	,398**
	Sig. (2-tailed)	,000	,000	,000	,032	,263	,188	,000	,000	,000	,005
	N	49	46	49	48	49	49	45	49	50	49
nadeje_z	Pearson Correlation	,816**	,769**	,672**	,351*	,247	,279	-,841**	,769**	,923**	,370**
	Sig. (2-tailed)	,000	,000	,000	,014	,087	,052	,000	,000	,000	,009
	N	49	46	49	48	49	49	45	49	50	49
fertilita	Pearson Correlation	-,419**	-,331*	-,590**	,052	-,306*	-,446**	,627**	-,451**	-,629**	-,301*
	Sig. (2-tailed)	,003	,026	,000	,727	,035	,002	,000	,001	,000	,038
	N	48	45	48	47	48	48	44	49	49	48
gramotnost_z	Pearson Correlation	,621**	,487**	,722**	,114	,411**	,535**	-,770**	,571**	,781**	,427**
	Sig. (2-tailed)	,000	,001	,000	,440	,003	,000	,000	,000	,000	,002
	N	49	46	49	48	49	49	45	49	50	49
gramotnost_m	Pearson Correlation	,506**	,393**	,605**	,113	,203	,389**	-,628**	,505**	,697**	,410**
	Sig. (2-tailed)	,000	,007	,000	,446	,162	,006	,000	,000	,000	,003
	N	49	46	49	48	49	49	45	49	50	49
min_svatba_z	Pearson Correlation	,148	,197	,193	-,015	,189	,166	-,143	,090	,097	,137
	Sig. (2-tailed)	,316	,194	,188	,918	,198	,260	,356	,547	,512	,358
	N	48	45	48	47	48	48	44	47	48	47
min_svatba_m	Pearson Correlation	-,457**	-,472**	-,329*	-,330*	-,028	,037	,472**	-,407**	-,511**	,003
	Sig. (2-tailed)	,001	,001	,022	,023	,852	,801	,001	,004	,000	,982
	N	48	45	48	47	48	48	44	47	48	47
svatba_z	Pearson Correlation	1	,900**	,534**	,582**	,344*	,301*	-,853**	,777**	,828**	,313*
	Sig. (2-tailed)		,000	,000	,000	,016	,036	,000	,000	,000	,030
	N	49	46	49	48	49	49	45	48	49	48
svatba_m	Pearson Correlation	,900**	1	,456**	,600**	,113	,061	-,796**	,720**	,776**	,204
	Sig. (2-tailed)	,000		,001	,000	,456	,687	,000	,000	,000	,179
	N	46	46	46	45	46	46	42	45	46	45
studium_vs	Pearson Correlation	,534**	,456**	1	,233	,254	,325*	-,605**	,391**	,642**	,182
	Sig. (2-tailed)	,000	,001		,111	,079	,023	,000	,006	,000	,217
	N	49	46	49	48	49	49	45	48	49	48
parlament	Pearson Correlation	,582**	,600**	,233	1	,237	,210	-,627**	,528**	,420**	,311*
	Sig. (2-tailed)	,000	,000	,111		,104	,151	,000	,000	,003	,033
	N	48	45	48	48	48	48	44	47	48	47
aktivita_z	Pearson Correlation	,344*	,113	,254	,237	1	,881**	-,466**	,257	,223	,172
	Sig. (2-tailed)	,016	,456	,079	,104		,000	,001	,077	,123	,244
	N	49	46	49	48	49	49	45	48	49	48
aktivita_celkem	Pearson Correlation	,301*	,061	,325*	,210	,881**	1	-,517**	,277	,286*	,462**
	Sig. (2-tailed)	,036	,687	,023	,151	,000		,000	,057	,047	,001
	N	49	46	49	48	49	49	45	48	49	48
GII	Pearson Correlation	-,853**	-,796**	-,605**	-,627**	-,466**	-,517**	1	-,831**	-,903**	-,472**
	Sig. (2-tailed)	,000	,000	,000	,000	,001	,000		,000	,000	,001
	N	45	42	45	44	45	45	45	45	44	45
HDP	Pearson Correlation	,777**	,720**	,391**	,528**	,257	,277	-,831**	1	,868**	,516**
	Sig. (2-tailed)	,000	,000	,006	,000	,077	,057	,000		,000	,000
	N	48	45	48	47	48	48	44	49	49	48
HDI	Pearson Correlation	,828**	,776**	,642**	,420**	,223	,286*	-,903**	,868**	1	,461**
	Sig. (2-tailed)	,000	,000	,000	,003	,123	,047	,000	,000		,001
	N	49	46	49	48	49	49	45	49	50	49
index_demokracie	Pearson Correlation	,313*	,204	,182	,311*	,172	,462**	-,472**	,516**	,461**	1
	Sig. (2-tailed)	,030	,179	,217	,033	,244	,001	,001	,000	,001	
	N	48	45	48	47	48	48	45	48	49	49

** . Correlation is significant at the 0.01 level (2-tailed).

* . Correlation is significant at the 0.05 level (2-tailed).

	silná korelace 0,7 - 1 na hladině pravděpodobnosti p=0,05
	středně silná korelace 0,3 - 0,6 na hladině pravděpodobnosti p=0,05

Poznámka: Korelace jsou stanoveny jako signifikantní dle Pearsonova korelačního koeficientu. Za slabou korelaci je považována hodnota korelačního koeficientu mezi 0 a 0,3, středně silnou korelaci 0,3 - 0,7 a silnou korelaci 0,7 - 1. V analýze je potřeba počítat s nedostatky Pearsonova korelačního koeficientu. Spearmanův korelační koeficient nebyl použit vzhledem ke způsobu jeho výpočtu. **Zdroj:** viz kapitola 6.1, SPSS 2007, vlastní zpracování.